

מגילת הגדוד

מאת זאב ז'בוטינסקי

בין הקסרקט למשרד הוויר

תרומפלדור השתדל אז על הרשמתו בצבא – כמובן, בדרגה של קצין, ויהא אך כסגן לייטנאנט; סירוב עדיין לא בא, ושנינו היינו שוב מלאים תקוות.

אחר הנסיעה לוינצ'סטר נכנסנו לאמרי לספר על "הפלוגה החמישית". הוא הקשיב לדברינו, שתק קצת, העיף מבט אל הרצפה ואמר:

– נדמה לי שעשכשו היה מן המועיל להגיש לראש-הממשלה תזכיר מפורט על תכניתכם ולציין בו, שבוניצ'סטר יש גרעין. אם רצונכם בכך, יכולים אתם להגיש אותו באמצעותי.

שלושה ערבים עסקנו בחיבור התזכיר; אמרי עבר עליו, הציע את התיקונים הדרושים, וערב הפיכתי לחייל, כשעדיין הייתי אזרח חפשי מחוץ-לארץ (כמדומני, ב-21 ליאנואר של שנת 1917), חתמנו אני ותרומפלדור על מסמך, שנגזר עליו להופיע בקרוב על שולחן הישיבות החשאיות של קאבינט-המלחמה.

עוד כתב-יד אחד הספקתי למסור למקום הדרוש קודם שנשללה ממני זכותי להביע בדפוס את מחשבותי על נושאים צבאיים: זה היה הספר "תורכיה והמלחמה", שכתבתי בשביל הוצאת פישר אוניון. בו הובעו שלושה רעיונות יסודיים: הרעיון הראשון – את תורכיה צריך לחלק, בזה כל טעם המלחמה והאמצעי הראשי למניעת מלחמות בעתיד; הרעיון השני – ארץ-ישראל צריכה להכנס לחוג ההשפעה הבריטית; הרעיון השלישי – החזית העיקרית של המלחמה היא החזית המזרחית.

מבית המו"ל נסעתי ישר למשרד-ההתגייסות, מסרתי שבועה וקיבלתי את "שילינג-המלך"; ביתר דיוק, שני שילינגים וששה פנסים – על חשבון משפירתי כחייל.

הזכרתי את שמו של ה. ו. סטיד. מחמת זכויותיו בפני הציונות מן הראוי הוא, שהקורא יקבל מושג יותר רחב מאישיותו. לא בתולדות-הגדוד בלבד, אלא גם בהיסטוריה של הצהרת-באלפור מילא סטיד תפקיד חשוב ביותר. חודש לפני 2 בנובמבר 1917, כשהמתבוללים – כמדומני, שוב בראשותו של אותו לורד סויתלינג החרוץ – עשו את המאמצים האחרונים כדי להזהיר את הממשלה מפני הצעד הציוני, השיב להם סטיד במאמר ראשי חריף ומכלה, והוא הוא שהביא עליהם כליה. "טיימס דיבר את דברו"...

עוד בנעוריו, לפני 30 שנה, היה סטיד פתבו של אותו "טיימס" בווינה. שם גם התוודע אל הרצל, ועד מהרה נעשו ידידים. הוא הבין גם את הרצל וגם את הציונות כפי שמבינים אותה נוצרים רק לעתים רחוקות. הוא הבין את הצד הפנימי, המעודן, האסתטי והמוסרי, של התנועה, את הכיעור שבהתכחשות עצמית: כל זה היה נהיר לו, כמו גם הכמיהה הריאלית אל עצמאות ממלכתית. וכמובן, כרגיל אצל כל לא-יהודי שחדר "יותר מדי" אל הנשמה היהודית, חשבו וחושבים אותו הרבה מבני-עמנו ל"אנטישמי". אני מודה: אף פעם לא הבינתי הרגל זה שלנו – לראות את המן הרשע בכל ארץ המרשה לעצמו לספר בדיחה יהודית, בעוד שבדיחתו עדיין דומה ללטיפה בהשוואה למה שאנו מספרים על עצמנו. סטיד דיבר על היהודים בדיוק כמו שהיה מדבר עליהם ציוני; ההתבוללות לא היתה בעיניו אלא זיוף; האמין בכוחו של העם היהודי (בספרו "מלכות ההאבסבורגים" מתחיל הפרק על עמי אוסטריה הישנה במשפט: "החשוב שבהם – העם היהודי"); על הרצל ידע לדבר ברצינות נוגעת עד הלב ומלאת רגש-כבוד. את ידידותו הוכיח על-ידי שירותים ממשיים וחשובים ברגע האחראי ביותר של ההיסטוריה החדשה שלנו. אומרים, שבזמן האחרון הדפיס בירחוננו (הוא עזב כבר מזמן את "טיימס" והוא עורך את הירחון *Review of Reviews*) מאמרים אחדים, שבהם מתח בקורת קשה על היהודים. יתכן; לא קראתי; ואולם אני מרשה לו זאת ברצון. סטיד רכש לו את הזכות לדבר אלינו כישר בענינו.

על חוויות בקסרקטין לא כדאי לספר בפרטות: שירתי כטוראי, ככל הטוראים, ואולם בלא אותו כוח-הנעורים והזריזות, שצריך להצטיין בהם הטוראי. בימים הראשונים, כל עוד חשתי כאב בזרועי מחמת הזריקות נגד הטיפוס, טאטאתי את הרצפות בצריפנו ורחצתי את השולחנות בחדר-האוכל של הסרז'אנטים. הסרז'אנט בליטשטיין מן הפלוגה שלנו אמר לי: "רחצת באופן מצוין. הסרז'אנטים רוצים אפילו לבקש מן הקולונל, שימננו אותך בכלל למשרה זו בחדר-האוכל שלנו". בליטשטיין זה, יהודי רוסי, שאלהים יודע באיזה אופן נכנס לעבודה במשטרת-אלכסנדריה, שמר פעם על הסדר אצלנו בצריף הפליטים בגאפארי: ליצן גדול, ובכלל בחור חביב, מסוג בעלי-הבשר טובי-הלב והציניים. ואולם לאותה משרה לא מינו אותי, אלא להיפך: לאחר זמן קצר העבירו אותי אל הפלוגה להכשרת סגני-קצינים: כמובן, לא מפני כשרונותי, אלא אך ורק תודות לחביבותו של הקולונל.

ואולם מעניינים היו חברי ל"פלוגה החמישית". בתחילתן של הרשימות הללו סיפרתי על גאפארי ועל רבגוניותו של הרכב-האוכלוסיה שם. כאן היו פחות אנשים, ואולם לא פחות רבגוניות. רובם, כמובן, ילידי-רוסיה, ובכללם שלושה או ארבעה שומרי-שבת ממוצא רוסי טהור – "גרים" בעברית: צהובי-שער וכחולי-עיניים, כדון וכהלכה, אבל דיברו בהברה עברית טהורה, בעוד שרוסית כבר דיברו באקצנט מיוחד. אחד מהם, מאטביוב, הגיע לארץ-ישראל רק שבועות אחדים קודם המלחמה: בא ברגל מאסטראחאן לירושלים דרך ארם-נהריים; בלילי-שבתות היה משתכר כהוגן, בנוסח של אנשי-הוולגה ממש, ואחר-כך היה יושב בפינתו על משכבו וקורא בקול מסידור ישן מזמורי-התהילים במקורם. היו שם עוד שבעה יהודים גורג'יים, כולם בעלי שמות ארוכים מאד, שהיו מסתיימים ב"שווילי". היה זה מבדח לשמוע, כיצד היו הסרז'אנטים האנגליים שוברים את לשונותיהם בכל בוקר בשעת קריאת-השמות: "פאנקימ'ושיאשווילי!" – "יש!" – אלה היו שבעה בני-חיל מן המובחר, גבוהים, זקופי-קומה, תווי-פניהם ישרים – הגברתנים הראשונים בכל הבאטאליון. אהבתי אותם מאד בשל התנהגותם השקטה, בשל ענוותנותם, בשל רגש-הכבוד שלהם ביחסם אל עצמם, אל שכנם, אל אדם קשיש מהם. אחד מהם היה מתעקש להוציא מידי את המטאטא בשעה שהיו מטילים עלי לטאטא את הקסרקט. יהודי גורג'י אחר, ספאשווילי, היה אחר-כך הראשון בגדודנו, שקיבל אות-כבוד בעד אומץ-לב. – מלבד אלה היו בינינו ילידי-מצרים, שיכולתי להידבר עמם רק בלשון האיטלקית או הצרפתית. שני יהודים דאגסטאניים ואחד מילידי-קרים היו מוסרים זה לזה את סודותיהם בלשון הטאטאריה. והיה שם אחד בשם דוויקאולגול, יווני פראבוסלאווני אמיתי, שלא ידוע באיזה אופן הגיע אלינו, – ועמו לא יכולתי להידבר עוד בשום אופן: אילו היו מחברים את שנינו ביחד, הרי ידענו שנינו עשר לשונות – אבל לשונות שונות.

לא כולם נשארו עמנו עד הסוף. בנוגע למחציתם אין אני יודע בכלל, מה הביא אותם אל הקסרקט. אולי הכריח אותם הקונסול או הרעב, או אהבת-הרפתקאות, או בכלל האוירה המטרופת של זמן-המלחמה, כשאתה צועד ואינך יודע לאן. לארץ-ישראל לא היה, על כל פנים, לחלק זה שום יחס. מהם נפטרנו עד מהרה – הם נשלחו לגדודי-העבודה, לחיל-האספקה וההובלה, אחדים שוחררו בפשטות, אחרים הוחזרו לאלכסנדריה. לראשית-האביב נשארו רק 60 איש, אבל כולם בחורים כהלכה. אין זאת אומרת, שעמם לא היו לנו שום דאגות. היו הרבה דאגות, ביחוד נתברכו

מאותו רגע, שבאו הידיעות מרוסיה על המהפכה הראשונה, וכאן אצלנו עדיין לא היה גדוד יהודי. זוכר אני בוקר אחד, כשעשרים איש סירבו פתאום לצאת לאימונים והגישו אולטימטום – ובלשון הצבאית קוראים לכך מרד. יומיים נאבקתי והתחבטתי עמם, כשאני מנצל את כל כשרונותי הדיפלומטיים; אילמלא הטאקט לאין שיעור, שגילה הקולונל פאונול, היה הענין מסתיים בקאטאסטרופה, בבית-דין צבאי, ואולי בהתפוררותו של כל ה"גרעין" שלי. הקולונל הבין את המצב והסכים לווייתורים, שבוודאי אין דוגמתם בתולדות הצבא האנגלי. ברשותו בחרו השובתים שלנו בנציג, ואני הבאתי אותו ללונדון אל ק. ד. נאבוקוב: הרוזן בנקנדרוף לא היה עוד בחיים, ונאבוקוב היה ממלא מקום הציר. גם הוא הבין את המצב: קיבל את הנציג שלי בחביבות מקסמת, הבטיח אותו, שעד כמה שידוע לציר, הרי עומד הגדוד להיוסד בזמן הקרוב ביותר; ומה שנוגע לרוסיה החפשית, הריהי דורשת מאזרחיה דבר אחד – לנהל עד הסוף את מלחמת הגבורה להגשמת חזונם, שבה התחילו באופן מזהיר כל-כך בגאליפולי.

ואף-על-פי-כן, למרות מקרה זה והרבה אי-נעימויות אחרות, הרי היו אלה "בחורים כהלכה". 60 איש לא יכלו בשום אופן להיחשב לפלוגה, ועל-כן הורידו אותנו לדרגה פשוטה של קבוצה. ואולם "קבוצת שש- עשרה" זו מילאה באמת תפקיד של גרעין. לא זו בלבד, שמסביבה נוצר כל הגדוד, אלא שגם בגדוד עצמו מילאו הששים תפקיד של חיילים ותיקים, של חוט-שדרה וחגורת-ברזל.

מן הקסרקטין המשכתי בחליפת-מכתבים עם אמרי וגרם. התזכיר שלי ושל תרומפלדור הוגש לראש-הממשלה; כבר דנו בו בישיבה של הקאפיטל הצבאי; והקאפיטל הציע לווייר-המלחמה "לדון בפרטי התכנית עם מחברי-התזכיר".

היה זה זמן-מה קודם הפסח שלנו. נמצאתי בחופש זמני בלונדון. גרתי בדירת הישנה בצ'לסי, ולשם הביאו לי מכתב, שנכתב בעצם ידו של הגנרל וודוורד, שהיה אז מנהל המחלקה האירגונית על-יד וזרת- המלחמה. הגנרל ביקש ממני לבוא אל בית הוזהרה בו ביום בשעה שתיים לראיון עם הווייר לורד דארבי. על-פי המלה הראשונה של המכתב – "סיר" – ועל-פי כל תכנו הבינוני דבר אחד: גם הגנרל וגם הווייר אינם יודעים, ש"סיר" זה הוא עכשיו חייל פשוט באחד הבאטאליונים של חיל הרגלים בצבא הבריטי. תרומפלדור ואני ערכנו מועצה צבאית: כיצד להתנהג כאן? כשהווייר והגנרל יראו על ראשי כובע של חייל, כלום לא ייבהלו מפני מעשה שלא נשמע כמוהו: מועצה פוליטית בין ראש וזרת- המלחמה ובין חייל פשוט מחיל-הרגלים? הייתי מוכן לבקש מתרומפלדור, שימלא את מקומי, ואולם הוא לא בטח בצחות דיבורו האנגלי. סוף-סוף החלטנו לנסוע שנינו. בשעה שתיים בדיוק עמדתי על-יד וזרת המלחמה ומסרתי למשרתי של הגנרל וודוורד את כרטיסי-הביקור שלנו. מיד הזמינו אותנו להכנס. התאזרתי עוז, הבלטתי את חזי, נכנסתי אל המשרד בצעד צבאי, כדין וכהלכה, עם הכובע על הראש, התמתחתי, הצדעתי והצגתי את תרומפלדור ואת עצמי.

צריך אני להביע מחמאה לגנרל: אף-על-פי שפניו הביעו השתוממות יוצאת מן הכלל, הרי בדיבורו לא הראה אף סימן קל של השתוממות. הוא אמר: "Oh, yes... אודיע לווייר" – ויצא בלא שהביט אלינו. ואולם אצל הווייר ישב יותר מחמשה רגעים. תרומפלדור קרץ בעיניו ומלמל:

– גם אצלם מועצה צבאית.

לסוף יצא המזכיר ממשרדו של הווייר והזמין אותנו להכנס. כאן, תודה לאל, כבר יכולתי להסיר את הכובע: לורד דארבי הוא אדם ציווילי, והייתי פטור מלעמוד לפניו במיתוח כל אברי-הגוף.

הווייר היה אדון גבה-קומה ורחב-כתפים: גופו היה מן הטיפוס הג'ון-בולי הקלאסי, שהוא עכשיו נדיר ביותר. פניו אדומים, והוא דיבר בהברה, שבאנגליה קוראים לה הברה של בעלי-האחוזות, כלומר, הוא ביטא את הסיום "ng" פשוט כמו "speakin' Writin" – "n", אצל המון-העם נחשב הדבר לחסרון, ואולם בפי לורד, אומרים, יש חן מיוחד למבטא זה. אגב – הוא היה אדון חביב, עליו ואדיב מאד.

נתיישבנו. הגנרל ישב בפינה ושתק.

– ראש-הממשלה מילא את ידי – אמר הלורד דארבי – לבקש מכם פרטים על תכניתכם להקמת יחידת קרב עברית.

אני סיפרתי: תודה לאל, כבר ידעתי חכמה עליונה זו על-פה וגם מתוך שינה יכול הייתי להרצות עליה בלא שאכשל בלשוני.

– I see – השיב הווייר. – עכשיו שאלה אחרת. כלום חושבים אתם, שיצירת גדוד כזה תשמש דחיפה רצינית לזרימה חדשה של מתנדבים?

השיב לו תרומפלדור בדייקנות אמיתית של חייל:

– אם יהא זה סתם גדוד מורכב מיהודים – ייתכן. אם יהא זה גדוד בשביל ארץ-ישראל – הרי ייתכן מאד. ואם ביחד עם זה תופיע הצהרה ממשלתית לטובת הציונות – הרי בוודאי ובוודאי.

לורד דארבי חייך בחביבות ואמר:

– אני רק וזיר-המלחמה אני.

תרומפלדור חייך בחביבות ואמר:

– אני רק משיב על שאלה אדוני.

– I see. עכשיו שאלה שלישית: שמעתי, שבבאטאליון ה-20 הלונדוני יש קבוצה של חיילים ציוניים, מאלה ששרתו קודם ב-Zion Mule Corps.

– נכון מאד, הקבוצה ה-16, – אמרתי, – שם משרת גם אני; וקפיטן תרומפלדור היה מפקדם בגאליפולי.

הווייר והגנרל החליפו מבטים זה עם זה ורק עכשיו התבוננו אל פרצופו החיילי של תרומפלדור ואל ידו השמאלית מחוסרת-התנועה, אחר-כך הרכין דארבי קצת את ראשו לאות הכרה אילמת, והגנרל הזדקף עוד יותר על כסאו בפינתו.

– במה, איפוא, לדעתכם יש יותר מן התועלת, – הוסיף הווייר, – עשות מקבוצה זו קבוצה של מדריכים בשביל הגדוד העברי העומד להיוסד, או לשלוח אותם לפקודתו של סיר ארצ'יבאלד מאריי בתור מורי-דרך בשביל הפעולות העתידות להערך בדרומה של ארץ-ישראל?

(בימים ההם כבר עבר הצבא האנגלי את מדבר סיני; הגנרל מאריי [Murrey] שהיה אז המפקד העליון של הגייס המצרי, חנה לא הרחק מעזה).

– עד כמה שאני מכיר את חיילי לשעבר, הרי ספק הוא, אם הם מוכשרים להיות מורי-דרך. הגנרל מאַרְיִי ימצא בנקל בנִי-אדם המכירים את הארץ יותר מהם. לתפקיד של מדריכים הם מתאימים מאד.

– ואולם הרי בגאליפולי שרתו בהובלה, – התערב הגנרל, – וכאן חושבים על גדוד רגלים.

– הקולונל פאונול, – אמרתי, – מרוצה מאד מהתקדמותם בתרגילים, בשירות ובמלחמת-הכידונים; ומלבד זאת – כולם ביחד מדברים כ-14 לשונות, ובה יתא צורך.

– מימי לא עלה על דעתי, – פרץ הוזיר בצחוק, – שיש בעולם ארבע-עשרה לשונות.

צחק גם תרומפלדור. לי אסור היה לצחוק בנוכחותו של הגנרל, ואני אמרתי ברצינות גמורה:

– בדיוק כך, מילורד, יש – וכדי להידבר עם היהודים גם זה אינו מספיק.

טוב, – אמר הוזיר. – אני מודה לכם מאד, רבותי. על שמו של הגדוד החדש, על הטוטפת של הגדוד ועל כל שאר הענינים יבוא עמכם בדברים הגנרל גֶ'נְס, המנהל של מחלקת-ההתגייסות. הוא יקרא לכם.

השתחויו והלכנו.

כשחזרתי למחרת בבוקר אל המחנה וסיפרתי על ראיון זה לקולונל פאונול, אמר פאונול, שהיתה כאן הפרה שלא נשמעה כמותה של כל המסורת והמנהגים של וורת-המלחמה הבריטית. הוא הביע את נכונותו לתת לקטוע את ידו אם יימצא, שמזמן קיומו של הצבא האנגלי קרה מקרה כזה לחייל פשוט.

ואולם האלים בני-האלמוות אינם רוצים, שיתגאה האדם אפילו לאחר שהושג על-ידו השיא הגדול ביותר. לי הזכירה זאת המציאות עוד באותו בוקר באופן בלתי-אדיב עד מאד. זוכר אני, שהחיילים הלכו לאימונים ואני נשארתי בצריף, מפני שברשותי היה עוד יום של חופש. בדיוק יום קודם, בהעדר, נתקבלו הטפסים הראשונים של אותו ספר "תורכיה והמלחמה", שבו הוכחתי, כמו שתיים פעם שתיים הם ארבע, כיצד ולמה צריך לחלק את תורכיה ומי יקבל חלק זה או אחר; מאד מצאה חן בעיני כריכת-הבד האדומה, ואני אפילו ליטפתי אותה, כמו שאם מלטפת את ראשו של ילדה הראשון, ושקעתי בחלומות אופטימיים מאד על גורלו של ילד-רוחי זה, על ההשפעה, שתהא בלא ספק לספר זה על המומחים הצבאיים, וכיצד ישים לאל את האסכולה ה"מערבית" של קיטשנר ויחיש את נצחון האסכולה ה"מזרחית" של לוי-ג'ורג'. פתאום התפרץ אל הצריף, בלוית סרז'אנט נושם בכבדות, סגן-לייטנאנט צהוב צעיר: זה היה קצין תורני לביקורת של הבוקר. קמתי. הוא העיף מבט של נשר על החלונות, שהיו סגורים משום-מה, פניו קדרו והוא אמר:

– הא, אתה שם, הטוראי במשקפים, – לפתוח!

– איזה, סיר? – שאלתי.

– את כולם, טיפש שכמותך (you bloody fool)! – אמר וצעד הלאה.

הנצחון

קפיטן אַמְרִי לא ידע לאות: פעמיים בשבוע, לא פחות מזה, היה בא שליח אל המגרש של פלוגת-האימונים ומוסר לי פקודה לנסוע העירה. תודות לכך התחילו לראות אותי בבאטאליון כעין דמות מגוחכת או כטעות סתם. הסרז'אנטים האנגליים פסקו לאט-לאט להתיחס אלי ברצינות כאל חייל. כשהייתי מתנפל, בשאת-פרא, כמצווה, על שֶׁק-התבן שסימל גרמי, והייתי פוגע בכידון בקיבה במקום בלב, היה אומר הסרז'אנט: "בשביל וייטהול – לא רע".

סוף-סוף העלו אותי לדרגה, שאיני יודע כיצד לתרגם אותה: באנגלית זהו unpaid Lance-Sergeant, כלומר, כעין סרז'אנט, אבל לא סרז'אנט ממש, והוקצבה לי משכורת לא של סרז'אנט, אלא בסך-הכל של קורפוראל. מפרי הטוב, מנהל חנות-יין של חברת כרמל בלונדון, שלח לי עשרה "בבקבוקים של יין ארצישראלי", ואני "הגשתי" אותם לסרז'אנטים בערב הראשון שלי בחדר-האוכל שלהם – באותו חדר-האוכל, שרחצתי שם פעם את השולחנות בהצלחה כזו. לצערי, זה שקיבל אחרי משרה היגיינית זו רחוק היה מלעמוד על אותו גובה.

מן הפגישות והראיונות החשובים של הזמן ההוא אציין כאן רק אחד בלבד.

הגנרל סמאטס, ראש-הממשלה של אפריקה הדרומית, בא אז ללונדון, כדי להשתתף בשיבותיו של קאפינט-המלחמה. הוא מילא אז תפקיד גדול: כמובן, לא כל-כך מחמת משקלה הממשי של אותה עזרה צבאית, שיכלה להגיש לאנגליה מושבה לא-גדולה, כמו משום אישיותו גופה. כמו גם הגנרל בּוֹתָא היה סמאטס לפני עשרים שנה אחד ממתנגדיה המסופנים של אנגליה בשדה-הקרב הפורי. לפיכך היתה עכשיו לפאטריטיסמוס הבריטי שלו חשיבות מוסרית של הפגנה לכבוד המשטר הממלכתי של הקיסרות הבריטית. זולת זה, הרי גם הוא עצמו בעל השכלה ממדרגה ראשונה הוא: חניך האוניברסיטאות של הולאנד, היידלברג, קמברידג'; הוא גם סופר והוגה-דעות מעניין. הוא ציוני מסוגו של באלפור או רוברט ססיל: הוא חושב באמת, שהצהרת-באלפור היא, אולי, הטוב שבכל ההישגים של המלחמה העולמית. – עם בואו גברו לחלוטין בקאפינט המלחמה מצדדי הציונות על מתנגדיה (בראש האחרונים עמד, כמובן, יהודי, המנוח אֶדוויין מונטגיו). לפי מראה-פניו היה סמאטס אז לא יותר מבן ארבעים שנה, אף-על-פי שהיה, כמובן, קשיש יותר. הוא עשה רושם של אדם אינטליגנטי, מחונך יפה ומעורב עם הבריית – לא מן הטיפוס האנגלי, אלא היפשתי; אנגלית דיבר באקצנט מיוחד, ביחוד עם ה"ר"ר ההולאנדית הגרמנית.

הוא חקר אותי על כל פרטי-התכנית. כמה מדבריו נשתמרו אצלי במכתבים, שהייתי שולח הביתה לפטרבורג. הנה משפט אחד שלו על הגדוד:

– זהו אחד הרעיונות היפים ביותר, שנזדמן לי להיתקל בהם בחיי: שהיהודים עצמם ילחמו בעד אדמת-ישראל.

והנה שני משפטים אחרים שלו על רוסיה, שבסוף שיחתנו הירבה לשאול עליה. אז כבר היה ידוע, שגם הצבא וגם המשטר הממלכתי מתקרבים במהירות להתפוררות.

– רוסיה אולי תיפול, והגרמנים חושבים, שזה יהיה לטובתם. ואולם שמשון המית במותו רבים מאשר המית בחייו.

– קרנסקי – אדם קדוש. ואולם הוא עורך-דין; הוא חושב, שהעולם הוא בית-דין, שבו מנצח מי שנימוקיו משכנעים יותר. והנה הוא עומד ומנמק; ומתנגדו צוברים דינאמיט.

לפי פקודתו של וזיר-המלחמה הזמין אותי אליו מנהל מחלקת-ההתגייסות גנרל גדס (אחר-כך היה ציר בריטניה בוואשינגטון). שנינו באנו ליד החלטה, שהגדוד ייקרא בשם קצר וברור: The Jewish Regiment. המדים יהיו רגילים, אלא שבמקום כובע תהא מצנפת קולוניאלית, כמו אצל הצופים. הטוטפת – מנורה בעלת שבעה קנים עם כתובת עברית “קדימה”, שפירושה הוא גם “להתקדם” וגם “מזרחה”.

– ובמי הייתם רוצים בתור מפקד? – שאל הגנרל. – כלום יכולים אתם להצביע על מועמד יהודי?

שאלה קשה. בכיסי היה מונח מכתבו של פאטרסון מדובלין. “... לפי הכרתי העמוקה דרוש לכם קולונל יהודי. הייתי מאושר להוליך שוב אל האש חיילים יהודיים; ואולם גם הצדק וגם האינטרסים של עניינינו דורשים, שכבוד זה יפול בחלקו של יהודי”.

נכון – ואולם היכן תמצא יהודי כזה? בסביבה המתבוללת של ליינול רותשילד אפשר היה למצוא אדם בעל דרגה מתאמת – ואולם בררן גדול אני בשעה שאני בא להשתמש בתואר “יהודי”. מכל חבורה זו רק קצין אחד התייחס תיכף אל עניינינו “יחס יהודי” – מאויר שנפילד היה שמו – והוא עזר לנו, עד כמה שהיה ביכולתו, בזמן הראשון של פעולתי. ג'מס רותשילד כבר עבר אז מן הצבא הצרפתי אל הקאנאדי, אבל עדיין היה לייטננט. אליעזר מרגולין, אותו לייטננט אוסטרלי, שהזכרתי אותו בסיפורי על גאפארי, ומאז חשבתי עליו לעתים קרובות, כבר היה אמנם מאויר, אבל הוא עמד אי-שם בפלאנדריה עם האוסטרלים שלו ולא היה מסכים לעזוב את החזית. על הקולונל פ. סמיואל עדיין לא שמעתי אז. ואולם עם כל הכבוד שאני רוחש אל השמות הנזכרים, חושב אני גם עכשיו, כמו שחשבתי אז, שכבוד היסטורי זה הגיע בצדק לאדם אחר: לאותו אדם, שלא התבייש להתייצב בראש “נהגי-פרדות” יהודיים וידע לעשות מהם יחידה צבאית, ובשעה שמזכירים אותה מרכין וזיר-המלחמה את ראשו; לאותו אדם, שגם בבית-החולים חשב עלינו והוסיף לעזור לנו על-ידי חיבור ספר, שעורר אחר-כך רעש גדול: “עם הציונים בגאליפולי”; לאותו אדם, שהאמין בנו מן הרגע הראשון, בזמן שהכל עדיין לגלגו עלינו.

אמרתי:

– יש רק מועמד אחד: אף-על-פי שאינו יהודי, הרי הקולונל שלנו צריך להיות הוא, ואני מקווה, שעוד יהא הגנרל שלנו: פאטרסון...

תרומפלדור כבר לא היה אז באנגליה. הרבה זמן השתדל בדבר הרשמתו באותו הבאטאליון ה-20, שבו שרתו אנשיו מגאליפולי: מוכן היה להצטרף אליו אפילו בתור סגן-לייטננט; היה מסכים בוודאי לשרת בו גם בתור קורפוראל, ואולם אי-אפשר היה שגידם ישמש בתפקיד כזה, – ותואר של קצין לא רצו לתת לו פקיד המשרדים הצבאיים. הנימוק העיקרי היה, שלפי החוקה האנגלית אין בן חוץ-לארץ יכול להיות קצין; הגדוד האלכסנדרוני – הרי זה ענין אחר, לפי דבריהם... זה אינו צבא סדיר – אסור. תרומפלדור שמע את פסק-הדין, חיך, אמר בתחילה: “אינם רוצים, נוכלים שכאלה”, – ואחר הוסיף: “אין דבר”, והחליט לנסוע לרוסיה.

– מה יעשה שם? – שאלתי.

נתברר, שהיו לו שתי הצעות ענקיות. ראשית, לא היה לו שום ספק בדבר, שממשלת קרנסקי, עם סאבינקוב בתור וזיר-המלחמה, תסכים ליצירת צבא עברי – לא גדוד סתם, אלא צבא ממש בן 100 אלף איש או יותר – ועם זה מסוג אחר של נוער... וצבא זה יצטרך ללכת אל החזית הקאוקאזית – ומשם יבקיע לו אולי את הדרך על-פני ארמניה וארם-נהריים אל עבר-הירדן.

– ושנית?

אף פעם לא אשכח את תשובתו. לא אשכח אפילו באיזה מעמד ניתנה. לי נתן את תשובתו בחדר מואר אור קלוש, אי-שם בפינה נידחת בצ'לסי, ואולם העם היהודי קיבל את תשובתו בהרי ארץ-ישראל ועמקיה, וגם העם לא ישכח אותה לעולם. הגשמת תכניתו הראשונה נמנעה בגלל התפוררותה של רוסיה; את התכנית השנייה הגשים. את דבריו לא רשמתי – אין צורך: הם נשתמרו יפה בזכרוני גם בלא זה. באותו חדר קטן, בקיץ 1916, גולל לפני את הרעיון הפשוט והנשגב של ה“חלוציות”.

– חלוצי פירושו “צועד בראש”, – אמרתי. – באיזה מובן? פועלים?

– לא, זהו מושג הרבה יותר רחב. כמובן, דרושים גם פועלים, ואולם לא זהו המובן של המלה “חלוצי”. לנו יהיו דרושים אנשים מוכנים “לפל”, לכל מה שתדרוש ארץ-ישראל. ל“פועל” יש האינטרסים הפועליים שלו, לחיילים ה-esprit de corps שלהם; לרופא, למהנדס ולכל השאר יש הרגלים משלהם, אם אפשר לומר כך. אולם אנחנו צריכים להקים דור, שלא יהיו לו לא אינטרסים ולא הרגלים. מטיל-ברזל סתם. גמיש – אבל ברזל. מתכת, שאפשר לחשל ממנה כל מה שיש צורך בו בשביל המכונה הלאומית. חסר גלגל? – אני הגלגל. חסרים מסמר, בורג, גלגל-תנופה? קחו אותי. צריך לחפור אדמה? אני חופר, צריך לירות, להיות חייל? אני חייל. משטרה? רופא? עורכי-דין? מורים? שואבי-מים? בבקשה, אני עושה את הכל. אין לי פרצוף, אין פסיכולוגיה, אין רגשות, אין לי אפילו שם: אני –

– האידאיה הטהורה של שירות, מוכן לכל, אני קשור בשום דבר; אני יודע רק ציווי אחד: לבנות.

– אין בני אדם כאלה, – אמרתי.

– יהיו.

שוב טעיתי, והוא צדק. הראשון מבני-אדם אלה ישב לפני. הוא בעצמו היה כזה: עורך-דין, חייל, פועל במשק חקלאי. אפילו לתל-חי בא לחפש עבודת-אדמה, מצא שם את מותו מכדור של רובה, אמר “אין דבר” ומת כבן-אלמות.

זמן קצר אחר ראיוני עם הלורד דארבי קיבל הקולונל פאונול פקודה ליצור מן הקבוצה שלנו יחידה מיוחדת של מדריכים. לראשי-היחידה נתמנו הסר'נט-מאיר ריצ'ארד פרמל ואנוכי. דיק כרמל (אנו כבר מצאנו אותו בבאטאליון ה-20, וכששמע, שמתארגנת פלוגה עברית, ביקש לצרף גם אותו אליה) היה צעיר, שקיבל חינוך אנגלי טהור, נולד אי-שם בוולס, במקום שאין יהודים כלל: בידידי ידע לבטא בקושי כמה מלים, וכן ידע לגמגם פסוקים מכמה תפילות. ואולם ב-boys שלנו התאהב תיכף, ולאט-לאט נהפך גם למצדד של תכניתנו. ועם זה היה בלא ספק אחד מן המדריכים הטובים ביותר וה“זריזים” (smart) ביותר, שפגשתי בכלל במשך כל הזמן בצבא.

אני אוהב מאד את הזכרונות של אותו קיץ, בכל בוקר היינו יוצאים עם כל היחידה אל הגבעות הירוקות של המפסיר. בני חוץ-לארץ שמעו

הרבה על הערפל הלונדוני ואינם יודעים, שאנגליה היא אולי הארץ המקסמת ביותר באירופה, העשירה עושר מפתיע של נחלים, חורשות, גבעות קטנות ורכות, כפרים הדומים לנוף שעל צילומי גלויות – וביחוד ירוקה היא הארץ, אזורגדית-ירוקה במידה כזו, ששום ארץ אחרת בעולם אינה יכולה להשתוות אליה בנידון זה. ה- "downs" של המפשייר מסביב לוינצ'סטר, ששם נמצא מחננו, הם פינת גן-עדן שקטה ושלווה, שם בילינו ימים שלמים ושם עמדנו לסיים את הכשרת חברי לדרגת סגני-קצינים. לא שיקרתי ללורד דארבי – אלה היו חיילים ממדרגה ראשונה: בכל הבאטאליון דיברו על הצטיינותם ביריה ובמלחמת-כידונים. נשאר רק ללמד אותם את אמנות-הפיקוד. כרמל היה מכריח אותם לזחול ולטפס על גבעה ומשם לתת את הפקודה באופן כזה, שתישמע בגבעה הסמוכה. הרצינו לפניהם הרצאות אֶלמנטריות במקצוע הצבאי. נתנו להם מושג על טכסיס-מלחמה, על אסטרטגיה, על הקמת-ביצורים. הם שירטטו שרטוטים טופוגרפיים, ערכו בעצמם תמרוני-שעשועים. אני חושב, שבדרך כלל קיבלו לא רק הכשרה של סגני-קצינים, אלא במידה מסוימת גם הכשרה של קצינים. "ועדה" קטנה של דוברי-עברית עיבדה בינתיים טרמינולוגיה עברית בשביל הפיקוד. אחר-כך השתמשו בה בבאטאליון השלישי שלנו (הארצישראלי), ועוד יותר מאוחר, בימים השחורים – בהגנה העצמית בירושלים. אלה היו בחורים חביבים, נבונים, אמיצי-לב. רבים מהם עכשיו בארץ-ישראל; בשביל אחרים – לא מצא העם היהודי אסיר-התודה מקום במולדת ההיסטורית; שנים מהם פגשתי לא מזמן בניו-יורק; ואחרים ישנים בצלו של מגן-דוד על הר-הצופים.

בויטשפל כבר ידעו, שה"גדוד הולך". באספת הועד הציוני נסוג אפילו נ. סוקולוב מעמדתו ופנה אל חבריו הצעירים; "לבשו חאקי, כדי שתהא לכם אחר-כך הזכות ללבוש בגדים תכולים-לבנים". כמאתיים תלמידים של הרי פירסט חיכו בקוצר-רוח לרגע, שבו תפתח ההרשמה; שאר הצעירים היו מתכנסים בבתי-התה ורועשים: אלה – בעד ואלה – נגד. בו בזמן נפוצה שמועה, שהממשלה מנהלת משא-ומתן עם פטרבורג בדבר הטלת גיוס-חובה על הזרים.

זו היתה אמת. באיט-ענד רטנו, שכל אלה הם "נכלי-הלגיוניסטים". היהודים בפשטות אינם מאמינים בהיסטוריה, בכוח הסתמי, הבלתי-אישי, היוצר בעצמו עובדות, בין שאנו רוצים בהן ובין שאין אנו רוצים: היהודים חוקרים ודורשים תמיד, מי "אשם". את גיוס-החובה אי אפשר היה למנוע, אילו אפילו ניסו ה"לגיוניסטים" להפריע לכך. ואולם צריך אני לומר כאן בגלוי וברצון, שבשום פנים ואופן לא הייתי מפריע, להיפך.

פעם קבלתי מק. ד. נאָקוב טלגרמה: "אם אפשר, יקבל-נא אדוני חופש ויבוא. הענין דחוף".

בבית-הצירות, בככר-צ'אם, הראה לי טלגרמה של וזיר-החיצון הרוסי טָרֶשֶׁץ'נקו: הוזיר שאל, מה דעתו של הצייר על הטלת גיוס-החובה על נתיני-רוסיה היושבים באנגליה. הממשלה האנגלית דרשה בתוקף את הדבר; ומהי דעת-הקהל בענין זה, ובפרט דעת-הקהל היהודית?

אמרתי:

– אצל האנגלים, בלא הבדל דת, אין על כך שתי דעות, יש דעה אחת: גיוס-חובה. בין המהגרים היהודיים יש שתי דעות. האחת – היא דעתו של איסט-ענד: לא. השנית – דעתם של ידידי ושלי: כן.

– מדוע?

– ראשית, אני אדם יבשתי. אני בכלל חושב את השיטה האנגלית של גיוס מתנדבים לצבא לאחד מן האבסורדים הגדולים שבאנגליה, ואני בכלל בעד גיוס-חובה. כל זמן שיש מלחמות בעולם, השתתפות במלחמה היא חובה ולא אֶסְפוּרְט של חובבים. שנית, בשנה השלישית של מלחמה נוראה כזו לא היה אפילו גאריפאלדי מצליח לאסוף הרבה מתנדבים. ההתלהבות דעכה. גם האנגלים עצמם אינם הולכים עכשיו מרצונם הטוב: מן ההכרח היה לקחת אותם בכפיה. מגוחך הוא לצפות, שוייטשפל תגלה פתאום בשנת 1916 מצב-רוח מלחמתי, שאפילו האנגלי הבינוני איבד אותו עוד בשנת 1915; והיה זה טפשי ובלתי-צודק לזקוף לחובתה של וייטשפל את העובדה, שהיא אינה מרגישה ואינה מגלה עכשיו תיאבון כזה. ואף-על-פי-כן יזקפו את הדבר לחובתה של וייטשפל, וכשלוונה של ההתנדבות החפשית לצבא, שהוא עכשיו בלתי-נמנע בהחלט, היה גורם להתפרצותה של שנאה גזעית עצומה בקרב ההמונים האנגליים. אסור להרשות דבר כזה. גיוס-חובה!

הוא נענע בראשו:

– גם אני חשבתי כך – הנה ההצעה של תשובתי הטלגרפית: אותו דבר.

עד היום אני סבור כך. גם המלחמה וגם עבודת-הצבא – מחלה הם; אני מאמין, שפעם תירפא מהם האנושות. ואולם עד אז אסור להשלים עם שיטה, שלפיה כל המעמסה נופלת דוקא על הפאטריוטים הטובים ביותר, והאדישים יושבים בבית. ולא נכון הדבר, שצבא מתנדבים הוא יותר "הירואי". החיילים הצרפתיים על-יד נֶורְדֶן לא היו "מתנדבים". גאריפאלדי אמר פעם: "מן היום השני של העבודה בצבא אין עוד שום הבדל בין מתנדב לטירון שגויס בכפיה". זוהי האמת.

בבאטאליונים שלנו היו חיילים משני הסוגים. אפילו בהרכב ה"לונדוני" אפשר היה למנות מאות אחדות, שנרשמו קודם שנתפרסמה הפקודה על גיוס-חובה. המתנדבים הארצישראליים, הארגוניים, שבויי-המלחמה התורכים – בדרך כלל יותר משליש של כל הגדוד – הוכרחו אפילו להלחם במשך זמן מרובה עם השלטונות, ביחוד עם המטה הראשי של אַלנְבִי, עד שקיבלו אותם לעבודת-הצבא. ואולם בתהליך-השרות עצמו לא היה שום הבדל. כבר כתבתי על כך: "שניידר", שם-הלווי של צעירי וייטשפל, שנתגייסו מתוך כפיה, נעשה סוף-סוף כינוי של כבוד, שם נרדף לחייל טוב; והנוער הוייטשפלי זכה לכך בצדק וביושר.

... באבגוסט 1917 הופיעו זו אחר זו שתי הודעות רשמיות: על גיוס-חובה לאזרחי-רוסיה היושבים באנגליה ועל – ייסודו של הגדוד העברי. לנו ניתנו שלושה חדרים במחלקת-הגיוס. כשבאתי לסקור את "אחוזתנו", מצאתי, ש"נספחות" אלה של וזיר-המלחמה נמצאים בבנין המועדון הליבראלי, שבו קבע לי פעם מיסטר קינג ראיון ושהועבר זה כבר לידי הממשלה. נסעתי אל המחנה שבקרבת וינצ'סטר, נפרדתי מן הקולונל פאגול, הודיתי לו על סבלנותו, על הטאקט שלו ועל עזרתו, לקחתי עמי שלושה גאליפולאים מן ה"קבוצה השש-עשרה" שלנו והעתיקתי את מושבי ללונדון. שם נודע לי מפיו של גֶ'סֶס, שהקולונל פאטרסון כבר קיבל פקודה למסור את הבאטאליון הדובליני שלו למפקד חדש, ובעוד שלושה ימים בערך יהיה בלונדון ויציב בראש הגדוד העברי.

עוד קודם שבא פאטרסון הרכיב גס מועצה מן הקצינים, שניהלו סניפים שונים של מחלקתו, כדי לדון בשאלה האין לארגן את הגיוס. המועצה החליטה: למרות חובת-הגיוס לפתוח תעמולה נמרצת, כדי להסביר לציבור גם את ערכו המוסרי וגם את ערכו הלאומי-העברי של הגדוד.

בסופה של ההתעצות העיר אחד הקצינים:

– אף-על-פי-כן צריך להביא לחשבון את הדבר, שתהא תעמולה נגדית חזקה. זוהי אותה כנופיה, שגרמה בשנה שעברה לכשלוונה של המערכה הראשונה שלכם, סרֶז'אָנט ז'. קיבלתי ידיעות: הם כבר מתכוננים, מתרצצים ממקום למקום ומפיצים שמועות-שוא.

ידעתי זאת: ידידי מויטשפיל הספיקו גם הם להגיש את הדינים וחשבונות שלהם. אותם הטיפוסים מן השנה שעברה, אולי אפילו בהרכב מוגבר, מתהלכים שוב מבית-קפה לבית-קפה ומדברים על לכו של הנוער, ש"יצפצף על חובת-הגיוס". להם כביכול ידוע, שממשלת קרנסקי כבר מתחרטת על הסכמתה ומועצת צירי-הפועלים תכריח אותה בקרוב להסתלק לגמרי מן ההסכם. והאמצעי הטוב ביותר להחיש נסיגה זו הם רעש ושערוריות וסירוב כללי להתגייס. ואולם אם יימצא מישו, המסכים לשרת בצבא, הרי ילך לכל מקום שהוא, ואך לא אל הגדוד העברי: הגדוד העברי הוא מלכות; אותו ישלחו לא לארץ-ישראל, אלא אל התופת הנוראה ביותר של חזית בעלות-הברית – לפלאנדריה – ושם יובל כשה לטבח. לויג-ג'ורג' בעצמו כאילו אמר: "ביהודים נסתום את כל סדקי-הגאז"; ולורד דארבי אמר דבר פלוני; ומישו שלישי אמר עוד משהו, וכך בלי סוף.

ואולם לאותו קצין היו ידיעות עוד יותר מפורטות:

– כלום שמעת, סרז'אנט, על אדון אחד צ'יצ'רין? הוא אינו יהודי, אבל – כפי שמוסרים לי – הוא הוא המנצח הראשי, אף אם בהסתר, על כל תעמולה נגדית זו.

תפקידו של מיסטר צ'יצ'רין כבר היה ידוע לי מזמן. כאמור, לא הייתי אומר, שהוא המנצח הראשי: הוא כבר התעניין יותר בעניינים רוסיים טהורים. ואולם בשעות-הפנאי, באותם רגעי-החופש, שאפשר להקדיש בהם אגב-אורחא טיפה של תשומת-הלב המפוזרת לדברים צדדיים ובלתי-חשובים ביותר, שיעשע את עצמו באמת ביצירת שמן על המדורה היהודית. אגב, ממנו באו כל ההבטחות, ש"מועצת צירי-הפועלים לא תרשה". ולמה לא? מה סיפן, מה יכול היה להפסיד? הוא ושבתו לא יצטרכו לשלם בעד הפלים השבורים שלנו. ציון או גלות, ידידותנו עם אנגליה או יחסי-איבה בינינו ובין כל אנגלי – הוא כאן ירוויח ולא יפסיד כלום. למה איפוא לא ישתעשע ויתבדח קצת?

אמרת:

– על מיסטר צ'יצ'רין שמעתי: ואולם אני וידידי סבורים, שעכשיו כל קבוצה זו אינה מסוכנת עוד. נדפס כרוזים, נכנס אספות-עם – התבונה וההגיון ניצחו. ועל פיצוץ האספות, כמו בשנה שעברה, אין לדבר עכשיו: לשם כך יש אצלי גאליפולאים מן ה"קבוצה השש-עשרה".

המ... – השיב הקצין, – אני הייתי משקיף על ענין זה באופן יבש יותר ומעשי יותר. ביחוד מיסטר צ'יצ'רין זה, הדואג הבלתי-צפוי ליהודים, הוא, לדעתי, דמות מיותרת, שאינה עומדת בשום התאמה אל הנוף...

... עכשיו התנהלו אספותינו בסדר גמור. הסרז'אנט אפרים בליטשטיין, מכרי הותיק (באלכסנדריה, בחורף 1914, השגיח על הסדר בצריפי הפליטים הארצישראליים). הביא אל כל אספה כ"מנין" של הגאליפולאים שלנו. כאן היו גם יהודים גורג'יים עם שמות המסתיימים ב"שווילי", גם בחורים חסונים ממולדאוואנקה (אודיסה) ומפודול (קיוב), גם משחקי כדורגל מן הגימנסיה של יפו וגם גרים מגדות-הוולגה. הם ישבו בקרן-זווית ולא התערבו – אך כולם ראו אותם, והסדר נשמר מתוך יראת-כבוד. נאמו אצלנו גם ידידי מר צ'יצ'רין, נשאו נאומים נלהבים נגד הציונות, המיליטאריזמוס, הרכושנות; שלנו השיבו על דבריהם; הכל על-פי התור, בנימוס, בדרך-ארץ, כמו אצל בני-אדם. חופש גמור של הדיבור – ואף לא אפשרות כלשהי לרעוש ולהפריע. חבל, שלפני שנה לא היתה לי ה"קבוצה השש-עשרה" – אולי היתה כל ההיסטוריה של ארץ-ישראל מקבלת צורה אחרת...

ובהאדון צ'יצ'רין נתן אז עין רעה – כמובן, שלא במתכוון – מיסטר קינג הטוב באותה שיחה שלנו במועדון הליבראלי. נתקיימה נבואתו... אותו קצין הוסיף, כנראה, לעמוד על דעתו היבשה והמעשית, ומיסטר צ'יצ'רין הושם מאחורי השכבה. אגב, כמדומני, לא בבית-הסוהר, אלא רק במחנה-ריכוז; בדיוק אין אני יודע, שכחתי לחקור. על כל פנים, כדי להפיג את צערם של מעריציו, אם יש כאלה בין הקוראים, יכול אני להבטיח אותם, שחיי שם היו הרבה יותר טובים מחיי נתיניו באיי-סולובקי.

העקלקלות של החכמה הממלכתית

כאן, לצערי, צריך אני לספר אפיזודה אחת, אם-כי כשהיא לעצמה אינה ראויה לכך: זהו נסיונם של המתבוללים להמית את הגדוד עוד קודם לידתו. בעצם, מספיק היה להודיע בפשטות, שהנסיון לא הצליח, ולהסתפק בכך. ואולם אותו מקרה יש בו משום ענין, כי הוא מציין לא רק את אפיים של האנגלו-סאפסים שלנו בני דת משה, אלא במקצת גם את אפיה של המכונה הממשלתית האנגלית, ואותה עדיין מכירים אצלנו מעט מאד. עדיין מתהלכת אצלנו אגדה, שהאדמיניסטרציה הבריטית עובדת תמיד על פי תכנית מחושבת בקפדנות. ובפועל אין דבר כזה קיים כלל. לעתים קרובות, לעתים קרובות מדי, המצב הוא ההפך מזה, ומתקבלת העתקה מדויקת של אותה האנדרלמוסיה, שהגרמנים קוראים לה russische Wirtschaft. בחדר אחד של המשרד מחליטים כך, בחדר הסמוך – אחרת, וכל חדר לפי דרכו, עד שיתנגשו זה בזה. כשמתנגשים – מסתיים העניין בפשרה מוצלחת, כי האנגלים הם עם נבון, בלא עקשנות בטלנית, ועם מוכשר מאד: כל אומה אחרת, אילו היתה לה הנהגה כזו, לא היתה יוצאת לעולם מסבך של צרות. הנה דוגמה מעניינת: בשנת 1922, כשהוואהאבים התחילו במלחמה נגד חוסיין מלך דג'אז, נתגלה רשמית בשעת הוויכוחים בבית-הנבחרים, שממשלת לונדון תמכה בכסף ובנשק במלך חוסיין, ובו בזמן נתנה ממשלת הודו הבריטית כסף ונשק לוואהאבים – ואף אחד לא הרגיש קודם במעשי סתירה אלה, שחלו בזמן אחד. כאלה הם האנגלים בענינים גדולים, וכאלה הם גם בענינים קטנים; וכך יצא הדבר גם בנוגע לצעד זה של נכבדי-לונדון המתבוללים.

פאטרסון השתדל בלב שלם למשוך את כולם למפעל העזרה, כדי שהגדוד יהא לכבוד ליהדות ולא לבושה וכלימה. מיד לאחר שבא ללונדון כינס אספה, שאליה באו המנהיגים הראשיים ממחנה-האויב, עם ליינל רותשילד ואדמונד ספאג-מונטיפיורי בראש; מיידינו באו ד"ר וייצמאן, מאיור אמרי (הוא כבר עלה בדרגה), ועוד קצין אחד, שאת שמו לא שמענו בבירור. בא גם לורד רותשילד – אחר-כך נעשה ידי מסור של הגדוד, יושב-ראש בוועד לטיפול בחיילינו, אך בזמן ההוא עדיין פיקפק. פאטרסון תיאר בפרטות את האסיפה הזאת בספרו: "With the Judeans in the Palestine Campaign".

רובם של הנאספים מוכנים היו להודות, שיהא היחס אל הרעיון עצמו אשר יהיה, אך לאחר שהגדוד נהפך לעובדה, הרי צריך לתמוך במפעל. הקפטן רדקליף סאלאמאן, רופא צבאי, מצאצאי אחת המשפחות האנגליות-היהודיות העתיקות ביותר, אמר: "הציונים עשו מעשה-קולומבוס, שמו את הביצה במצב זקוף; לפנינו עובדה קיימת, ועכשיו רק תפקיד אחד לפנינו: להשתדל, שהגדוד יהא לכבוד ליהדות". באותו כיוון הביע את דעתו לורד רותשילד. לעומת זה הודיעו ליינל רותשילד וספאג-מונטיפיורי, שהם אינם ותרנים ונוחים כל-כך והם עוד מתכוונים להילחם קצת. ב"מלחמה" זו התחילו מיד אחרי האספה; הלכו אל הגנרל גדם והתאוננו לפניו, ש"פאטרסון והסרז'אנט שלו מחוץ-לארץ מנהלים תעמולה ציונית כאן במחלקה שלך".

וגנרל גדם נבהל. במרחק של שני צעדים מן המחלקה שלו, באותו וייטהול, בבית מספר 10 בדאונג-סטריט, כבר הכין אז ראש-הממשלה עצמו, בסיועו של באלפור, את הקאפינט הצבאי לקבלת ההצהרה של 2 בנובמבר 1917; אותו גדם עצמו נדבר עמי על טוטפות עם מנורה ועם הכתובת העברית "קדימה", על סרטים תכולים-לבנים עם תו של מגן-דוד, על שליחת הגדוד אל החזית הארצישראלית: אבל המסורת של חוסר-שיטתיות

היתה חזקה יותר מכל העובדות הללו, וגדס נבהל, קרא אליו את פאטרסון ונזף בו קשות...

אי-הבנה אחת אירעה באותה אספה; והיו לה אחר-כך תוצאות עגומות. הזכרתי, שבין הקצינים היה אחד אשר את שמו לא שמענו בבירור. אחר האספה הראה לי פאטרסון פיסת נייר, ועליה היה כתוב בעפרון: "אם רוצים אתם, אלך עמכם. – נ. פ."

– מי הוא נ. פ. זה? – שאל. – פתקה זו מסרו לי אחר נאומו של מונטיפיורי, ואני הייתי מרוגז כל-כך, שלא ראיתי מי הוא המוסר.

גם אני לא ידעתי; ובתוך הדאגות של הימים הבאים שכחנו שנינו פרט קטן זה.

אך אחרי כמה שבועות קראנו, שבחזית הארצישראלית נפל חלל הקפטן ניל פרימרוז, בנו של הלורד רוזפורי. מותו עשה רושם חזק מאד גם על היהודים, כי הענף הראשי של משפחת פרימרוז יהודי הוא למחצה לפי מוצאו – בני ונכדים של חנה רותשילד, בתו של הלורד הראשון רותשילד, שנישאה ללורד רוזפורי של אז. אומרים, שכל הפרימרוזים מתגאים בתערובת עברית זו; נתברר, שניל פרימרוז השתדל באופן מיוחד שישלחוהו לחזית הארצישראלית.

אמרי נפגש עפ פאטרסון בוזרת-המלחמה.

– כלום זוכר אדוני את ניל פרימרוז? – שאל את הקולונל. – אז, לפי בקשתו, הבאתי אל האספה עם מתנגדיכם. הוא התעניין מאד במפעלכם...

אלמלא המקרה מחוסר-הטעם, היה נמצא עמנו בגדוד, ואולי היה חי עד היום הזה.

אחר אותה האספה הכריזו המתבוללים מלחמה באופן רשמי. הם שלחו אל וזיר-המלחמה משלחת שלמה, עם הלורד סויתלינג, ליוויל רותשילד וכו'. מטרתם היתה ברורה בהחלט, ולא הגדוד בלבד העסיק אותם. הם כבר ידעו, שהממשלה מתכוננת לפרסם איזו הצהרה של תמיכה בצינונות; בכל כוחותיהם השתדלו להפריע, ובאופן הגיוני הגיעו לכלל מסקנה, שחטיבה עברית בחזית הארצישראלית מסוכנת עוד יותר, מנקודת-מבטם, מהצהרה פשוטה על הנייר. הם דרשו מוזיר-המלחמה, שהגדוד העברי יבוטל בכלל; את היהודים הזרים צריך, כמובן, לגייס, אבל צריך לפזר אותם בבאטאליונים הכלליים ולשלוח אותם למקום, ששולחים לשם את רוב החיילים, ובשום אופן לא לארץ-ישראל.

– הנה מה שאני יכול לעשות בשבילכם, – אמר לורד דארבי: – לפזר אותם בבאטאליונים אחרים איני יכול, כי זהו ענין גמור ומוחלט; אבל את ההחלטה, שהגדוד שלהם ייקרא "גדוד עברי", נבדוק מחדש. הוא יקבל אחד מן השמות הגדודיים הרגילים. הוא ייחשב מכל הבחינות כגדוד בריטי רגיל, וישלחו אותו למקום, שאליו יוחלט לשלוח אותו.

כעבור חצי שעה מסרו לנו חדשה זו במשרד. בעוד שעה השיבנו בגיוס נגדי.

פאטרסון, אף-על-פי שנישקפה לו סכנה של משפט צבאי, שלח מכתב חריף לגנרל-אדיוטאנט (באנגליה זהו בעל הדרגה הצבאית הגבוהה ביותר בוזרת-המלחמה, האישיות הראשונה אחרי הוזיר). פאטרסון כתב במכתבו, שבתשובתו של דארבי לאילי-הכסף היהודיים הוא רואה בגידה, הפרת-הבטחה וגנבת-דעתם של הטייונים היהודים (כבר היו לו מאות אחדות של חיילים במחנה בקרבת פורטסמות); שכל זה הוא חרפה ובושה בשביל שמה הטוב של אנגליה, ומשום כך הוא מבקש לשחרר אותו מן הפיקוד.

ח. וייצמן והמאיוור אמרי הלכו אל הלורד מילנר, שהיה באותו זמן חבר בקאבינט-המלחמה, והגישו לפניו קובלנה מרה על ותרנות של וזיר-המלחמה. מילנר, שגם אותו הרגיו הדבר מאד, התראה עוד באותו יום עם דארבי – וקיבל את הסכמתו של מדינאי טוב-לב זה, שבעוד שבוע תתייצב לפניו "משלחת נגדית", אשר תגיש לפניו דרישות הפוכות, והוא, לורד דארבי, יציע פשרה גם לה.

ואני נזכרתי ב"אני מאמין" הישן שלי: הפת השלטת בעולם הם העתונאים. נסעתי למערכת ה"טיימס", אל מיסטר סטיד. מה אמרתי לו, איני זוכר; ואולם תשובתו נרשמה אצלי בצורתה המקורית, הקצרה והברורה:

– מחר יאמר "טיימס" לוזרת-המלחמה, שלא תשתטה (not to play the fool).

– ואולם פאטרסון אינו רוצה להשאר, – אמרתי, – ואני בלעדי איני יכול לעבוד.

– "טיימס" יעץ לו להשאר.

למחרת בבוקר הופיע ב"טיימס" מאמרו הראשי. אמרו לי, שנוזפה כזו לא קבלה וזרת-המלחמה במשך כל זמן המלחמה. "טיימס" שם ללעג את הפקידות, המוכנה להתחשב עם תריסר אילי-הממון, שמאחוריהם אין איש, זולת חדר-האורחים שבבתיהם, ולזלזל בגללם באידיאליזמוס של המון בן-מיליונים אשר אהדתו יש לה ערך ממשי בחשבון העולמי. אם יש צורך בויותר, שנו את השם: במקום "עברי" קראו לגדוד "המפבי"; אבל את אפי' העברי של הגדוד ואת תפקידו המיוחד אין לבטל. "ואנו מקווים, שהקולונל פאטרסון, שאת התמרמרותו אנו מבינים יפה, ישנה את החלטתו ויחזור בו מהתפטרותו".

אחר מאמרו זה של העתון חוצצו-הרעמים כבר היה כל השאר לא קשה ביותר. לורד דארבי קיבל את המשלחת השניה ואמר לה, שהאופי העברי של הגדוד יישמר ואין שום סיבות לחשוש שיישלח לא אל אותה חזית, אשר עליה חשבו בתחילה; ובכלל הכל יהא בסדר. ואולם בדבר אחד צודקים, לדעתו, הג'נטלמנים מן המשלחת הראשונה: השם "גדוד עברי" הוא תואר-כבוד, וספק הוא אם מן הראוי לתת שם זה לחטיבה, שעדיין לא הספיקה להראות את יכולתה בשדה-הקרב. בתואר זה צריך קודם לזכות; הוא, הוזיר, מבטיח, שתיכף אחר שהחיילים היהודיים יצטיינו בפעולותיהם בחזית, יקבל הגדוד גם שם עברי וגם טוטפת עברית. לפי שעה הוחלט לתת להם שם אחר, גם הוא שם כבוד – הבאטאליון השלושים-ושמונה של קלעי-המלך (Royal Fusiliers).

בדיבורו זה עמד. אחר כיבוש עבר-הירדן קיבלנו באופן רשמי את השם Judaeae Regiment ומורה עם הכתובת "קדימה". ואולם גם קודם-לכן עוד כאן, בלונדון, הרשו לנו לתלות על שער בית-הגיוס המרכזי שלנו בצ'ינס-סטריט (בית, ששלחו לשם את הטייונים קודם שנשלחו לפורטסמות) שלט עם כתובת עברית: "גדוד ל"ח לקלעי-המלך". בעתונות ואפילו בחליפת-המכתבים הרשמית היו קוראים לנו כקודם Jewish Regiment. בחזית נשאו הקצינים והחיילים שלנו על השרוול השמאלי תו מגן-דוד: בבאטאליון אחד אדום, בשני – כחול, בשלישי – סגול. היה לנו גם "פאדקה" – כך קוראים בצבא האנגלי לאנשי-הכהונה של הגדודים – הרב פאלק, אדם צעיר ונלהב ממפלגת ה"מזרחי" ואמיץ-לב ביותר בחזית-האש. וקולונל פאטרסון האומלל היה מוכרח ללמוד את הכללים הדקים מן הדקים של השחיטה: הוא ניהל משא-ומתן עם וזרת-המלחמה ועם הקצבים בפורטסמות על בשר כשר, על החלקים הקדמיים והאחוריים, על גידים ועורקים... יותא איני מעיז למנות, כי את הדינים הללו איני יודע; ואולם הוא יודע.

לגבי ידיד, באופן פרטי, היו למשלחת המתבוללים תוצאות רציניות. משישהו מחברי-המשלחת חלק לי, כנראה, כבוד ומחה במיוחד נגד תעמולת-הגיוס שלי.

המעשה היה כך: עוזרי הכינו חוברת בידידי – על רעיון הגדוד ותפקידיו. מכיון שלפי חוק הגיוס היתה בידי כל טירון הברירה – לשרת כאן או לנסוע לשירות-הצבא לרוסיה החפשית, – הרי הוקדשו עמודים אחדים בחוברת להסברה, שגם השירות בחזית הרוסית אינו משחק.

החוברת הודפסה על חשבון מחלקת-הגיוס. המחלקה מסרה לי רשימה של שלושים וחמישה אלף כתובות של בני חוץ-לארץ מגיל-הגיוס באנגליה ובסקוטלנד (אגב, עוד דוגמה אחת של אנדרלמוסיה: ברשימה זו של בני-אדם, שלא הלכו לעבודת-הצבא, מצאתי את שמי ואת כתבתי...). מלבד זאת נתנה לי המחלקה 35.000 מעטפות עם החותם OHMS ("בשירות הוד-מלכות") ועשרה חיילים חגורים לשם כתיבת כתובות.

בבוקר, למחרת היום בו נתקבלה משלחת המתבוללים על-ידי לורד דארבי, קיבלתי פקודה על-פי הטלפון לבוא תיכף למשרדו של הגנרל-אדיונטנט. במקרה היה זה אותו המשרד, שבו קיבל אותו ואת תרומפלדור גנרל וודוורד. שוב נכנסתי, בהתאם לדרישת הטקס, כשאני מבליט את חזי והכובע חבוש לראשי. שם כבר היה פאטרסון – גם הוא חבוש-כובע; אל השולחן ישב הגנרל-אדיונטנט עצמו, סיר נוויל מקרידי, וגם על ראשו כובע. לכל זה היתה צורה רשמית יותר מדי, והיא בישרה אי-נעימיות.

– כלום מוכר לאדוני נוסח זה? – שאל הגנרל והושיט לי כתב-יד אנגלי עבה. עברתי על ההתחלה.

– השורות הראשונות, סיר, – אמרתי, – דומות לחוברת בידידיש ששלחנו לבני חוץ-לארץ החייבים בעבודת-הצבא; התרגום רע, סיר.

– ואני שמעתי, שהצירות הרוסית מרוגזת מאד, – אמר, – החוברת מלאה ביטויים קשים וחרifiים נגד הצבא הרוסי.

– אם כך הדבר, סיר, הרי התרגום לא רק רע, אלא גרוע מזה. במקור אין התנפלויות כאלו. ואת הציר נאבוקוב ראיתי גם אתמול וגם שלשום, דיברתי עמו על התעמולה שלי דוקא, והוא אפילו ברמז לא הזכיר את החוברת. כלום אין ברצונו, סיר, לדבר עמו תיכף – טלפון ויקטוריה, מספר כזה וכזה.

– מי הרשה לו, סרז'אנט, לשלוח חוברת זו במעטפות רשמיות?

מן הראוי היה, שאפער את פי מהשתוממות; זוכר אני, שמוזה התאפקתי, ואולם ירא אני, שלטשתי את עיני. מה אפשר להשיב על שאלה כזו? מחלקה הנתונה למרותו מוסרת לי רשימה של כתובות, הנחשבת לסוד ממלכתי, מדפיסה על חשבונה את חוברתי, ונתנת לי 35.000 מעטפות רשמיות, ונתנת לי קבוצה של מעתיקים – ואחר כל זה הוא, השליט בוזרת-המלחמה, שואל אותי, את ממלא-התפקיד של סרז'אנט במשכורת של קורפורל, מי הרשה זאת. זו אינה עוד "רוסישה ווירטשאפט", אלא סתם איוו שטות. האמנם יכול אצלם כל סגן-קצין, ונוסף לכך אורח, להתיישב באחד החדרים שבארמונות ויטהול ולעשות שם כרצונו, לצוות, לאסור – אולי אפילו לתת פקודה לסיים את המלחמה? למזלם אני "מיליטאריסט"...

ואולם סיר נוויל מקרידי היה בכל זאת פיקח ולא היה משולל חוש-הגומל: מכיון שלא היתה לי הרשות להתפרץ בצחוק בנוכחותו, הרי עשה זאת הוא ופנה אל פאטרסון:

– ישלח-נא את הסרז'אנט ז'. אל המחנה בפורטסמות, כי אלמלא כן ישנה כאן אצלנו את הכל על-פי דרכו. אני מקווה, שבתור חייל יהיה פחות מטריד מאשר בתור תעמלן.

הצדעתי ויצאתי; נשאיתי במסדרון וחכיתי לפאטרסון. אחר עשר דקות יצא גם הוא.

– סיר, – שאלתי באופן פורמאלי, – מתי יצווה לנסוע לפורטסמות?

– לא מניה ולא מקצתיה, – השיב אירי זה, שראה בחייו אריות אוכלי-אדם, ולפיכך לא נבהל מגנרלים פשוטים: – אצלי בבאטאליון אני השליט, ואין לי צורך באדוני בפורטסמות. ישאר בלונדון וימשיך באותו כיוון. ניסע אל בית-הגיוס, אחתום שם על פקודה, בדבר שליחותו ללונדון.

מבית הגדוד נסעתי אל נאבוקוב.

– קונסטאנטין דימטרייביץ', כלום אמת הדבר, שהצירות מתמרמרת על חוברת זו?

– מימי לא ראיתי ולא שמעתי, – השיב, כשהוא מדפדף בחוברת, כמובן משמאל לימין, ומתפלא היכן ההתחלה.

– אולי יודע על כך י. א. סאבלין, מזכיר-הצירות?

הוא קרא למזכיר: אותה תשובה. ק. ד. נאבוקוב חתם בו במקום על הודעה רשמית, שהחוברת אינה ידועה אף לאחד מאנשי הצירות. המזכיר שם על ההודעה את חותמת הצירות; בסרט מיוחד חיברו תעודה זו אל חוברתי, ואפילו את הסרט חתמו בחותם. אני הבאתי צרור זה אל המאיוור אמרי, והוא העביר אותו אל הגנרל-אדיונטנט ביחד עם מכתב-לווי, שלא קראתיו – אבל אני מנחש את תכנו.

"מקרידי" אינו שם אנגלי. אני חושד, שגם סיר נוויל הוא אירי; על כל פנים, הוא התייחס אל אינציטנט זה כאדם טוב-לב, כלומר "שכח". על כך, שנשאיתי בלונדון ושואני עורך שיחות עם עתונאים ונושא נאומים, ידע וכתב על כך לפאטרסון; אבל, כנראה, לא התנגד כלל. הוא נשאר ידיד טוב לגדוד; ואת מכתבו החרif של פאטרסון על התפטרותו תחב לכיסו והשיב לקולונל: "אל יתרגז, הכל יהיה all right..."

אותה חבורה השתדלה להפריע לנו גם אחר-כך. הגנרל-אדיונטנט הרשה ליהודים מגדודים אחרים לעבור אל הבאטאליון שלנו. הרבה מהם רצו מאד בכך, וגם לנו רצוי היה להביא לטירונים שלנו "תגבורת" של חיילים מנוסים. פתאום נתגלה, שרבני-הגדודים בחזית הצרפתית קיבלו מאיזה מקום עצה או פקודה להסביר בדרישותיהם, שחרפה היא ליהודי אנגלי לשרת בבאטאליון שלנו. סיפרו לי, שיוזם הדבר היה ה"רברנד" מייכל אדלר עצמו, הרב הצבאי הראשי והממונה הישיר על כל ה"פאדרים" של הבאטאליונים. איני יודע, אם כך הוא הדבר. יהא אלהים עמו. אבל אנו קוינו, שיעברו אלינו אלפים, ועברו רק מאות אחדות.

נעים בכל זאת להזכר, שנמצאו לנו גם ידידים. נוסד ועד לטיפול בחיילינו בנשיאותו של לורד רותשילד; את התפקיד הראשי מילאו בו נשי המנהיגים הציוניים שבלונדון. אירגנו אותו הגברת ו. וייצמן ומיסס פאטרסון; את השאר איני יכול לקרוא בשם, אבל תודה לכולן. לא היתה זו עבודה קלה כלל: היו זמנים, שהיו מבלות בבית הגדוד לא רק ימים, אלא גם לילות. זה היה בשעה שהיו מביאים קבוצה חדשה של טירונים,

וצריך היה להאכילם ולהשקותם. ראש בית הגדוד היה בתחילה המאיר נולס, ידידו של פאטרסון, ואחריו יהודי – המאיר שנפילד, אותו הקצין היהודי היחיד בלונדון, שמן הרגע הראשון התייחס אלינו יחס אנושי.

אך הדבר הטוב ביותר היה זה, שעלה בידי למצוא את אליעזר מרגולין. הביאוהו פצוע לאחד מבתי-החולים בלונדון, ואני נסעתי אליו. זה מזמן והרבה שמעתי עליו: גם מפי אחיו בפטרבורג מ. מרגולין, המזכיר הראשי של שתי האנציקלופדיות, הכללית והעברית, בהוצאת עפרון. ועוד יותר – מן האגדות, שעוד לפני תשע שנים סיפרו לי עליו בארץ-ישראל. המשפחה עברה לשם עוד בשנים הראשונות של ההתיישבות, כשאליעזר מרגולין עדיין היה ילד. הם התיישבו במושבה רחובות. הנער הצטיין גם כמתישב וגם כעז-נפש, "יושב על הסוס כבידאי ויורה כאנגלי" – דיברו עליו הערבים בסביבה. אחר המשבר של שנות ה-90 נסע לאוסטרליה, נדד שם הרבה שנים; כמדומני, גם חרש וגם חפר, עד שנתישב אי-שם בעיר והתחיל עוסק בעסקים מעשיים. באותו זמן נכנס אל המיליציה הטריטוריאלית האוסטרלית. כשהתחילה המלחמה, כבר היה לייטננט. חדשים אחדים בילה במצרים, אחר-כך הגיע לפלאנדריה ושם בחפירות עלה לדרגה של מאיר ונתמנה לסגן-המפקד של הבאטאליון. איש-מידות, רחב-כתפיים, שתקן, חייל מכף-רגלו ועד קדקדו, ואצלו בבאטאליון היה גם מלך, גם אב וגם אח ל – boys שלו; ועם זה בעל-בית ומארגן יוצא מן הכלל.

– יבוא אלינו, לאָזאַר מאַרקוביץ'!

– אני ירא. אני ירא את היהודים: עמהם צריך לדבר...

ואולם הוא בא אלינו. הגנרל-אֶדוֹטֶאָנֶט עזר לסלק את הקשיים הפורמאליים שבהעברה מן הצבא האוסטרלי אל האנגלי (זה, אגב, היה קשור בהפחתה הגונה של המשכורת), ומרגולין בדרגה של סגן-קולונל נעשה המפקד של הבאטאליון השני שלנו, בלשון הרשמית – של הגדוד ל"ט.

על כך, כיצד חיו חיילינו במחנה על-יד פֹּורְטְסְמוּת, אני עצמי איני יכול לספר כלום. הייתי שם רק פעם אחת והרגשתי את עצמי כזר. הקולונל פאטרסון הציג לפני את הקצינים שלו, ואולם הצטרך לעשות זאת בחדרו, כי אל חדר-האוכל של הקצינים לא היתה לו הרשות להזמין. בחדר-האוכל של הסרז'אָנְטִים מצאתי את הידיים הישנים: לריצ'אַרְד כרמל היה תואר של סרז'אָנְט-מאיר באטאליוני, והרבה מידידי וחברי ל"קבוצה ה-16" כבר ענדו סרטי סרז'אָנְטִים. ואולם כל השאר התביישו מפני, ואני מפניהם.

זוכר אני: בשעה מאוחרת בלילה עמדתי יחיד באמצע החצר הגדולה, המוארת על-ידי הירח והשגל, והתבוננתי מסביבי ברגש מוזר. צריפים נמוכים מכל הצדדים, בכל אחד מהם כמאה צעירים – הרי זהו אותו הלגיון העברי עצמו, החלום, שנתממש במחיר יקר כל-כך; ולסוף אני זר כאן, איני בונה כלום ואיני מכוון. כאגדה ממש: את הארמון לעלאדין בנו רוחות בלתי-נראים. מי הוא זה עלאדין? שום איש, לא-כלום; המקרה נתן לו במתנה מנורה ישנה מוחלדת, הוא רצה לנקות אותה, התחיל משפשף אותה במטלית, פתאום הופיעו רוחות ובנו לו ארמון; ואולם עכשיו הארמון מוכן; הוא עמד ויעמוד, ואיש אינו זקוק עוד לעלאדין ולמנורתו. שקעתי בהרהורים והגעתי אפילו לידי התפלספות. אולי כולנו עלאדינים; כל רעיון הוא בבחינת מנורת-קסם המחוננת בכוח להעלות רוחות יוצרים; דרושה לך רק סבלנות לשפשף ולגרד את החלודה עד – עד שתהיה מיותר. ואולי דוקא בזה כלול הנצחון האמיתי, שהמנצח נעשה מיותר.

מאותו לילה נעשיתי מיותר, ואני שמח, שמעכשיו אוכל לכתוב סיפור זה, בלא להשתמש לעתים קרובות כל-כך במלה "אני". לא אשמתי היא, שבסיפור על חבלי-הלידה של הלגיון היתה מופיעה מלה בלתי-נעימה זו אחר כל חמש שורות או לעתים קרובות עוד יותר; ואולם, תודה לאל, בא הסוף. באספות-העם, ביחוד באמריקה, היו מציגים אותי לפעמים לפני הקהל בתור אותו האדון עצמו, ש"הלך בראש הלגיון". אני מבקש לציין, שזה לא היה אף פעם ואף לא יכול היה להיות. ה"לגיון" מנה 10 אלפים איש, 5 אלפים מהם היו בפועל בארץ-ישראל; מהם הורכבו שלושה באטאליונים, ובראש כל אחד מהם עמד קולונל בעל נסיון צבאי גדול. באחד מן הבאטאליונים הללו, בין למעלה מעשרים לייטנאנטים, הייתי לייטנאנט גם אני, ולפקודתי עמדה פלוגה בת 50 או 60 איש; וגם זה הודות לחסד מיוחד. יומיים קודם יציאתו של הבאטאליון לארץ-ישראל העלו אותי לדרגת קצין על-ידי הערמה מורכבת מאד על החוקה האנגלית. כבר כתבתי, שלפי החוקה אסור לתת זכויות-בפועל לקצין בן חוץ-לארץ. "יש רק שני יוצאים מן הכלל", התגרה בי פאטרסון, "הקיסר וילהלם ואדוני; ואת הקיסר כבר הרחקו". איני יודע, אם נכון הדבר; אך בדיוק כשם שלקיסר וילהלם לא היה שום ערך בצבא הבריטי. כך לא היה לי שום ערך בגדוד. אין לי כלום נגד זה; כך גם צריך היה להיות; כשנמצאתי בגדוד, השתדלתי למלא את תפקיד הלייטנאנט כהוגן, ממש כמו שקודם השתדלתי לרחוץ היטב את השולחנות בחדר-האוכל של הסרז'אָנְטִים על-יד וינצ'סטר. ואני אוהב את שני הזכרונות.

ב-2 בפברואר שנת 1918 צעד בסך עם רובים מכודנים הבאטאליון העברי הראשון ברחובות הראשיים של לונדון, וגם ברחובות וייטשפיל. את חיילינו הביאו במיוחד מפורטסמות וקיבלו אותם בכבוד גדול. בלילה הם לנו בטאָוֶאָר, בין מצבות-זכרון של שש מאות שנים של ההיסטוריה האנגלית; הזכות עצמה לעבור דרך ה"סיטי" עם הכידונים בפי הרובים היה בה משום פריווילגיה – ה"סיטי" נלחמה מאות בשנים על כך, שחיילי-המלך לא יעזו להיראות בה עם רובים מכודנים. על המעלות של הקנשון-האָז, בין בני-לוויה לבושי הדר, עמד בלבושו מימי הביניים הלורד-מָר וקיבל את ברכת הבאטאליון העברי. והנה גם מחזה מבהד: בשורה אחת עם הלור-מר ראיתי פתאום את המאיר ר., אחד המתנגדים הקשים ביותר שלנו, חבר של אותה משלחת-המתבוללים, – הוא עמד בקומה זקופה וכמנצח; הוא התחמם בגלוי בחום השמש של הצלחתנו, מאחר שלא עלה בידו להפריע.

מן ה"סיטי" פנה הבאטאליון אל וייטשפיל. שם המתין לנו אותו גנרל-אֶדוֹטֶאָנֶט עצמו, סיר נוויל מקרידי, עם המטה שלו, והמון של רבבות ברחובות, בחלונות, על הגגות. דגלים תכולי-לבנים היו תלויים מעל כל חנות קטנה; נשים בכו ברחובות משמחה; ועבדקנים זקנים נענעו בזקניהם השבים וברכו בלחש: "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה"; פאטרסון רכב על סוסו, כשהוא מחייך ופורס בשלום כולם, עם שושנה בידו, שזרקה לו בחורה מאחת הגוזזטראות והוא תפס אותה בעצם טיסתה באויר; והחיילים, אותם החייטים עצמם, כתף אל כתף, הכידונים בשיפוע מקביל ומדויק, כל צעד – מפת-רעם, גאים, שיכורים מן ההימנונים, מצעקת-ההמנונים ומהכרת התפקיד המשיחי, שלא היה כדוגמתו מזמן שבר-כוכבא נפל בביתר על חרבו, בלא לדעת, אם יימצאו לו יורשים...

בני-חיל היו החייטים הללו מווייטשפיל וסוֹהוֹ, ממאנצ'סטר ולידס. באמת "חייטים" טובים היו. הם לקטו ברחוב את הגזרים של כבוד-העם הקרוע ותפרו מהם דגל, דגל שלם, נהדר ונצחי. למחרת בבוקר יצאנו מסאָוֶאָתֶמֶפְטון לצרפת – למצרים – לארץ-ישראל.

המחנה ומעון-המטה

עשרה ימים רצופים בקרונות, בזחילה דרך צרפת ואיטליה; ואולם אלה היו ימים לא-קשים. אצל חיילינו בודאי נוצר הרושם, שגם צרפת וגם איטליה הוכשרו והותקנו ככוונה תחילה בשביל נוחיותו של הצבא הבריטי. בכל תחנה מקשרת, משרבורג עד טאָרָאָנְטוֹ, נמצא "אָר-טי-אֵו" (מנהל רכבות צבאיות) אנגלי והוא היה לכאורה האדון האמיתי על מסילות-הברזל; על כל פנים, כך נדמה היה לנו. בכל יממה שניה היינו מגיעים לתחנה צבאית שהתנהלה על-ידי אנגלים, והיו בה רופאים, אחיות, משרתים. כל תחנה היתה דומה לעיירה של צריפים ואהלים, עם חדר-אוכל,

בית-מרקחת, בית-חולים, עם דוכן לקונצרט ואפילו עם "קאלאבוס" – כך קראו חיילינו, בהשפעתם של האלכסנדרונים, שהתרגלו לטרמינולוגיה מצרית, לחדר-המאסר. בבאטאליון שלנו נוסדה תזמורת מצוינת עם להקה של שחקני "מיוזיק-הול" אמיתיים – איש לא ידע עד אז, עד כמה במת ה"מיוזיק-הול" נתעשרה הודות לווייטשפול. השלטונות של התחנות הצבאיות שיבחו מאד את הקונצרטים שלנו; צריך אני לציין, שבתכניתיהם לא היה אף שיר יהודי אחד, זולת "התקוה", והקולונל ציווה לשיר אותה בעמידה בסופו של כל קונצרט.

החיילים היו שמחים ועליזים מאד. ביחוד זוכר אני ערב אחד, כשנסענו לאט לאורך הריביירה הצרפתית על-פני ניצה ומונאקו, והאביב במקום ההוא כבר עמד אז במלוא זהרו והדרו. איסט-ענד, כנראה, לא פיללה שיש בעולם יופי כזה. מכל החלונות של הרכבת הארוכה נישאו קריאות של שמחה.

משלשים הקצינים היו שני שלישים יהודים שעברו אלינו מגדודים אחרים. רובם שמעו עד אז מעט על הציונות; בחדר-האוכל של הקצינים היו מתעוררים לפעמים ויכוחים, שהזכירו את ה"דיסקוסיה" הישנה הטובה במינסק או בקישינב. וכי אומה הם היהודים? מהי לאומיות? כלום אפשר להיות ציוני ופאטריוט אנגלי כאחד? – ניסו למשוך גם אותי אל הוויכוח – ואולם אני כבר שכחתי מזמן, כיצד "מוכיחים" שאלות כאלו. כבוד זה מסרתי ברצון ל"טירונים" צעירים יותר של הציונות.

הוראס סמיואל, שמאמריו וסיפוריו נדפסו בירחונים עבים (עכשיו הוא עורך-דין חשוב בירושלים), היה לוחץ אל הקיר את הקפטן האריס ארץ-האף, ראש המתבוללים של הגדוד, ומוכיח לו באקצנט אוקספורדי עצל, כי הלאומיות היא "מצב-רוח פנימי"; ואם הלה לא היה נכנע, היה סמיואל קורא לעזרה את האדיוטאנט לדלי, "אינגלישמן" קפוא טיפוס, היה מעמיד אותם זה על-יד זה ומעיד עליהם שמים וארץ, שאי-אפשר לחשוב את שני הטיפוסים הללו לבני עם אחד.

ה"פאדרה" פאלק, חבר נלהב של ה"מזרחי", היה הודף בעוז את התקפותיו של באטאליון שלם של לייטננטים, שבאו אליו בכל מיני חידושים אפיקורסים – למשל, שהאמונה הציונית אינה קשורה כלל בהעדפת הבשר הכשר. הוא עמד כסלע על דעתו:

• לא הבשר הוא העיקר כאן, אלא העיקרון: היהודי צריך להילחם בכלל בכל תאוותיו, להגביל ולרסן את עצמו בכל צעד שהוא עושה.

קפטן דייוויס, רופא הבאטאליון, שהחליף ברגע האחרון קודם נסיעתנו את רדקליף סאלאמאן, אשר נשלח אל הבאטאליון של מרגולין ונשאר לפי שעה בלונדון, – התאונן מתוך צחוק:

– מבינים אתם, פתאום אני מקבל פקודה: בבקשה להיזכר שיהודי אתה, וצא למסע-הצלב – אם אפשר להתבטא כך. אני עכשיו איפוא כעין "ציוני מגוייס".

והוא כתב בו במקום, ברכבת, שיר נלהב – "שיר-לכת לגדוד העברי". השיר היה כתוב בחרוזים, בהתלהבות, ברוח לאומית ובכל שאר הסממנים הדרושים. יצא לא-רע; אישור חדש לתיאוריה, שלמחרת היום נעלם ההבדל בין המגוייס בכפיה לבין המתנדב.

הציוני הטוב מכולם היה הקולונל עצמו.

ראיותיו ונימוקיו היו: אהוד, דבורה וברק, גדעון, דוד המלך, מגידו, הירח בעמק אילון... הפאדרה אפילו ניסה להוכיח, שפאטרסון הוא לא ציוני סתם, אלא איש ה"מזרחי". ואכן, פאטרסון הצליח לכוון את ימי הנופש בתחנות הצבאיות לימי השבתות. אז היו מכנסים בבוקר את הבאטאליון לתפילה חגיגית, בנוכחותם של כל הקצינים והחיילים; באמצע מקום-הטקס התנוסס דגל תכול-לבן, הפאדרה קרא בספר-תורה אמיתי (מתנתה של קהילת פורטסמות), ואחר דרשתו שרה אותה המקלה, שהופיעה בהצלחה גדולה כל-כך בקונצרטים של הגדוד, את "התקוה" ואת ההימנון האנגלי. דרשותיו היו נלהבות, תמימות ורבות-תוכן. צעיר זה קרא הרבה מאד במקצועו; הוא הסתמך על מלחמת הצדוקים והפרושים, פיבד את האיסיים, גידף את המתיונים, שיבח את הקנאים, התווכח עם נלהאזון... צעיר הגון מאד היה הפאדרה שלנו; עכשיו הוא כמדומני רב באוסטראליה, בסידיני, ואני מברך מעומק-לבי את קהילתו.

בטאראנטו הוכרחנו לחכות שבוע ימים לנושאי-מוקשים יאפאניים, שהיו צריכים ללוותנו לאלכסנדריה, ושם הלך פאטרסון עם הפאדרה העירה אל נגר והזמין ארון-מסע קטן, מאיזה עץ יקר מאד, בשביל ספר-התורה, והקולונל אמר לחיילים ברצינות גמורה:

– עכשיו אינכם צריכים לפחד מפני הצוללות הגרמניות, שהרי יש לנו בספינתנו קמיע כזה.

ניתן לנו ליווי מצוין, הגענו לאלכסנדריה בלא הרפתקאות, וגם הים היה שקט.

הקהילה האלכסנדרונית קיבלה אותנו כאחים. שוב ראיתי את הידידים הישנים מתקופת גאבארי; את הרב הראשי דיללא פירגולא, את הפארון והבארזנית מנשה, את סוארס, פיצי'וטי. "הזמ'ק היה בננו, וגדוד זה הוא נכדנו" – אמרו. הם ערכו לכבודנו תפילה חגיגית בבית-הכנסת הראשי, ונכחו בה המושל, הגנרלים, הקונסולים והנכבדים המושלמים.

אותו דבר חזר ונשנה בקהיר. הגנרל אלנבי כבר היה אז עם מטהו בארץ-ישראל, לא רחוק מן המושבה באר-יעקב; ואולם הנציב העליון של מצרים סיר רג'ינאלד וינדל, נתן לבאטאליון לצעוד לפניו בסך, והוא עצמו עמד על-יד שער-הארמון כשהוא זקוף כולו וידו תחת מצחת-כוכבו בשעה שהתזמורת ניגנה את "התקוה"... עדיין רחוקים היו אותם מצבי-הרוח, שהתפתחו אצל השלטונות האנגליים בעוד שנה או שנה וחצי, כשהגנרל מוני, המושל הצבאי של ארץ-ישראל, בשנת 1919, בירושלים, בנוכחותם של כל הנכבדים היהודים, האנגלים והערבים, סירב לקום לצילי ההמנון העברי.

סידרנו לנו מחנה בתלמיה, לא רחוק מקאהיר; שם גם סיימנו את אימון-החיילים. היה חם מאד, לעבוד אפשר היה רק עד 9 בבוקר ומ-5 בערב. וכמעט בכל שבוע היה נערך באיזה מקום "נשף" – פעם בעיר לכבודנו, ופעם אצלנו במחנה לכבוד קהילת קאהיר.

מלבד החובות הרגילות של ראש-קבוצה נפלה בחלקי עוד עבודה אחת: כל מכתבי-החיילים צריכים היו, קודם שהם נשלחים, להיבדק על-ידי קצין. אני הייתי הקצין היחיד, שידעה¹ לקרוא מכתב כתוב באותיות עבריות. ומכיון שכך, הרי התחילו מעבירים אלי בכלל את כל המכתבים שאינם כתובים אנגלית. כאן גליתי בפעם הראשונה את העובדה, שבבאטאליון שלנו נמצאים ליטאים אחדים – לא "ליטואקים" יהודים, אלא ליטאים קאתוליים ממש. הם עבדו במכרות-פחם אי-שם לא רחוק מגלאזגו; כשהצטרפו ללכת לעבודת-הצבא, ביקשו שישלחו אותם אלינו. אני כמובן, לא ידעתי אף מלה אחת בלשון הליטאית, מלבד זה שגרמניה נקראת בלשונם "ווקטיה" ופולני – "לנקאס". ואולם אילו הייתי מסרב "לבקר" את מכתביהם, הייתי בכלל שולל מהם את האפשרות לכתוב מכתבים, כי שאר הקצינים במצרים בוודאי לא ידעו גם את שתי המלות הללו בלשון הליטאית. בקיצור, החלטתי לסכן את גורל המלחמה ואת נצחון בעלות-הברית והתחלתי חותם "O.K." על מכתבי הליטאים². דבר אחד הבינתי בהם: מכל חיילינו היו הליטאים כמעט היחידים שניסו לתאר את דרך-נסיעתנו, הזכירו שמות גיאוגרפיים, דיברו על תפקידי

המיוחדים של הגדוד; בכלל, היחידים שהתענינו בשאלות "צדדיות", מחוץ לחוג הענינים הפרטיים: אני חושב כך, מפני שבמכתביהם היו מלים, כגון ניצה, איטליה, "אגיפטאס", אפילו "ירוואלימאס", ואפילו "ציוניזמאס".

במכתבים היהודיים לא היה כמעט דבר כזה. "דרך נעימה". דחקת בקרונות". "תודה לאל, היה שקט". ולהלן בא העיקר: מה שלום הילדים? כלום כבר צמחו שיניים אצל חנה'לי? כלום עברה האדמת אצל ג'ו? אל תתעצבי, יקירה. כלום כבר התקנת גאז במטבח? – אין גבול לחיבה אל ביתו – לא אל הארץ, לא אל העיר, לא אל הרחוב, רק אל דירה אחת... נזכר הייתי בדרש התלמודי: "ביתו זו אשתו". מי יודע: אולי זה טוב יותר מפאטריטיסמוס; אולי זהו יסוד הפאטריטיסמוס. אולי, אם ינתן לבני-אדם אלה "בית" אמתי, בית, שהדירה והרחוב והעיר והארץ יתלכדו לו לחטיבה אחת, וכל חלקיו תלויים זה בזה כשלבים של סולם, שאם יישבר אחד מהם, יתפוררו גם השאר – אולי תוצר אזי הפסיכולוגיה של קנאי בר-כוכבא?

לעתים קרובות היה לבי נוקפני על נסיוני לחדור חדירה עמוקה כל-כך לתוך נשמת-האדם. כנגד זה קבעתי לי כלל – להוציא כל מכתב מן המעטפה ולשים אותו בחזרה, בלא להביט אל הכתובת. ההגיונות שבמעשה זה תובלט יותר אם יושם אל לב, שבמכתבים הללו היו באים לעתים קרובות דברי-גידוף חריפים מאד כלפי הצנזור עצמו...

חכינו לאורחים. כמעט ערב צאתנו מאנגליה נתקבלה טלגרמה מניו-יורק בחתימתם של בריינין, בן-צבי, בן-גוריון. בה סופר בקצרה, שהתחיל גיוס רחב של חיילים באמריקה בשביל גדודנו. גם ממשלת-יוון הודיעה, שתראה גיוס של מתנדבים בסאֶלוֹניקי. מבואנס-אייֶרס הגיעה טלגרמה: "הסכמת בריטניה נתקבלה. וולאדימיר קרמן". גם במצרים נפתחה לשכת-ההתגייסות.

ואולם הבשורה המשמחת ביותר נתקבלה מארץ-ישראל. כשאך הגיעה רפכתנו אל בית-הנתיבות בקאהיר, ניגש אלי במרוצה צעיר בחאקי – אמנם בלא טוטפת:

שמי הוא כך-וכך, – הציג את עצמו. – נשלחתי במיוחד מתל-אביב לקדם בברכה את הגדוד בשמם של המתנדבים הארצי־ישראליים. – והוא סיפר לי בפעם הראשונה על תנועה גדולה בחלק הכבוש של ארץ-ישראל: בירושלים, בתל-אביב וביפו, במושבות-יהודה; מסר שמועות, שגם בחלקה הצפוני של ארץ-ישראל, שעדיין היה בידי התורכים, מורגשת התעוררות גדולה בקרב הנוער; אחדים אפילו התגנבו ועברו את השורות התורכיות, באו לפתח-תקוה שעל הגבול ושאלו: היכן הגדוד?

פעם בבוקר אמר לי פאטרסון:

– יארוז את ילקוט-הדרך שלו – קיבלתי רשיון-מעבר בשבילי ובשבילו לארץ-ישראל.

ברכבת לא ישנו שנינו כל הלילה. לא מפני שאני הייתי נרגש: נרגש היה הקולונל. לנו, שכלגלג לפני רוח אנו, שחסרים אנו קרקע ומסורת, קשה לשער, מה הם בשביל נשמתו הפרוטסטנטית של הקולונל שמות כמדבר-סיני, עזה, יהודה. עוד בילדותו ישב בשקט בכל יום ראשון על-יד הכיריים, בשעה שאביו קרא לפני המשפחה, שהקשיבה לקריאתו בדממה וביראת-כבוד, את הפרק השבועי מתוך התנ"ך האנגלי. תעלת-סואץ? גם בשבילי זהו דבר גדול ונשגב – מבחינת ההישג ההנדסי. ואולם בשביל פאטרסון היה זה זכרון אישי, חלק מילדותו, הד האגדה הראשונה מאגדות-הקסם הראשונות, שלמד וידע אותן עוד קודם ששמע על רוחות-ההרים והמכשפות האיריים ועל המלכה היפהפיה צ'ירדקה, שהעבירה מן העולם גיבורים מרובים כל-כך; בשבילו היה זה ים-סוף שנקרע, משה הנביא עם הזקן הארוך ועם הקרנים על מצחו, מרכבות-פרעה בתוך גלי-הים, עמוד-האש ועמוד הענן.

הירח, עמוד-השחר, השמש – ומסביב אותו דבר: מדבר עם גבשושיות נדירות של ירק. אחר-כך קצת יותר ירק: זוהי עזה. בעיני – חור ערבי ישן, מאובק ומוזנח; ואולם בשביל הקולונל שלי – זוהי עירם של שמשון הגיבור והפלשתים העליזים.

אחר-כך שוב מדבר; ופתאום – עולם חדש, חורשה של אַקאַליפּטוסים, שורות של כרמים לאין מספר, בתים קטנים לבנים עם גגות אדומים במרחק – עולם אחר, פאטא-מוראגנה של אירופה. אני שומע, שהקולונל שואל את החייל המלווה את הרכבת: "מה שם המקום הזה?"

– דוֹירָאן, – משיב החייל.

כך נתקלתי בפעם הראשונה באותו היחס אל העבודה היהודית, שנעשה חוק במטהו של אלנבי. "דוֹירָאן"? הרי זוהי מושבתנו רחובות; בשם "דוֹירָאן" נקרא כפר ערבי קטנטן, שבין החולות קשה אפילו להבחינו. ואולם כך גזר אלנבי: פתח-תקוה נקראת מולביס, באר-יעקב – ביר-סאלם. היוצא מן הכלל היחיד – ראשון. היא נשארה "ראשון". יינו של מקום זה היה פופולארי מאד אצל האנגלים, והיה זה לא דיפלומאטי ופוגע בכבודו של הנביא-הפיכת, אילו ניתן שם מושלמי לבקבוק של קוניאק.

בבאר-יעקב ירדנו. לא רחוק מן המושבה, מסביב לשני בתים גדולים למדי, שהיו שייכים למתישב גרמני, השתרעה עיר קטנה של אהלים וצריפים – "ג'י-איי-קיו" – מעון מטהו של הגנרל אלנבי. כאן נפרדתי מן הקולונל: הוא הלך לראיון עם המצביא הראשי ואני נסעתי באוטו-משא לתל-אביב. באותו ערב נפגשנו שוב באחת המסעדות על-יד מעון-המטה של המצביא הראשי ומסרנו זה לזה את רשמינו. הרשמים שלי היו משמחים; שלו – ההיפך הגמור מזה. הדבר מובן: אני הייתי בביתה של כלה עניה, שציפתה לאהובה ועוד האמינה, כי גם הוא אוהב אותה; ואולם פאטרסון ביקר בהיכלי הוריו העשירים של החתן...

ביפו ותל-אביב מצאתי גם דיכאון גדול וגם התלהבות גדולה... עכשיו אומרים בסדר הפוך: תל-אביב ויפו; ואולם אז היו בשכונה היהודית בסך-הכל שלושת אלפים תושבים; זו היתה אפילו לא שכונה אלא בפשטות גימנסיה עם עשרות אחדות של בתים נקיים מסביב לה. שכונה אירופית בשביל האינטליגנציה. לא רחוק מן העיר פגשתי בילד בן עשר; הושבתי אותו באוטו-המשא שלי, ובשכר זה הבטיח להראות לי את הדרך אל ידידי הוותיקים א. ברלין וב. יפה (שעכשיו אינו עוד בחיים). בדרך סיפר לי הילד את החדשות האחרונות: נוסע בספינות אנגליות צבא יהודי, ארבעים אלף איש; בראשו עומד גנרל ג'מס רותשילד, בנו של הבארון אדמונד מפאריז. לא רציתי לצער אותו: שתקתי. לידידים מתל-אביב מן ההכרח היה, כמוכן, לספר מה מספרנו – ואף-על-פי שהם ציפו להרבה פחות ממה שציפה אותו ילד, הרי לא יכולתי שלא להרגיש באכזבתם.

ואולם הנוער הארצי־ישראלי לא היה פנוי למחשבות על הגדוד שלנו ועל מידת-גדלו: הוא היה טרוד בעניניו שלו, ב"התנדבות". בראש המפעל עמד מ. סמילאנסקי, אדם למעלה מארבעים, סופר לא-רע ואחד הפרודסנים המוכבדים של המושבה רחובות. שלחו לקרוא לו, והוא מיהר לבוא עם קבוצה של פועלי-רחובות: כולם מתנדבים. גם ביפו ובתל-אביב היו כמעט כל המתנדבים מחוגי הפועלים; היה מיעוט של חניכי-הגימנסיה, ואולם גם הם היו קרובים מבחינה רוחנית אל אגף-הפועלים. עכשיו כל אלה הם אישים חשובים בהסתדרות הפועלים הארצי־ישראלית. היה שם ברל כצנלסון, עכשיו עורכו של העתון "דבר", היה יבנאלי, שהוציא פעם מערב הדרומית את הקבוצה הגדולה הראשונה של יהודי תימן; היה דב הוז, עכשיו ראש חברת הבנין של הפועלים "סולל-בונה"... כמעט כל האריסטוקרטיה הנוכחית של מפלגת "אחדות-העבודה" (שעדיין נקראה אז "פועלי ציון") עמדה בראש ההתנדבות הצבאית. לעומת זה התנגדו ל"התנדבות" ראשי מפלגת-הפועלים השנייה, "הפועל הצעיר"; ואולם גם

ביניהם נמצא אפיקורס בשם סברדלוב, שהדיח ל"מיליטאריסמוס" קבוצה גדולה למדי וביחד עמה נרשם אל ה"גדוד".

הם היו "רשומים" לפי שעה רק ברשימותיהם שלהם: השלטונות לא רצו בהם. עוד ביאנאר הגישו למטה פטיציה עם מאות חתימות, אבל תשובה לא קיבלו. ואולם הם היו בטוחים, שעכשיו כשכבר הגיע גם הבאטאליון שלנו, ישיגו את שלהם.

– כמה אתם?

– כאלף וחצי-האלף. השלישי – בחורות: הן חושבות על גדוד מיוחד על-יד הצלב האדום – אגב, אחדות מהן משתוקקות אפילו להיות מאמזונות...

בחצר הגדולה של בית-הספר לבנות ביפו נערך "מסדר". המדריך שלהם היה הוז, שזה לא כבר היה עדיין קצין בצבא התורכי. מן המבט הראשון ברור היה, שזהו חומר ממדרגה ראשונה, כולם דקי גזרה, זריזים, מתוחים, אף-על-פי שפניהם נפלו מחמת הרעב התורכי הממושך.

אלו היו הבשורות הטובות, שהבאתי לקולונל. לעומת זה היה סיפורו עצוב הרבה יותר.

הגנרל אלנבי התייחס אלינו בקרירות גדולה – הן אל הבאטאליון הלונדוני והן אל המתנדבים המקומיים. הוא ירש מקיטשנר רגש של בחילה לגדודים "אקזוטיים". מה הם הדברים שאמר לפאטרסון, אין אני יודע בדיוק עד היום: הקולונל, כנראה, לא רצה לצערני במסירת פרטי דבריו של הגנרל, וגם בספרו לא מסר את הפרטים של שיחה זו. רק דבר אחד הטעים והדגיש פאטרסון: לא כל-כך אלנבי היה האויב, כמו ראש-המטה שלו, גנרל לואיס בולס. זה היה אותו בולס עצמו, שאחר שנתיים, כשפבר היה המושל העליון של ארץ-ישראל, הניח לפוגרום בירושלים להשתולל שלושה ימים ומסר לדין את ההגנה העצמית.

זמן רב, מתוך דכדוך-נפש ומתוך שתיקה, צעדנו שנינו בדרך מלאת-האבק בין הצברים המאובקים. עכשיו, כשאני מפנה את מבטי לאחור, אני רואה את אפיה הנבואי של אפיוזה זו: אני רואה בה כעין מבוא אל כל התקופה של השלטון האזרחי בארץ-ישראל. מצד אחד – התלהבות, תקוות, נכונות לכל הקרבנות, חשק גדול להיאבק וליצור; ומצד שני – עינים קרות, ספקניות, שמבט זר וחשדני להן, הדוחה באיבה כל דבר בלתי-רגיל, בלתי-באנאלי, כל מה שאינו כתמול-שלושום – כל מה שנודף ממנו ריח של "אקזוטיקה": למשל, ציונות...

ואולם כשם שכברה אינה יכולה להכיל מים, כך נשמתו של פאטרסון אינה יכולה להכיל עצבות וכדוך-נפש. הוא צחק פתאום בקול ואמר:

– שטויות. אנו שנינו ראינו דברים גרועים מאלה, ואף-על-פי-כן התגברנו עליהם. אני בטוח, שהמצביא העליון יימלך בדעתו.

פאטרסון צדק, אפילו יותר מדי צדק. לא פעם אלא עשר פעמים "נמלך בדעתו" גנרל אלנבי גם ביחס לגדוד וגם ביחס לבעיה הציונית כולה. לאחר עשרה שבועות התיר לגייס מתנדבים ארצישראליים; אחר-כך דחה שוב את הענין להרבה חדשים; אחר-כך נתלהב והבטיח להקים "בריגאדה יהודית" עם פאטרסון כגנרל בראשה; אחר-כך לא עמד גם בדיבור זה, אף-על-פי שבעצמו כתב זאת שחור על גבי לבן.

דבר תמוה הוא, ואולם אינו נדיר כלל: דוקא בני-אדם, שנתפרסמו כבעלי "רצון-ברזל", הם לעתים קרובות רכים כקנה המרכין ראשו לכל רוח מצויה. אלנבי הוא, כמובן, חייל גדול, אבל מפני מה צירפו אותו אל המדינאים הגדולים, זוהי חידה בעיני עד היום. איש לא הזיק לאנגליה במצרים כמותו, אחר-כך בשנות נציבותו העליונה; על תקופת ממשלתו בארץ-ישראל אין לי אפילו הרצון לדבר. אני חושב, שבתור מוציא לפועל הוא באמת כוח גדול; ואולם הוא דוקא "מוציא לפועל" של עצות זרות, ולא יד מכוונת. הוא – מכונית טובה, שכל אדם – אם רק ידע להחניף והיה בר-מזל – יכול לנסוע בה לכל מקום שירצה. אני מכיר הרבה בני-אדם כאלה, בפינות שונות של החיים, ותמיד אני ירא מפניהם. זוהי קומבינאציה מסוכנת – אדם שיצאו לו מוניטין כאיש קשה-עורף העומד על דעתו בתוקף ("פר-הבשן", קראו לו החנפים מבין ידעני-התנ"ך שבמטה), בעוד שהוא בעצמו, לאמיתו של דבר, אינו יודע כמעט אף פעם, במה הוא צריך לגלות את קשי-ערפו ואת העמידה על דעתו, והוא אנוס לשאול על כך את יועציו. ומסוכן הדבר ביחוד, משום שאדם זה שלא מדעתו כבר מחשיב את אגדת-ה"ברזל", שנתרקמה סביבו, והילכך הוא מקבל רק אותן העצות, הנותנות לו הזדמנות לגלות פעם נוספת את "תכונות-הברזל" שלו. כאן-גן-עדן דוקא ליועצים כאלה היודעים ללחוש על אזנו לחישות נגד כל דבר "סנטימנטלי", "רכרוכי", – נגד ה"אידיאולוגיות", כפי שהיה אומר נפוליאון. אלנבי כשהוא לעצמו בודאי לא היה אויב לא ליהודים ולא לציונות – בכלל ספק הוא, אם יש לו השקפות משלו על בעיות כאלו. ועכשיו, כשאני תופס עוד שום משרה ויועצים פסקו מלסובבו מכל צד, אומרים, שהוא מתייחס באהדה מרובה אלינו; ואולם בשנים ההן עזרה תכונתו זו להרעיל גם את המטה, גם את הצבא וגם את כל המכונה הממשלתית בשנאת-יהודים עזה כזו, שאיני זוכר כמותה אפילו ברוסיה הישנה.

שמחת הישוב העברי

לאחר שחזרנו לחלמיה יסד הקולונל פאטרסון "פלוגת-מגייסים" מיוחדת. לתוכה נכנסו סגני-הקצינים והחיילים, שידעו עברית; בראש הפלוגה העמיד את הלייטננט ליפסי ופקד עליו: "בעוד חודש אתה צריך לדבר בלשונם כמו ישעיהו הנביא עצמו". ליפסי נולד במשפחה יהודית בגלאזגו ואת התפילות ידע על-פה. הפאדרה שלנו טען, שזה מספיק בהחלט והוא מקבל על עצמו להוכיח לכל אדם את כל חשיבותו של השירות בגדוד בעזרת אותן המלים בלבד הנמצאות בתפילת "שמונה-עשרה". אף-על-פי-כן צריך היה ליפסי ללמוד, נוסף לכך, לכל הפחות אותם המונחים של הפיקוד הצבאי, שעובדה ה"קבוצה ה-16" בזמן הטיולים בסביבות וינצ'סטר. אמנם עדיין לא נתקבלה הסכמתו של המטה לגיוס בארץ-ישראל, אך פאטרסון האמין שתתקבל. סבור היה, ש"אם ה' אלהי-צבאות לא שמע בקולו של הפלדמארשאל קיטשנר, הרי בקולו של גנרל פשוט בודאי לא ישמע".

זמן קצר קודם חג-הפסח הגיע הבאטאליון השני שלנו, באופן רשמי נקרא "גדוד ל"ט", עם הקולונל מרגולין בראשו; מחציתו היתה מורכבת מאמריקנים. כעבור עוד שבוע הגיעה ה"ועדה הציונית" עם ח. וייצמן בראשה; קפטן אורמסבי-גור מילא בה תפקיד של קצין מקשר בין הועדה ובין מעון-המטה. אחד מחברי הועדה היה ג'מס רותשילד, שכבר הגיע לדרגה של מאיור, ובו בזמן שימש כקצין בבאטאליון של מרגולין. כל זה הכריח, סוף-סוף, את יועציו של הגנרל אלנבי להבין, כי ממשלת לונדון התעקשה באמת ועומדת בתוקף לא רק על הציונות אלא גם על הגדוד.

אף-על-פי-כן נשארה ה"התנדבות" עוד במשך זמן רב תנועה מוחרמת והילכך "מסוכנת". נמצאו ידידים טובים מחוגי מעון-המטה, שנתנו עצה יידידותית לוועדה הציונית לעמוד עד כמה שאפשר מרחוק לשאון זה. אצלנו, כידוע, מתקבלות תמיד ברצון עצות מסוג זה. במידה שמרובה הפחדנות בעצה הניתנת, בה במידה אנו מוצאים בה חכמה ממלכתית – אף-על-פי שמשקפת סכנה, שעל-ידי כך נזיק לענין חשוב ומועיל.

היה יום כזה, שבו פחדתי באמת, שמא תזיק זהירותם הממלכתית של ידידי החביבים מן הועדה הציונית לכל ענין ה"התנדבות". סמילאנסקי כינס אצלו ברחובות ועידה המונית של כל המתנדבים. נאספו כאלף איש, מיפו, מן המושבות, ואפילו מירושלים – על-פי-רוב ברגל, כי לנסיעה במסילת-הברזל דרוש היה רשיון, ועגלון עלה ביוקר. אני אומר "עגלון" כי מכוניות, חוץ מצבאיות, עדיין לא היו בארץ הקודש: את המכונית

ה"ציוויליזציה" הראשונה הביאה עמה הועדה הציונית, והתושבים הותיקים נענעו בראשם, כי לא ראו בעין יפה מותרות כאלה, והליכה ברגל מירושלים פירושה – מהלך שני ימים בחום של חודש-אפריל.

ועד-המתנדבים הזמין אל הועדה את כל הועדה הציונית: איש מהם לא בא. מודה אני, כי באתי במבוכה. פאטרסון, כמובן, לא היה ירא מלבוא, אף-על-פי- שמרחק קטן הפריד בין רחובות ובין מעון-המטה של הגנרל הזועף בולס; ואולם פאטרסון היה במצרים. אחוז מבוכה גמורה קפצתי על המכונית הראשונה, שבאה לקראתי, ונסעתי אל מעון-המטה, ישר אל הגנרל קלייטון – אל אותו קלייטון, שהיה אחר-כך מזכיר-הממשלה בימי נציבותו של הרברט סמואל. ביקשתי לשלוח לרחובות איזה קצין בעל דרגה גבוהה פחות או יותר, או, לכל הפחות, לכתוב מכתב עידוד.

הוא פרש את ידיו באין-אונים:

– איני יכול. יאמר להם על-פה, שבני-חיל הם, ושאיני מקווה...

עם נחמה קלושה זו מוכרח הייתי לנסוע לרחובות.

ואולם, שם נתברר, כי הועדה אינה זקוקה לשום עידוד מן החוץ: בהם עצמם היה די חשמל. בתשואות סוערות לעצמם אישרו שוב את רצונם להילחם למען ארץ-ישראל. הועלתה אפילו הצעה – להסתדר בו במקום שורות-שורות וללכת לבאר-יעקב למשא-ומתן אישי עם אלנבי. בקושי עלה בידי להשפיע עליהם, שלא יעשו זאת. מצדי היה זה צד פיקח וזהיר – ועד היום אני מצטער על כך: אני עכשיו בטוח שההליכה אל מעון-המטה היתה משיגה את מטרתה והיתה מחישה את התחלת הגיוס בחדשים אחרים.

אף-על-פי-כן "הגיעה" הועדה גם בלא זה אל מעון-המטה. לפני הבנין ממש, שבו נערכה האספה, עמד אהלו של קצין משירות-הידיעות; זה היה קפטן, שלא עלה בידי להודיע מה שמו. אחר האספה הזמין אותי אליו, אל האוהל.

– מה כאן?

– מתנדבים יהודים. הגנרל קלייטון מסר לי ברכה בשבילם.

– בני-אדם מוזרים, – אמר, – מתפרצים אל הצבא... בשעה שאיש אינו סוחר אותם לשם. ועוד בשנה הרביעית של המלחמה, כשכבר נמאסה על כולנו. כמה הם? שעה שלמה צעדו כאן לפני אהלי. כאלפיים או יותר?

– מממ... – השיבותי "בזהירות". – לא הספקתי למנות; אבל הרבה.

– צעירים הגונים, – אמר, – וגם צועדים כהלכה, מן הצורך יהיה לשלוח דין-וחשבון.

וכך "הגיעו" אל מעון-המטה, אף אם על הנייר בלבד.

סוף-סוף הוכרז הגיוס. והודו אפילו המתנגדים, שהתעוררות והתרוממות-רוח כזו לא ידעה ארץ-ישראל לא קודם-לכן ולא אחר-כך. ואולם אני כמעט לא הצלחתי לראות זאת. בתחילת יוני כבר היה הבאטאליון שלי בחזית, בהרי-אפרים, בחצי-הדרך בין ירושלים ושכם העתיקה, שהערכים קוראים לה נאבלוס. קראו לי משם לשנים-שלושה ימים לירושלים, לשאת שם אילו נאומים, שברור היה, כי אין לאיש צורך בהם; ושם ראיתי חלק קטן של אותו המחזה הבלתי-נשכח. שם באו אלי אמהות זקנות וצעירות, ספרדיות ואשכנזיות, להתאונן, שהועדה הרפואית "הכתימה את שמן הטוב", כלומר, פסלה את בניהן. הנימה היסודית בקובלנותיהם היתה: "בושה להראות את הפרצוף ברחוב". יהודי חולה, שלפי חיצוניותו יכול היה להיות סבו? ³ מתושלח, בא למחות על שלא נתנו לו לרמות את הרופא: הוא אמר, שהוא בן 40 – "אבל הרופא הוא אנטישמי".

בקובלנות דומות באו נערים, שברור היה, כי אינם אלא בני 15. ספקנים לחשו באוני, שרבים מהם נדחפים על-ידי המחסור; אפשר, – ואולם כולם זכרו את המלחמה על-יד עזה וידעו, לאן הם הולכים ומה צפוי להם. ולי אמרו, שהתמונה הירושלמית עדיין היתה דבר של מה-בכך לעומת אותו ה"שגעון הקיבוץ", אשר תקף בימים ההם את יפו והמושבות, ביחוד את הנוער העובד.

המאיור רותשילד, שהיה המפקח על הגיוס, הציע לי לערוך סיבוב בדרכי חזרה ולסור ליפו. שם ראיתי שוב את ידידי מרחובות, ואולם עכשיו היו פניהם כפני מנצחים. כאן היו: סמילאנסקי עם הנוער מן המושבות, הוזהר וכצלסון עם כמעט כל חברי המפלגה "פועלי-ציון", סברדלוב עם האפיקורסים ממפלגת הפועלים השניה, יבנאלי עם התימנים שלו; היה כאן בייליס הצעיר, בן הרב של העדה הספרדית, עם קבוצה רבת-רושם של נוער ספרדי. יחד עמם התהלכו על-פני יפו חברי פלוגת-המגינים שלנו, ידידים ותיקים עוד יותר, שעליהם ועלינו כאחד עברו הימים המרים ביותר של בדידות ואכזבות: המהנדס ארשאווסקי עם סרטי קורפוראל על שרולו, הארי פירסט בבגדי-טוראי; ולסוף הותיקים מכולם, חברי מגאבארי וחברי תרומפלדור מגאליפולי – הסרז'אנט ניסל רוזנברג, ה"גרים" מחופי-הוולגה, ה"שווילי" הגורג'יים... כולם נתאספו בחצר בית-הספר לבנות. מסביב היתה כל יפו עם תל-אביב, מנער ועד זקן, כולם לבושים בבגדי-חג הדלים שלהם, הנערות עם פרחים בשערותיהן, רבים עם דגלים קטנים; קצינים אנגליים, קצינים איטלקיים מן הגדוד שחנה בתל-אביב, ומסתכלים ערביים, שהיו, כנראה, במצב-רוח טוב, כמוני אנו.

לפני המוני המתנדבים הללו נשאתי דרשה של מוסר-השכל, שאולי לא היתה מיותרת כל-כך כמו שהיו הנאומים בירושלים:

ידידי, ללמד אתכם את תורת-הגבורה אין צורך. ואולם לא זהו העיקר. בחיי החייל נוראה מפל היא לא הסכנה, אלא שני צדדים אחרים של חיי הצבא: שעמום וגסות. בסכנה אינך נתקל אלא פעם בחודש; ואולם בין שתי התקפות צריך אתה לשבת שבועות על שבועות בחפירות או בעורף ולעשות את עבודת-היום, שנפשך קצה בהן ושנמאסו עליך, עבודות שאין בהן לא טעם ולא ריח – ועם זה הסרז'אנט, ואפילו יהיה מבין שכניך, עוד יכנה אותך בשם bloody fool או בתואר דומה לזה בעברית. לימדו לשאת גם זאת. החייל הטוב ביותר הוא לא זה המטיב לירות מאחרים, אלא זה היועץ לסבול יותר... יתר על כן: כשסגן-קצין אנגלי מחרף ומגדף, אל תחשוב????⁴ לבן-חם. האנגלים הם כיום שותפינו במלחמה – בענין, שהם קוראים לו "משחק". בשבילנו אין זה משחק, תורת-החיים שלנו אחרת משלהם – ואולם גם בפילוסופיה שלהם יש יופי משלה. האדם במשחק תמיד גם ישר וגם סבלן יותר משהוא בחיים. הסוחר יכול לרמות את הקונה, ולא יניד עפעף – ואולם לרמות בקלפים יחשוב לחרפה; שהרי אם לא בחיים, הרי לכל הפחות במשחק רוצה אדם לחיות שעה קלה בלא מוסר-כליות. זוכרים אתם, בילדותכם שיחקתם ב"סטירת-החוטם"? מי שהפסיד קיבל בהכנעה את הסטירה המגעת לו; ואולם ינסה-נא אותו ילד לסטור על חטמכם בחיים הממשיים! כך רואה את החיים האנגלי: הכל בהם משחק, וביחוד המלחמה. הקורפוראל מחרף ומגדף? הרי אין זאת אלא סטירת-החוטם, אחד מכללי-המשחק, ואסור לכעוס. רפש ולכלוך בחפירה? זהו, פשוט, קלף רע, שנפל לידך במשחק, הזדיין בסבלנות עד לחלוקת הקלפים הבאה. כדור, פגז, פצע ומות – כל אלה הם חלקי המשחק. בכלל, מאמין אני מעט מאד בפילוסופיה שלהם, אבל בשביל המלחמה טובה היא. שחקו בהתאם לכללים ואל תמנו לא את סטירות-החוטם ולא את הקלפים שהפסידו...

קודם נסיעתי פגשתי את ח. וייצמאן בתל-אביב. למחצה היה מלא התפעלות ולמחצה רוגז:

– טאטאתם כראוי את כל הארץ, – אמר לג'מס רותשילד, – מהיכן נקח עכשיו פועלים, מורים, פקידים?

ואולם אחר-כך, קודם יציאתם של המתנדבים אל מחנה האימונים, מסר להם בשעת מסדר חגיגי דגל עברי ואמר, כשהוא נרגש כולו, מלים יפות ונוגעות עד הלב: הודה להם בשם כל העם בעד ההפגנה הענקית, שתועיל לחזק את זכויותינו על ארץ-ישראל, ובדרך אותם בהצלחה ובנצחון.

אני לא ראיתי ולא שמעתי עוד את כל אלה, אבל קראתי על כך במכתב בחפירותינו בהרי-אפרים.

חלק אחד של תנועת-ההתנדבות הוצא מן השמחה הכללית: הצעירות. לדבר עם האנגלים על "אמאזונות" – בכך לא היה, כמובן, כל טעם, וגם הן עצמן לא חשבו על כך ברצינות; ואולם תקוות היתה חזקה, שיוקם "מגן-דוד אדום".

השגנו גם זאת, ואולם הרבה יותר מאוחר, ובמידה מצומצמת מאד. קבוצה קטנה של אחיות נתקבלה סוף-סוף לשירות צבאי-רפואי; צריך אני להודות, שבחירת הצעירות, בעלות ההכשרה הדרושה נעשתה בנוכחותי, והכשרה זו היתה באמת רק לצעירות המועטות הללו. ואף-על-פי-כן קיבלה הקבוצה את השם הרשמי "Red Magen-David" ותו מיוחד; והן שרתו באותו בית-חולים, שלשם, בעיקר, היו מובאים חיילינו אחרי שביתת-הנשק. מקומו של בית-החולים היה בתחנת-הרכבת פילה, על-יד הגבול המצרי ממש; ואחר חצי-שעה של נסיעה משם היית מגיע לרפיח, ושם עמד כמעט תמיד אחד משלושת הבאטאליונים היהודיים שלנו.

הן היו אחיות טובות; ואולם לא בזה בלבד, חושבני, יש לי הרשות להתפאר במקצת. בעמנו עדיין נשארו תקועים, לצערי, כמה משפטים מזרחיים קדומים, ולפיכך חוששני, כי מישוה מן הקוראים ימצא, שהאפיוזדה, אשר אספר כאן, אינה במקומה. אף-על-פי-כן אספר אותה, כי אני חושב בהחלט את המלה "מזרח" – במובן הרחני או הגשמי – למלה העולבת והמגונה ביותר, וסבור אני, שהיהודי הוא העתיק שבאירופים. ואחד הדברים המציינים את התרבות האירופית הוא הכשרון להתגאות בכוח-המושך של נשיהם. זכור אני, כי בזמן הועידות הראשונות של חבר-הלאומים בו'ניבה דיברה כל העתונות על המצאה פיקחת של האנגלים: המשלחת שלהם הביאה עמה לז'ניבה כתבניות, שכולן, בלא יוצאת מן הכלל, היו נחמדות וחנניות. באנגליה גופה אין מספרן של הבחורות היפות גדול ביותר: כאן היתה ברירה מכוונת ובצדק גמור, כי יש בכך מן הגאולה הלאומית.

הדבר קרה באותה רפיח, שנזכרה למעלה. לא רחוק ממחננו נערך בזמן שביתת-הנשק מרוץ-סוסים: חיל-הפרשים של ה"אנזאקים" (ראשי-התיבות של הצבא האוסטרלי והניו-זילאנדי) חנה בקרבת-מקום. הבאטאליון שלנו הוזמן, ופאטרסון הביא עמו שתיים מאחיותינו, שהיו חפשיות באותו יום מן התורנות. ה"אנזאקים" הזמינו מצדם את הגברות שלהם, גם הן מאותו בית-חולים: רובן היו אֶלְגֶּאנטיות מאד במדינה, והרבה מהן היו נחמדות למדי. וכמעט כולן היו, כמדומה לי, "מן החברה הטובה", ואולם בהפסקה בין התחלת המרוץ ובין סיומו נתכנס דוקא מסביב לשתי אחיותינו ההמון הגדול ביותר: כאן היה גם מפקד ה"אנזאקים" גנרל צ'ייטור וגם מטוה עם הקולונלים, המאורים והקפטנים, כעשרים איש, אם לא יותר. את הקצינים שלנו הדפו הצדה לגמרי (זולת פאטרסון המשוכנע כי אין להרחיק אירי מגברות צעירות), וכל זמן-ההפסקה התנהלה שם חליפת-רירות של חידודים, צחוק ומחמאות. שמחתי מאד – מרחוק, כי גם אותי הדפו הצדה.

ואולם כל זה כבר היה בימי שביתת-הנשק, ולפי שעה אנו עומדים בחדשים האחרונים של המלחמה. שמח היה בארץ-ישראל. שמח למרות הכל.

על הישוב העברי עברו זה לא כבר שנות-אימים אחדות. עד המלחמה נערך מספר-היהודים בירושלים כדי 60 אלף: עכשיו נשארו כעשרים ושנים אלף; לצאת מן הארץ הצליחו רק מועטים, השאר גוועו ברעב ובמחלות. עד עכשיו (אני מדבר על האביב של שנת 1918) הורגשה העניות בירושלים בכל צעד ושעל. הילדים היו ניגשים ברחוב ומבקשים: "אל תתן לי כסף, קנה לי לחם"... קודם-לכן אפשר היה לפגוש עניים יהודים על-יד הכותל המערבי בלבד, וגם אלה זקנים היו; אפילו מקבלי-ה"חלוקה", שהתפרנסו מנדבות מחוץ-לארץ, שלחו את בניהם ללמוד מבוקר עד ערב בבית-הספר, ובנותיהם ישבו בבית. ואולם עכשיו נמצאו הילדים ברחוב, ואומרים, לא רק כדי לבקש נדבות...

ואולם גם טרגדיה אחרת, עוד מרה מזו, עברה כשנה קודם-לכן על היהודים הארצישראליים. הם קראו לה בשם "ריגול". אדם חזק, כשרוני וגדול – גדול גם בכשרונותיו וגם במומיו – פרש, מתחת לחטמו ממש של ג'מאל-פחה ומטהו התורכי והגרמני, רשת חשאית לשם עזרה לריגול האנגלי. הוא ארגן קשר סדיר בין המרכז שלו בארץ-ישראל לבין מעון-המטה של אלנבי בקאהיר; פעמים אחדות עברו סוכניו לשם ובחזרה בצוללותיהם של האנגלים. האנגלים אומרים כי ארגון זה עזר להם במידה ניכרת; ואולם היהודים מדברים עליו עד היום מתוך רגשות של זוועה ובחילה. מי צודק ומי אינו צודק – אין זה מעניננו. בין בני-אדם שהיה להם חלק בענין זה, היו בלא ספק דמויות בעלות תנופה כבירה, שהיו מוכנות לסכן את הכל ולהביא גם את הקרבן האחרון; עוד ימצא פעם משורר, שיצייר וינציח את הדמויות הללו, את חטאיהן ואת גבורתן, את קלות-דעתן ואת אומץ-לבן. ואולם הישוב היהודי שילם בעד כל זה מחיר יקר.

מְרוֹשְׁצִיק וְעֵד אֶזְמִיר,

מְטֶרְפוֹנֵד וְעֵד טוֹלֶצ'י,

הַתְּהֻלְכוּ בְּהֶמּוֹן הַתְּלִינִים,

וְהַזְעִיקוּ אֶת הַקְּלָבִים לְחַג דָּשָׁן⁵.

את שרה אהרנסון עינו התורכים יומיים במושבה זכרון-יעקב, היכו אותה במגלבי-חזרן בעקביה, שמו ביצים חמות בבית-שחיה; ביום השלישי כיוונה את הרגע והמיתה את עצמה בירה, בלא שגילתה אף שם אחד. שלושה מחבריה נתלו בחוצות-דמשק. לאחרים שיברו את אצבעותיהם, פכרו ועיקלו את ידיהם. תקופה נוראה היתה זו.

ופתאום, ב-2 בנובמבר 1917, רעמה על-יד עזה ירית-התותח הראשונה של ההתקפה החדשה, ובמשך שבועות אחדים נשתחרר כל הדרום וכל יהודה, מיריחו עד פתח-תקוה ויפו. ואז סיפרו ליהודים, שבאותו יום של 2 בנובמבר נשמעה גם בלונדון יריה, יריה שהיתה מכוונת נגד המבצר העתיק, שגלות שמו – הכרזת באלפור; וש"צבא יהודי", אשר מזמן כבר התלחשו עליו, כבר נמצא בדרך, הולך לשחרר את שומרון, את הגליל ואת עבר-הירדן – ימות-המשיח באו!

תושב של ערים מרובות-אוכלוסין יתקשה להבין, כיצד קיבל את כל הדברים האלה הישוב הארצישראלי הקטן. בסך-הכל מנה אז הישוב כחמישים אלף נפש. כשרוח גדולה ונשגבת מתחלת לרחף פתאום על-פני עדה קטנה, מתקבלות לפעמים תוצאות, שאינן רחוקות מנס, מפלא; כאן טמון אולי פתרון החידה של אתונה ושל אותה המאה הנפלאה, הנשגבת מבינת-אדם, שהולידה גם את פריקלס, גם את סוקרטס וגם את סופוקלס – בעיירה בת שלושים אלף אזרחים חפשיים. אני, כמובן, איני משווה לא את הכשרונות ולא את ערכם של אלה ואלה; ואולי על-פי

הסכום של האידיאליסמוס הטהור יכלה ארץ-ישראל בימים ההם להתחרות בכל דוגמה שהיא. סוף-סוף נתרכז שם מבחר בני-האומה משתי תקופות של התנועה הציונית, עד הרצל ואחר הרצל; שם ברחובות עברו לעתים קרובות בני-אדם צנועים, שבגדיהם תלויים עליהם כשקים, ושעל שמותיהם, לאחר שימותו, יקרא הדור הבא אותם הרחובות. הם התגברו על לעג, על אדישות, על מאה כשלונות, על עינויים ורעב – ועכשיו נעשו לעיניהם הצעדים הראשונים להתגשמותה של אחת הנבואות העתיקות ביותר. אולי אני מגזים; ואולם נדמה לי, שההיסטוריה יודעת רק דפים מועטים, שבהם נשתלבו באופן מהודק כל-כך עתיקות רבת-שנים כזו, רוממות כזו של זכרונות, עומק כזה של ירידה וצער, מעוף כזה של תקווה. יתכן שכך היה גם ביוון, לפני מאה שנה, בתקופת-השחרור; ואולי אף שם לא היה כך.

מלבד זאת הורגשה שם מאד האוירה של מקום נידח ומרוחק, שבו מכיר כל אדם את חברו וכל דבר פעוט נחשב בו למאורע; אולם, באמת, דבר זה לא הפר את ההתרגויות של מצב-הרוח הכללי. לי, מכל מקום, היה נעים הדבר. כל “נכבדי” ירושלים, תל-אביב והמושבות התרגשו והשתדלו לסדר בנאות וברוחה את חברי ה“ועדה הציונית”. את המכונית של ועדה זו באו לראות מעקרון, מגדרה ומהרטוב, ממרחק של עשרות קילומטרים.

אחר-כך באה מניו-יורק הפלוגה הראשונה של “הדסה” עם ד"ר י. רובינזון בראש, כשלושים רופאים ואחיות, עם ערמות של כל מיני רפואות ושורה ארוכה של מכוניות. ומאחורי כל אלה הסתתר רמז ברור לאותם המיליונים והמיליארדים, שעוד מעט יורמו מאמריקה זו לבנינה של המדינה העברית...

כך גם הפריזו בנוגע ל“סכנות”. בחורות מטיילות עם חיילים אוסטריים: כלום אין כאן סכנה של קלקול-המידות? אביונים אחדים בעלי-יזמה פתחו חנויות קטנות ומוכרים לאנגלים “קיקס”: מה זאת, האמנם נהפכת ארץ-ישראל לארץ של בעלי-מסעדות? אין אנו רוצים בהלווציה שניה! בלשון הדיבור של הישוב הופיעה המלה “אול-רייט”: שימרו על הלשון הלאומית – התבוללות עולה!

אכן, כל הדברים האלה לא קלקלו את הרושם של שמחה יפה, תמימה. לא הרבה זמן נמצאתי ביניהם, על-פי רוב הייתי בא רק לזמן קצר, בדרך ממצרים אל המטה או מן החזית לקאהיר; ואולם אף פעם בחיי לא נודמן לי עדיין לנשום במידה כזו אויר של אושר ילדתי טהור...

כל זה היה באביב. ובאוקטובר, כשחזרנו מעבר הירדן, אחר נצחונם של בעלי-הברית בכל החזיתות, כבר נשתנה הכל.

החזית הראשונה

ההיסטוריה הצבאית הממשית של הבאטאליונים שלנו מתחלקת לשלושה חלקים: הקיץ בחזית-שכם, ההתקפה בעמק-הירדן, שביתת-הנשק.

התקופה הראשונה עברה מתוך שקט יחסי. אחר הקרבות הקשים של החורף האחרון, כשהתורכים נהדפו מארץ-ישראל הדרומית, החליטו שני הצדדים לנוח. ביחוד התורכים הסתלקו מכל יזמה; ההתנגשויות באו תמיד ביזמתם של האנגלים, וגם הן לעתים רחוקות.

רובם של קוראי הצעירים היו בודאי בעצמם בחזית; ואולם יתכן, שתנאיה של מלחמת-ההרים אינם מופרים להם ביותר. חזיתנו נמצאה, כאמור, בחצי-הדרך בקו ישר בין ירושלים ובין שכם. כשנוסעים במכונית מירושלים לשכם, עוברים קודם על-יד הכפר אל-בירה: זוהי “בִּאֲרוֹת-בְּנִימִין” העתיקה (עיין שמואל ב', ד', ב' וגו'). הלאה, עמוק בגיא, שוכן הכפר עין-סיניה: בדברי הימים ב', ג', י"ט, הוא נקרא בשם “ישנה”. צריך היה לנטות מן הכביש שמאלה ולהיכנס לעמק צר, שהערכים קוראים לו וַאֲדִי-אֶל-גִּיב. כאן, בין שני כפרים ערביים ריקים מאדם, השתרעו הקוים שלנו. שם הכפר משמאל – אֶבְנָאִין⁶; מימין – גִּילְגִּ'יִּלִּיה. זו היא, כנראה, “גלגל” בירת “מלך גויים”, שזוכרה בספר יהושע (י"ב, כ"ג)⁷.

ציירו לעצמכם רכס-הרים ארוך, בגובה 2500 רגל בערך, המשתרע ממערב למזרח. מצד צפון – גיא עמוק, המשתרע אף הוא לאורך, ומעבר השני של הגיא – רכס מקביל שני של הרים, והוא עוד גבוה מן הראשון. המחנה שלנו נמצא על הרכס הראשון, המחנה התורכי – על הרכס השני; מפסגה אחת עד לפסגה השניה כשלושה קילומטרים. שני המחנות חונים, כמובן, לא על הפסגות, אלא כמאה רגל למטה מהן, על אותו מורד, שהאויב אינו רואה אותו. ביום אסור לעלות על הפסגה; הזקיפים ישבו בצריפי-אבן מוסווים, שנקראו “אז פופ” (Observation Posta). בלילות היינו יושבים בחפירות במורד המגולה של ההר; החפירות לא היו עמוקות, בעצם לא היו חפירות, אלא ברוסטנרים, שנקראו אצלנו בשם ההינדוסטאני “סאנגאר”. מלבד זאת היה נשלח בכל לילה משמר אל העמק, מחמת החשש, שמא יתחיל האויב בהתקפה.

היה זה זמן שקט, כאילו מתוך כוונה להכניס בהדרגה חיילים טירונים לאוירת מלחמה. בכל בוקר היו התורכים מקדמים את פנינו בהרעשת-תותחים במשך חצי-שעה; ואולם משום-מה היו יורים תמיד הצדה, אל סלע בודד חשוף לגמרי, שעליו לא נראה לא רק בן-אדם אלא אפילו עיט; ואחד מכל שלושת הפגזים שלהם לא היה מתפוצץ. זוכר אני, שרק שלוש או ארבע פעמים ירו אל עמדותינו, ובכלל זה פעם אחת בלילה; ואולם נזק לא גרמו לנו. הגבעות באותו מקום יורדות לא בשיפוע אלא מדרגות-מדרגות, כעין סולם; כל מדרגה רחבה שנים-שלושה מטרים, והמדרון מעליה מתרומם במאונך, בגובה של בית בן שתי קומות. אהלינו עמדו על-יד המדרון ממש, ומשום-כך הפגזים, בעופם על פני הטרַאֲקִטֹּורִיה, היו כמעט תמיד מחטיאים את המטרה. בודאי גם האש שלנו גרמה להם אך נזק מועט.

בכלל, הפעולות הצבאיות בחזית הארצישראלית נמנות על סוג ה“מלחמה הקטנה”. ממעשי-השטן הצבאיים החדשים סבלנו מעט. לעתים רחוקות התענגנו על דו-קרב באויר, כששני אוירונים הסתובבו זה מול זה מסביב למרכז בלתי-נראה, כשתי מרכבות קטנות או סוסים קטנים בסחרחרת, השמיעו קול-טרטור של מכוונות-יריה וכיסו את עין השמים בפיתית צמר-גפן לבן. התקפות-גאזים לא היו אצלנו. פעולות מסוכנות היו רק שתיים: היציאה בלילה עם המשמר או ישיבה במשך שבוע בכפר אֶבְנָאִין.

המשמר היה מורכב מלייטנאנט ושנים-עשר חיילים. את המגפיים הצבאיים הכבדים צריך היה לעטוף בסמרטוטים עבים כדי שלא ישימיעו רעש. גם את הברכים הערומות צריך היה לעטוף בסמרטוטים – בקיץ היינו לובשים מכנסים קצרים מאד, והמקום ההוא עשיר בעשבים דוקרים. שעתים קודם היציאה היו מוסרים ללייטנאנט מעטפה חתומה עם תיאור מפורט של הדרך שלפניו. לפעמים לא היתה הליכה זו אלא טיול על-פני העמק, אך לפעמים היתה דרכנו מוליכה גם למעלה על-פני ההר שממול, לעתים בסך-הכל מאתים רגל מתחת לאותו מקום, שבו נסתמנו על מפתנו בנקודות אדומות משמרות-הזקיפים של האויב. זו היתה עבודה לא קלה. קודם-כל צריך היה לטפס בחושך למטה, אלף רגל ויותר, על-פני פנים וסלעים וקוצים דוקרים, עם הרובה ביד, ועם זה בלי רעש. לא פחות משעה היתה נדרשת בשביל פעולה זו. אחר-כך צריך היה לחזול בעמק ימינה כשני קילומטרים ושמאלה כשני קילומטרים, כשאתה מסתתר תחת העצים ומתלחש עם הסרַאֲאִנְט: מהו הכתם שם – תורכי או צבר? – אחר-כך היה בא הדבר הקשה ביותר: לטפס על ההר התורכי, כשאתה מחפש את הדרך בעזרת מצפן או באמצעותם של “סימנים”, שמסרה לשכת-המודיעין בצורה כזו: “מימינה של תאנה סדוקה”, או “עשרה צעדים משמאלה של השלולית השניה”. ואולם הנה הגענו סוף-סוף ל“אבן בגובה של חמש-עשרה רגל, שמצפון היא דומה לראש סוס-היאור” (מי ראה אותו, את סוס-היאור, ועוד ממרחק קטן כל-כך, שיוכל להכיר את הפרופיל שלו בחושך?). כאן אתה נח ומחלק לכל חייל פרוסת-שוקולאדה. אחר-כך, בחזרה, עוד שעתים של זחילה או טיפוס, ועכשיו כבר הכל עייפים. זהו אולי החלק הבלתי-נעים ביותר של עבודת-המשמר. אתה נמצא במרחק של מאה מטרים מן החפירות התורכיות – אבל אין בכוחך

לעשות כלום. מתחת לרגלים העייפות מידרדרות אבנים. פתאום נשמע קול-יריה ומשהו נחבט על גבי הסלעים לא רחוק מן החייל האחרון שלך (לפי הפקודה צריך ללכת בשורה, זה אחר זה; התקנון דורש, שהקצין ילך באמצע, אבל ה"אֶלְגֵנְטִיט" דורשת, שילך בראש). אתה "צועק" בלחש: שכב! המשמר שוכב. במרחק של שלוש-מאות צעדים בערך, למעלה על פני מורד-ההר, נדלק ניצוץ, מתרומם למעלה, נהפך שם לראקטה אדומה ומציף באורו את כל חלק-העמק שלך – את הקוצים, את האפיק היבש של נחל-החורף, את הסלעים, הבקעות – מחזה יפה מאד, אילו יכולנו להקדיש לו את תשומת-לבנו; ואולם להבדיל בין בני-אדם לצברים קשה באור זה. מלמעלה נשמעות עוד יריות אחדות, אך הן מחטאות את המטרה. כאן מתחילים להגן עלינו: מאַפּוֹאֵין, מג'יג'י'ליה, מכל ה"סֶאֶנְגָאֵרִים" במורד-ההר שלנו מתנשא קונצרט של רובים, ולפעמים של מכונות-יריה (הם יודעים היכן אנו, ואל חלק-העמק שלנו אינם יורים). לפעמים מתערב במחלוקת ביתית זו גם השלטון הגבוה: חיל-התותחנים האנגלי. כרכבת בֶּאֶלְפִים בליל-חושך, העושה את דרכה בהמולה מחרידה, כשהנוסע רואה מן העמק את הזנב המואר שלה בלבד, כך עובר בהדרת-רוממות מעל לראשים על פני כל השמים כוכב-שביט של אש ומתפוצץ על ההר התורכי, אחר-כך השני – ואף-על-פי שאתה מבין, שכל זה נעשה בהתאם לתכנית, הרי אתה אומר לחיילים, שכל זה הוא בשבילנו. ההמולה נמשכת חצי שעה; אחר-כך משתרר שקט, אתה זוחל הלאה ומגיע אל המחנה, שבו מחכה לך קומקום ענקי רותח של תה מתוק.

המקום המסוכן השני היה אַפּוֹאֵין. כבר זה היה שייך לקווים שלנו רק מפני שלא היה שייך לקווים התורכיים. ואולם, לאמיתו של דבר, נמצא הכפר בשטח שלא היו לו בעלים – "No Man's Land". אם תרד מן הפסגה שלנו בכיוון לצד התורכים, תתקל, כשלוש מאות רגל למטה ממנה, בבליטה של אותו הר עצמו, שהיא דומה למדרגה ענקית, או יותר נכון, לשולחן ענקי, ועל שולחן זה בנו הערבים כפר, כחמש-מאות בתי-חומר. אַפּוֹאֵין בערבית פירושו "שני אבות", אפשר, שני האבות הקדומים. – עד כמה שידוע לי, אין כפר זה נזכר לא בתנ"ך ולא בתלמוד; אך נראה, שזה היה כפר לא-עני, אם נשפוט אפילו לפי החורבות שנשארו ממנו. בכל שבוע היתה משתכנת בו פלוגה אחרת והיתה נשארת שם שבועה ימים. ביום היה החיבור של פלוגה זו ובין שאר פלוגות הבאטאליון אפשרי על-פי הטלפון בלבד, שמעשר מלים אשר הושמעו בו היתה מגעת אליך בקושי מלה אחת. דרך חוט דק זה של חיוויולוציה היינו מזמינים מאַפּוֹאֵין בבאטאליון כל מה שהיה דרוש לנו – גפרורים, טאבאק, חניניה, תחבושות, נייר למכתבים, ובלילות היתה באה מן ההר קבוצה של חיילים עם ששה עיירים לבנים ומביאה את הזמנתך (כלומר, באותה צורה, שהבין אותה הטלפוניסט של הבאטאליון) ותיבת-אֶבֶץ עם מים מזוקקים.

בביתו נשארו אחדים ממכתבי מאַפּוֹאֵין; והנה כמה קטעים מתוכם:

"... כל אחד חולם בודאי בימי-ילדותו אותם שני החלומות. הראשון – להיות מלך, או, לכל הפחות, מושל-מחוז, ויהי אך לשבוע אחד. השני – איני מעיז לומר לחיות זמן-מה בהרמון, אלא, לפחות, לראות מבפנים הרמון אמיתי. אצלי נתקיימו שני החלומות. לשבוע שלם נתמנית למושל-יחיד של כפר זה: אני יכול לצוות ולאסור כל מה שיעלה על דעתי, יכול אני אפילו להרוס את כל הכפר (רק ביום השמיני יסחבו אותי בעד מעשה זה לבית-דין צבאי); וגר אני בהרמון אמיתי, שחלונותיו מוגפים בתריסי-עץ מנוקבים. מקלקלת במקצת את שמחתי העובדה, שבהרמון אין אף אחת מדיריותי החוקיות, ובכל הפחוות שלי אין אף נתין אזרחי אחד – כל האוכלוסיה מורכבת מחיילי-פלוגתי; אף-על-פי-כן נעים לציין, שגם חלומות מתקיימים לפעמים".

"... חיים ממש חיים אנו כאן רק בלילה. כשאך יחשך היום אנו מעמידים משמרות בשלוש נקודות, שמהן נראים החלקים השונים של העמק; עם זה מן ההכרח להטיף במשך רבע שעה מוסר לקורפוראל הרתחן שלמה, מפקד המשמר מספר 2, שאם שוב יישמע רעש למטה, הרי לא צריך לירות מיד ממכונת-היריה, אלא צריך קודם לברר, אם אין זה המשמר שלנו החוזר הביתה. אחר-כך מתחיל, כפי שמתבטאים האינטליגנטים מבין חיילינו, בניינה של ארץ-ישראל. הקולונל פקד לתקן את גדרות-התיל, שניזוקו על-ידי הפגזים התורכיים, וכן להגביה במטר אחד את גדר-האבנים, שמאחוריה מתחבאים חיילינו כשהם הולכים מן הקסרקט, כלומר, מן החדרים האחרים של הרמון, אל נקודת-התצפית. אני מכנס את החיילים החפשים משמירה ומקדחת – וביחד אנו כל הלילה, בונים את ארץ-ישראל בכפר ערבי".

"... הידד! ניצחנו את הקדחת. כשכתבתי בפעם הקודמת, שבממלכתי אין תושבים, נתכוונתי רק לתושבים בעלי שתי רגלים. לעומת זאת נשארו כאן בעלי שש הרגלים: במיליארדים! אף פעם לא שיערתי, שיש בעולם מספר עצום כזה של יתושים. עוד קודם שקיעת-החמה אנו קושרים בסטרטוטים את הברכים הערומות, ואת הפנים, הידים והצוואר אנו מורחים באיזו משחה; ואולם, כנראה, משחה זו דוקא מוצאת חן בעיני היתושים והם עובדים בהתלהבות כזו, שהידיים מתעייפות מרוב גירוד. התוצאה: כבר בבוקר השני – שני מקרים של קדחת. ערכתי מועצה צבאית עם הסרז'אנט שלי (גם הוא גר בהרמון), והחלטנו להרחיק מכאן גם חלק זה של האוכלוסיה. הזמנו בבאטאליון על-פי הטלפון שני פחים של נפט, ואת הקורפוראל סטוקאלין (זהו אחד מן הג'רים הטובים ביותר שלנו) והקורפוראל ישראל (הוא חזר זה עכשיו, אחר שישיב במאסר שבועיים ימים בעד הכאת שוטר צבאי בבית-מרוח) שלחנו בלבוש את הכפר ולמצוא את קני-היתושים, כלומר, מים עומדים, למרות כל הכבוד שאני רוחש ל,חייטנו, – ואני מתחיל להעריך אותם יותר ויותר, – לא יכולתי להחליט בנפשי למסור פעולה אחראית כזו למישהו אחר זולת הגאליפולאים לשעבר. לעת ערב הם חזרו, כשהם מאובקים ומלוכלכים עד לעינים (את החיפוש ערכו בזחילה), ומסרו שלוש כתובות – שולית אחת, באר אחת ובית-מרחץ הרוס אחד. בלילה באו העיירים הלבנים החביבים והביאו את הפחים: תודה לאל, הפעם לא הכזיב הטלפון. בטקס גדול ובנדיבות מרובה שפכנו נפט על כל שלוש עמדותיו של האויב, ואת הבאר סתמנו באבנים, ועל פעולות אלו השיב האויב בהתקפה נגדית כזו, שעדיין אני כולי מלא עקיצות, – והרי כבר עברו שלושה ימים. ואולם חלף זה נשארה אצלנו היום לעת ערב לא יותר מפלוגה אחת של יתושים, וגם אלה עפים ביחידות, מדוכאים, כמעט בלא שירה, ואינם מגלים תיאבון לא רק לדמנו, אלא אפילו לאותה משחה".

"... ואת חייטנו אני מעריך יותר מיום ליום. הנה אֶפִּיזוּדה אחת. אפרי ראשון שלחו לנו תשורה: ענבים, תאנים ופשיטה עם שקדים – אני חושד, שהיה גם יין, אבל היסוד האירי שבצמרת הבאטאליון בוודאי החליט, שיהא זה לא-בריא בשביל תושבי, אדמת-ההפקר. ... בערך בשתיים וחצי אחר הצהריים, כשהפלוגה קמה משנתה, חילק להם הסרז'אנט את המטעמים הללו. אנו כולנו גרים בבית אחד – אני והסרז'אנט בקומה העליונה, והחיילים – למטה, בשלושה חדרים גדולים הפונים אל החצר. התורכים רואים רק את הגג, ולכן יכולים החיילים לבלות את היום בחצר. כרגיל משחקים בקלפים: אני רוצה לקוות, שלא בכסף, כי דבר זה אסור. גם הפעם התיישבו בפניות-החצר, עם הענבים, הפשטידה והקלפים המשומנים – ופתאום התחילו התורכים בסימפוזיה של תותחים. אף-על-פי שרק לעתים רחוקות יתכן כדבר הזה לאור היום, אך אנו כבר התרגלנו; וגם יורים הם תמיד הצדה. אני המשכתי בקריאה, החיילים שיחקו ושווחו – ואולם כעבור חמישה רגעים נכנס אלי הסרז'אנט ואמר: סיר, יש הפעם איזה צלצל אחר ליריות, אני ירא, שהם מנסים למשוך אותנו. ובאמת הפגז הבא התפוצץ כמעט בכפר עצמו. השקפתי בעד החלון וצעקתי לחיילים: אל החדרים – מהר! הם צייתו, אם-כי לאו דוקא, מהר, – כי מחניק יותר מדי במערות הערביות הללו.

"אנו מחכים. בכל חמישה רגעים – פגז, פעם מימין לכפר, פעם משמאלו, חייליהם המכוונים את הקליעה אינם מן המצויינים, אומר הסרז'אנט. הוא עדיין עומד על-יד החלון. פתאום הוא מחייך ומרמז לי בידו. אני ניגש, מציץ אל החצר – ארבעה מן הלונדונאים שלנו יושבים תחת כיפת-השמים, אוכלים את הפשטידה וטורפים קלפים; הם רק בחרו בפניה, שמחלונאי-אפשר לראות אותה מיד, ומדברים בלחש. אחד הרים את ראשו ואמר ביידיש: הקצין. ובדיקו ברגע זה מתפוצץ רימון, עכשיו כבר בכפרנו ממש, לא יותר ממאה צעדים מאתנו. שלושה מהם מרימים את ראשם, אבל אינם זזים ממקומם; ואולם הרביעי אינו מסב אפילו את פניו, מכה בכוח באיזה קלף ואומר באותו הטון המיוחד, שבו מדברים המשחקים השקועים במשחקם: האֶבֶץ-איך איהם אין דר'ערד".

"מלים אלו יכלו להתייחס גם אל ה'קצין', ואולם אני מעדיף לחשוב, שהן התייחסו אל הפגז.

שני צעדים מסדום ועמורה

באמצע חודש אבגוסט של שנת 1918, אחר נופש של שבועיים בהרי-שומרון, שלחו אותנו אל חזית-הירדן. שם בלינו כחמשה שבועות, ואחר-כך התחילה ההתקפה – עוד שבועיים של אש ושל הליכה ברגל. האש היתה משני סוגים: אש-הקרב, שלא היתה נוראה ואכזרית ביותר, ואש-השמש, שאי-אפשר לשאתה כלל במקום זה, כי הוא החזיר הלוהט ביותר בכל איזור הים התיכון.

החלק התחתון של עמק-הירדן, על-יד יריחו וים-המלח, נחשב, אם איני טועה, למקום העמוק ביותר בכל היבשת של כדור-הארץ: כארבע מאות מטרים מתחת לפני-האוקיינוס. האקלים של ארץ-ישראל הוא בדרך-כלל סובטרופי, כמו באיטליה הדרומית; בהרים, ביחוד בירושלים ובצפת, אפילו קר בחורף; השלג הירושלמי של שנת 1920 היה מונח בגובה כזה, שאפילו בפטרבורג לא ראיתי כמותו. ואולם האקלים בחלק התחתון של עמק-הירדן הוא אפילו לא טרופי אלא אֶקוואטוריאלי. באותם ימי-השלג בירושלים פרחו שושנים ביריחו – והרי מיריחו עד ירושלים בסך-הכל מהלך של שעה אחת במכונית.

בקץ – זהו המדור השביעי של הגיהנום; אין-צורך לתארו במלים, די אם אסתייע בדאנטה: “כל הככר כולה היתה חול, חול יבש ועבה; ונפלו עליו לאט-לאט פתות-אש כעין פלומה, כמו השלג בהרי-האלפים ביום שקט מרוח; והחול היה נדלק מהם כנעורת מגץ-חלמיש”. הגאון הזה, אבי הריפורטרים, ניסה במעמד זה להיכנס בשיחה עם אחד התושבים של המקום ההוא, אבל לא השיג מן העקשן שום תשובה, וזלת חירופים וגידופים כלפי יופיטר. אני מבין את הפושע ההוא. מסוף יולי עד סוף ספטמבר יוצאים הבידואים מחלק זה של בקעת-הירדן. אלה הם בדיוק אותם החדשים, שצריכים היינו לבלותם על שפת הנחל המלוח מְלָחָה, במרחק של כחמשה-עשר קילומטר מים-המלח – או, אם רוצים אתם, במרחק שני צעדים מסדום ועמורה.

“טוב” הוא כל החבל הזה, אבל המקום הגרוע ביותר שבו – זוהי מלחה שלנו. זהו שקע צר, שארכו מצפון לדרום כחמשה-עשר קילומטר בערך. כמעט בכל השטח אין אף שיח; הקרקע לבנבן, וטעמו מר ומלוח; אולי יתגלו כאן פעם אוצרות עשירים בשביל החימאי. באמצע זורם נחל מלוח, שרחבו שני צעדים: הנחל צר, אך דיו בהחלט כדי להרעיל את כל השקע בקדחת הממארת ביותר.

כל האוהב יופי טראגי, יופי של הרס ושל מות נצחי, ימצא כאן על מה להתענג עד לשבעה. מכל הצדדים אותן הגבעות הלבנות, האפרוריות. את הרכב-הקרקע אין אני יודע, אבל כשאתה מסתכל בגבעות הללו עולים על דעתך מאליהם מונחים של רוקחות – כלור, אשלג, מלחת; או שאתה נזכר באשת לוט ובמצבתה העשויה לא בידי אדם, אי-שם מעבר לים-המלח. אם תעלה על הגבעות הללו ותפנה את מבטך לדרום-מערב, הרי יתגולל לפניך מחזה של החורבן בימי-בראשית שטלטל את קליפת-האדמה – צוקי-סלעים מעוקמים בזעף, כאילו הושחתה צורתם על-ידי תליין, וערבה צהובה וחשופה, שאין עליה סימן של עשב ובכל רגע דולקים בה בזה אחר זה נחשולים של חול ואבק במחצית גבהו של מגדל-אֵיפֶל.

במקום זה עמדו אהלינו, על המדרונים מימינו ומשמאלו של הנחל המלוח. גם בילוי-זמננו תוֹאָר באותו שיר של דאנטה: “ראיתי עדרים גדולים של צללים מעורטלים; אחדים שכבו פרקדן על הארץ, אחרים ישובו מכוצים, ואחרים שוטטו בלא הפסק לכאן ולכאן”. ובכל ערב צעדו מצפון של של השקע לדרומו שורות ארוכות של גמלים: עשרה, חמשה-עשר, לפעמים עשרים; הילוכם של הגמלים היה רך וגאה; כל אחד מהם נדנד שני ערסולים משני הצדדים: כך הובילו אל תחנת-המרפאה את חברינו שחלו בקדחת. הבאטאליון שלנו בא למלחה בהרכב של 800 איש, בשעת התחלת ההתקפה נשארו כ-500, ואולם אחר הנצחון חזרו לנופש רק מאה וחמשים, ומשלושים קצינים – כמחצית: היו מעט הרוגים ופצועים (בכלל, הנצחון האחרון בחזית זו עלה בקרבנות-אדם מועטים) – קצרה בהם רק הקדחת: כארבעים איש מקרבנותיה לא קמו עוד מחליים, ועכשיו הם ישנים בבית-הקברות הצבאי בירושלים, על הר-הזיתים, בצלו של מגן-דוד.

התותחים התורכיים הטרידו אותנו לא פחות מפעמיים בשבוע, אבל נזק לא גרמו. באמצע ספטמבר נצטרפו אלינו שתי פלוגות של ה־“אמריקנים” בפיקודו של הקולונל מרגוליו: הן עמדו ממערב לנו, על הנחל עוג’ה, ושם הטריד אותן יום-יום – וגם-כן בלא הצלחה – תותח אוסטרי גדול מרוכסי-גלעד בעבר-הירדן, שהאנגלים נתנו לו שם חיבה: גֶ'ריקו גֶ'ין – “יוזנה מיריחו”. לעומת זאת היתה קשה כאן עבודת-הלילה של המשמרות.

עמק-הירדן במקום זה הוא שקע בעל שתי קומות. ציירו לעצמכם רחוב, משני צדדיו קירות גבוהים, ובאמצע תעלה משתרעת לאורך, בעלת אותו עומק. ה־“רחוב” – אינו אותו העמק הנקרא בתנ”ך “פכר” ורחבו כעשרים קילומטר מרגלי הרי-יהודה עד הרי-גלעד. ה־“רחוב” עצמו מלא, כמובן, גבעות ובקעות, הדומות למלחה שלנו. ואולם כדי להגיע לירדן צריך עוד לרדת אל ה־“תעלה”, בעומק של מאה מטר או יותר – שם עמק שני, המכוסה כל מיני צמחים, מדקל ועד קוף ודרדר, ובפינה נסתרת זו זורם הנהר. התורכים עדיין החזיקו לא רק בשתי גדוה-הנהר, אלא גם בכל נקודות-הגישא אל ה־“תעלה”.

בכל לילה היינו שולחים שני משמרות בהרכב מוגבר. מלבד ריגול רגיל היה להם כאן גם תפקיד מיוחד, שעליו ידובר להלן. לשם תפקיד זה צריך היה ללכת למקומות רחוקים ביותר, לעתים קרובות על-פני קרקעות דביקים זרועי מלח, לפעמים בין קוצים דוקרים. עוד בשבוע הראשון היו לנו כמה הרוגים, חלף זה קיבלו שנים מחיילינו מידאליות – באחת מהן זכה הגאליפולאי לשעבר, ספיאשווילי. ואולם בכלל לא היה עובר כמעט לילה בלא טרטור של מכונות-הירייה התורכיות, שניסו ל־“משש” את הריגול שלנו, וגם “מצודותינו” (בלילות ישבנו בשתים-עשרה מצודות קטנטנות לאורך הרכס המזרחי מעל למלחה) השיבו ממכונות-יריה, והדבר נמשך שעה, שעתים ויותר. המרגלים היו חוזרים עייפים ויגיעים עד מות, שכבו לישון, ואחר זמן קצר היתה השמש זורחת והיה מתחיל הלהט...

הקו שלנו בעמק-הירדן היה האבר המקשר לכל החזית הבריטית. אם נעביר על-פני המפה קו אֶפְקִי, החל מחוף-הים קצת למעלה מפתח-תקוה, ונמשיך אותו כמעט עד הירדן, וכאן, בבת אחת, בזוית ישרה, נעביר את הקו למטה – הרי תהא זו?8?8?8? הבריטית בספטמבר 1918; ואת ה־“זוית” תפסנו אנו. לפי ההלכה הצבאית הרי זו משמרת כזו – כאן בשעת ההתקפה אין סכנה של אש מן האגף, של אש “אֶנְפִּילֶאדִית” משני הצדדים; ואם האויב יבקיע לו דרך, הרי יימצא מיד בערפן של שתי עמדותינו. עוד יותר רציני היה הדבר, שאנו ישבנו כאן כמעט בלא הגנה של חיל-התותחים. תכנית ההתקפה הכללית עובדה כך, שהמהלומה העיקרית היתה צריכה להתנהל על-יד יפו. זוהי חזית באורך של כ-15 מילין, ולשם נשלחו ורוכזו בספטמבר 35 אלף חיילים מצבא-הרגלים ו-400 תותחים. בכל שאר החזית, באורך של 45 מילין, נשארו בסך-הכל 22 אלף חיילים מצבא-הרגלים ו-140 תותחים; מהם עלו בחלקה של עמדתנו שמונה או עשרה תותחים. מלבד זאת – אני מצטט על-פי האנציקלופדיה הבריטית – “בעזרת תחבולות מיוחדות ניסו ליצור רושם של ריפוז-גייסות בעמק-הירדן, בעוד שלאמיתו של דבר הושאר שם רק כיסוי קל בצורת דיביזיה של פרשים של האַנְזָאקים ושנים-שלושה באַטָאליונים של חיל-הרגלים”. אלנבי בעצמו מאשר זאת בהודעתו מ-31 באוקטובר 1918: “כדי שהאויב לא ירגיש בהתמעטות כוחותינו בעמק-הירדן, פקדתי על גנרל-מאיוֹר צִיִּיטוֹר (מפקד-האַנְזָאקים, שעמד בראש כל הגייסות שעל הירדן) לערוך שורה של הפגנות, כדי שהאויב יאמין אמונה שלמה, כי מכינים אנו התקפה מזרחה לירדן”. כך מסתברת פעילותם המוגברת של משמרות-הלילה.

התוצאות הוכיחו, שהתכנית היתה טובה; ואולם בינתיים גם חיל-הפרשים של האנזאקים וגם אנו הופקרנו בידי הגורל: ואצל התורכים, – כך דברו, – היו במקום זה כשבעים תותחים, והם, אמנם, ציפו לסערה דוקא כאן. אילו עלה על דעתם של התורכים להקדים את אלנבי ולהתקיף אותנו, היה יוצא דבר "שמח". הקצינים הגבוהים התלחשו אצלנו על כך לעתים קרובות ולבם מלא דאגה. אפילו הקולונל רטן, אף-כי מתוך חיוך:

– התקופה הגרועה ביותר של השנה, הנקודה המסוכנת ביותר בכל החזית, ומכונת-יריה במקום תותחים! איזה אָמון בבאטאליונים היהודיים!...

פעם שלחו אותי ליריחו; בדרך חנה מחנה ה"אמריקנים" שלנו. מרגולין חתם על משהו על-יד אהלו; עצרתי את סוסי, סיפרתי לו את כל "החדשות" של מלחה, מסרתי גם את הדיבורים על מיעוט-התותחים ושאלתי מה הוא חושב על כך. הוא השיב:

– "חשוב?" "חשוב" לו המטה, ואנו נעשה ונפעל.

אחר-כך היתה לי הזדמנות לשוחח על כך עם ה- comandante לוי-ביאנקיני; זה היה קצין חשוב של החזית האיטלקית, שקיבל יפוי-כוח מטעם ממשלתו להשתתף ב"ועדה הציונית"; אדם מעניין מאד, פיקח שמעטים כמותו, ובעל-השכלה; סיים את חייו באופן טראגי – הבידואים הרגו אותו; ואולם עליו אספר בספר אחר, אם יעלה בידי לכתוב אותו – בספר על פסח-הדמים של שנת 1920 ועל מצודת-עכו. הוא אמר:

– עם כל הכבוד שאני רוחש לגנרל אלנבי ולבאטאליונים היהודיים – מודה אני, שאילו הייתי במקומו לא הייתי מפקיד עמדת-זוית בידי חיילים, שכל נסיונם בחזית הוא נסיון של שלושה חדשים בלבד. האומנם הוא מעריך אתכם הערכה גבוהה כל-כך?

יתכן שבזמן ההוא החשיב אותו גנרל אלנבי באמת. את שירותנו הקודם, בחזית-שכם, שיבחו מאד; משמרותינו היו מגיעים למקומות רחוקים מאד ומביאים ידיעות רבות-ערך על מקום-חנייתם של הגייסות התורכיים; בעד אחת מן הפעולות הללו קיבל אפילו הלייטננט אברהם'ס, מפקד הריגול שלנו, הבעת-תודה מן המטה; אפילו אחוז חולי-הקדחת (כמובן, עד שבאנו למלחה) היה קטן אצלנו מן הרגיל – אישור לאותה תיאוריה, כי היהודים, למרות הכל, עדיין שבט בריא הם, בעל דם עקשני; ואולי זוהי תוצאה של תכונה אחרת מתכונותינו – אצלנו לא היו שיכורים!

לעומת זאת היו אצלנו – שבויים. אומרים, כי שום באטאליון אחר לא "משך" אליו מספר כזה של עריקים תורכיים. מהי סיבת הדבר אינני יודע. התהלכה בינינו אגדה, שבזמן של אחת מחליפות-היריות בין המשמרות צעק הקורפוראל ישראל מאלכסנדריה בכל כוחו בלשון התורכית: "הסגירו את עצמכם ובואו אלינו – נאכיל אתכם!" – ומכאן כאילו נפוצה שמועה בין התורכים, שבבאטאליון שלנו נותנים לכל שבוי "קופסת-פח של בולי-ביף", ואפילו מדברים עמהם בלשונם. יתכן: דבר אחד אינו מוטל בספק כלל – התורכים כבר מזמן לא אכלו לשובע. בלילה אחד בסוף אבגוסט באו אלינו 13 עריקים, ביניהם חמשה סגני-קצינים.

אולי העריך אותו אז הגנרל אלנבי באמת הערכה גבוהה. אחר חזית-שכם כתב לקולונל, שהחליט להקים בריגאדה יהודית ולמנות אותו, את פאטרסון, לבריגאדיר, ואחר-כך התחרט.

בעבר הירדן

בחזית-יפו התחילה ההתקפה אור ל-19 בספטמבר, בארבע וחצי לפנות בוקר. ההרעשה המוקדמת נמשכה בסך-הכל רבע שעה; חיל ורעדה אחזו תיכף את התורכים, ובשבע שעות בבוקר כבר טס חיל-הפרשים האנגלי צפונה ולא נתקל במכשולים.

אור ל-21 בספטמבר מסרו משמרותינו, כי המגע עם האויב הולך ונחלש וחלק מן החפירות התורכיות כבר נתרקן.

הגנרל צ'ייטור נתן פקודה טלפונית לפאטרסון – לתפוס את אום-אֶש-שֶׁרֶט, מעברת-הירדן היחידה באותו מקום. זה לא היה דבר פשוט כל-כך. לקבוצה הראשונה, שנשלחה בכיוון זה, היו אבידות: הקפטן ג'וליאן, שהיה אירי וידידו הוותיק של פאטרסון, נפצע, וחייליו הוציאוהו בקושי מתוך האש; הלייטננט קרוס, יהודי, נפצע ונשפה; וטוראי אחד נהרג.

אחר-כך נשלחה בלילה קבוצה שנייה: במקרה היתה זו הפלוגה שלי, ואני הייתי מפקד המשלחת. כאדם בעל אופי ציווילי בהחלט, אני, כמובן, מעריך מאד את הדף הזה בביאוגרפיה שלי; ואולם אין מה לספר עליו: שום מעשי-גבורה לא נדרשו. יצאנו בחצי-הלילה והפעולה נמשכה כשלוש או ארבע שעות. זכורני כי בנקודה אחת של המורד נתתי אות לקצין הפלוגה באַרנס, אשר הסתתר למעלה בצוקי-הסלעים, שיפתח אֶש על איזה שדה-קוצים, אשר היה חשוד בעיני, ואולם איני בטוח, שאפילו בזה היה צורך. מכונת-יריה אחת היתה עמנו, וכשעלה השחר הצבנו אותה על שפת-הירדן, – והמעברה נלכדה. פעולה זו נרשמה בהודעותי של אלנבי: "ב-22 בספטמבר לכד הבאטאליון ל"ח לקלעי-המלך את מעברת-הירדן אום-אש-שרט".

במקום זה מגיע זרם הירדן לאותה מהירות, המשווה לו חשיבות רבה כל-כך בעיני הטכניקה ההידרו-חשמלית; ואולם מנקודת-המבט של הטכניקה הצבאית אין זה יתרון כלל – אי-אפשר לעבור אותו אפילו ברכיבה. משום-כך השתדל כל-כך הגנרל צ'ייטור ללכוד את המעברה.

שלוש שעות אחר שלכדנו אותה באו אנזאקים מחיל-הפרשים ועברו אל העבר השני של הנהר. כך התחיל כיבושו של עבר-הירדן: את המפתח אל שערי תפס הגדוד העברי – ואחר-כך הכריזו על סגירת עבר-הירדן בפני ההתיישבות העברית.

בינתיים הקדים אותנו חצי-הבאטאליון של מרגולין בדרך לכפר חוֹרְנִיָה, על-יד יריחו, שבו כבר התקינו האנגלים גשר של כלי-שיט בשביל חיל-הרגלים. משם עברו ה"אמריקנים" שלנו לגלעד וכבשו את אֶס-סֶאֶלֶט, והבאטאליון שלי, שהלך ונמוג כמעט משעה לשעה מחמת הקדחת, נגרר אחריהם באיחור של מהלך חצי-יום.

זה היה מסע שכולו עינויים. אני סומך לא על הרושם שלי – הנסיון הצבאי שלי הוא כמעט נסיונו של חובב. ואולם הקולונל פאטרסון השתתף בשעתו במלחמה האנגלית-הבורית, במסיבות דומות, כשפל המלחמה היתה עדיין מורכבת ממסעות כאלה ולא מן השעמום של ישיבה בחפירות; לו היה נסיון עשיר. למחרת-היום עבר על-ידי, עצר את סוסי, התכופף ואמר בלחש:

– אף פעם בחיי לא נאלצתי לענות כל-כך את החיילים.

קשה היתה גם הדרך עצמה על-פני המישור, מן הגשר אל רגלי הרי-מואב. התורכים בנסיגתם הציתו את הקוצים היבשים; עשן שחור כבד השתטח על פני-הארץ שכבות-שכבות בתוך החום הלוהט, ואף רוח קלה לא נשבה; כדי לא לכבד זה את זה באבק, הלכנו קבוצות-קבוצות במרחק גדול זו מזו, ולעתים קרובות היינו מאבדים, מחמת העשן, את הקשר בינינו וסורים מן הדרך. המימיות נתרוקנו בתחנת-הנופש השנייה – ומה שלא הספקנו לשתות נתיבש מבעד ללבד ולניקל. ואולם אחר-כך התחילה העליה, והיה זה דוקא בצהרי-יום או קרוב לכך; העליה היתה תלולה, מ-14 עד 25 מעלות, והחיילים היו טעונים משא כבד של הרבה קילוגרמים: זוג של שני מגפיים, שמכיה, גופיות, גרבים, תער, כלי-

אוכל, משחה לכפתורים כדי שיבריקו... המותרות הללו של הציוד הבריטי דבר מצוין הם במקום לינה וחניה, אבל לא בדרך. הקצינים עזרו עד כמה שיכלו. כל אחד מאתנו סחב שנים-שלושה רוכים, אפילו ה"פאדורה" – הרב של הבאטאליון – העמיס על עצמו, בניגוד לתקנון, כלי הרג וקטל; ואולם כל זה לא היה אלא טיפה בים. כמעט בכל רגע היה "נושר" מישו מן הטוראים – היה צונח בצל תחת סלע – בעצם לא היה שם כל צל – והיה נשאר שם, עוצם את עינו, פוער את פיו ונושם ונוחר בקול רם. בתחילה זקפתי זאת על חשבון העדר כוח-הסבל אצל חיילי, ואולם עד מהרה נרגעתי. בקילומטר הששי "נושר" קורפוראל אנגלי ושני סרז'אנטים אנגליים, בחורים רחבי-כתפים, שנשלחו אלינו לא מזמן מן המטה, כדי למלא את החסר אשר נגרם על-ידי הקדחת.

כבר עברנו עכשיו על פני מקומות יפים. כאן התהלכה פעם בהרים בת השופט יפתח עם רעותיה, כשהיא מבכה את בתוליה קודם מותה. למטה, תחת דרך מתפתלת, שטף ועבר במרוצה נחל הומה ורועש, בערבית ואדי-נמרין, ובתנ"ך – מי-נמרם. ואולם במקום נמרם היו גדותיו זרועות פגרי-סוסים. למה הרגו התורכים בבריותם כל-כך הרבה מסוסיהם, אין אני יודע עד היום הזה.

הם עזבו בדרך לא רק סוסים. התענגנו קצת על ג'ריקו-ג'ן – "יוחנה" הנוראה רבצה באלכסון לרוחב הנחל; הגלים הצליפו על הלוע שלה, והיא ירקה אותם בעליות חזרה. בדרך התגלגלו פגזים ערמות-ערמות, ועוד יותר היו כדורי-רוכים, ב"פאדולירים" מתוקנים מבד אפור. קודם-לכן היו בודאי גם רוכים, אך הללו כבר נעלמו. יש שבאחד מן הסיבובים עדיין ראתה הפלוגה הקדמית תל שלם של תחמושת, אך הפלוגה האחרית כבר לא מצאה כלום; לעומת זה, על-פני צוקי-הסלעים מעל לדרך טיפסו והתרחקו לתוך ההרים החמורים הקטנים של הבידואים.

??2 אחד הבידואים תפסתי בשעת מעשה. גניבת הכדורים נאסרה איסור חמור; בעצם היתה לי הזכות להתנהג עמו באופן אכזרי מאד – ואולם לא לחינם לגלגו עלי חברי בחדר-האוכל של הקצינים: "איזה חייל אתה? פשוט, פליטוניסט מתחפש". אני... אני צויתי ליטול ממנו את שללן ולהרביץ בו. לקחתי ממנו גם את חמורו והרכבנו עליו את ה"פאדורה" העייף שלנו. אחר-כך בנופש הקרוב, אומץ החמור באופן פורמלי, לאחר שניתן לו שם בבאטאליון. צריך לדעת, שבבאטאליון שלנו היו ששים וארבעה חיילים, ששמות-משפחתם פהן, והאותיות הראשונות של שמותיהם הפרטיים כללו את כל האותיות של האלף-בית האנגלי, מ"א" עד "זקד". חסר היה רק שם המתחיל באות "איקס". לחמור ניתן השם: "פהן איקס"...

... בחצי-הדרך לאס-סאלט עצרו אותנו וציוו עלינו לשוב אל העמק, אצל האנגלים יקרה גם כדבר הזה לעתים קרובות: עלה למעלה, אחר-כך רד למטה, ולשם מה – לא ידוע. במקרים כאלה הם מצטטים בבת-צחוק את השורה המפורסמת משירו של טניסון המספר כיצד נספו על-יד סיבאסופול בלא שום צורך שש מאות חיילים מובחרים מן הגווארדיה של הפרשים; שורה פשוטה מאד – someone has blundered – "מישהו בלבול". "השורה האנגלית-ביותר בכל השירה שלנו", אומר פאטרסון (אגב הוא אירי).

בתל-נמרין, במורדותיו של אותו נחל-הרים, פקדו עלינו לחכות לשבויים תורכיים. נטינו אהלים ולנו שם, ובבוקר השכם הביאו אלינו קבוצה של 900 תורכים בלויים וקרועים, ו-200 גרמנים לסירוגים עם אוסטרלים ומאריארים.

לעולם לא אשכח אותם. הם היו בלויים וקרועים, כחושים ורזים ומגודלי-זקן עד כדי כך, שעל-פי הבגדים והפנים כבר קשה היה להבדיל בין פרוסי לעותומאני. הם עצמם התבדלו זה מזה; הגרמנים היו לקבוצה בפני עצמה ושמרו על הסדר. קודם-כל צריך היה להשקות את השבויים: הגרמנים הסתדרו בעצמם בתור, ניגשו זה אחר זה, קיבלו את מנתם ואמרו "דאנקע". ואולם עם התורכים היתה כמעט טראגדיה.

הוטל איסור לשותות ממי-הנחל מחמת פגרי-הסוסים הרבים שהיו בו. מן המטה היו שולחים בכל יום לכל חלקי-העמק תיבת-אבץ עם מים מזוקקים. שלוש תיבות מסרנו לתורכים; הסרז'אנט ועוזריו נתנו לכל אחד ספל-מים, ושני-עשר חיילים מזוינים ברובים שמרו על הסדר.

מכל האהלים היה אהלי הקרוב ביותר אל הגבשוש שבו סודר הענין הזה. נמנמתי קצת – ופתאום הקיצותי מאיזו המולה ויבבה; בו בזמן נכנס אלי במרוצה המשרת שלי, בחור גבה-קומה מאיזה מקום על-יד קוטאס, ששמו צ'נאיאשווילי, צעק: "תגרה", תפס את רובהו ורץ אל הגבשוש. הצצתי מאהלי וראיתי התכשוש אפורה, אבק, ומעל לאבק קתי-רוכים המתרוומים ויורדים חליפות. מכים שבויים! דבר זה לא הלם כלל וכלל את תכונות חיילי. בשבועות האחרונים קודם ההתקפה היו בכל לילה באים תורכים בזחילה דוקא אלינו כדי להסגיר את עצמם, – כי עבר קול בין התורכים, שבבאטאליון היהודי מתנהגים עם השבויים בחסד.

גם אני רצתי אל הגבשוש. צעקתי לחיילים: "עמוד!", ואולם בעצמי לא שמעתי את קולי מחמת יללתם של אלף קולות; ועבודת החיילים בקתי-רוביהם היתה דבר של מה-בכך לעומת המכות הקשות שכיבדו בהן זה את זה התורכים עצמם. הקדמיים, אלה שעמדו על-יד תיבות-המים, היכו, שרטו וחנקו זה את זה; אחדים, בחבקם זה את זה, התגלגלו על הארץ; השאר לחצו על העומדים לפניהם והתקדמו במרפקיהם, בבעיטות-רגליהם ובראשיהם; כולם צעקו, ומספרם היה כאלף איש. הסרז'אנט אמר:

– כך הם מתנהגים מן הרגע הראשון. סיר. במשך עשרים רגע לא הצלחנו להשקות אפילו חמשים איש. איני יכול לעשות כלום.

ניגש הקולונל, התבונן במחזה וציווה על החיילים לירות באויר: חית-ההמון נשתתקה.

– הבריחו אותם בהמון אל הנחל, – אמר הקולונל, – אחרת יכו זה את זה עד מות.

"הבריחו" אותם באמת אל הנחל – מלה אחרת לא תמצא, וגם אמצעי אחר לא היה; שם התפזרו לאורך שפת הנחל. שכבו, כשפניהם למטה, ו"לקקו" – שוב אין מלה אחרת.

הלכתי אל הגרמנים. הם ישבו בדממה, כולם הביטו לעבר אחר, והבעת פניהם אמרה "אין זה נוגע לנו. אנו לא כאלה". שאלתי בגרמנית, אם אין ביניהם פצועים. אחד קם ואמר:

– אלה שהיו נשארו – במדבר. ואולם כמעט כולם תורכים.

אי-אפשר היה לבחון, מבעד למסכה של אבק וזעה ולחיים בלתי-מגולחות, אם היו פנים אינטליגנטיים לאנשים הללו או לא; ואולם אצל אחדים מהם נשתמר הפנסנה – סימן של תעודת-בגרות לכל הפחות.

זה שהשיב על שאלותי שאל מצדו:

– ומה חדש? נסתיימה המלחמה?

סיפרתי; נסיתי לעשות זאת בעדינות, כי כל החדשות היו בלתי-נעימות בשבילם. כל אלה שישבו לא רחוק ממני הסבו את פניהם אלי. אותו שבוי

שאל שוב:

– אם כן, איפוא, גרמניה עדיין נלחמת?

– נלחמת, – אמרתי.

בן-שיחי פנה אל חברו ואמר:

– [10](#) Er ist ein Tölpel!

(לא נעלבתי: ברור היה יותר מדי, שמלת-הגוף "הוא" מתייחסת לא אלי).

השני אישר:

– [11](#) Er ist es immer gewesen, vom Anfang an.

אף אחד לא השיב על הדברים הללו, ואפילו לא עשה תנועה כלשהי של אי-רצון. "הו?" אמרתי בלבי: "מאתיים ריפובליקנים מוכנים? מהר מאוד ... אבל ספק אם יציב הדבר".

ואולם את שאר הדברים שסיפרו קשה היה לשמוע עוד יותר – שלושה ימים בהרים ובמדבר, בלא טיפת-מים ובלא צנימים. הבידואים, שעוד אתמול התרפסו והחניפו, גזלו היום מן המפגרו והנחשלו את השעון מתוך הכיס, הורידו את הטבעת מן האצבע, ולפעמים גם את המגפים מן הרגלים. והיתה גם קדחת; אנשים שכבו על הארץ ורק תפילה אחת היתה בלבם ובפיהם: לכו מכאן, תנו לנו למות בשקט.

הלכתי אל האהלים; תחת עץ-הזית עמדו הקולונל פאטרסון ומפקד-הפלוגה שלי, עלם בן 22 שנה.

– באָרנס, – שאל הקולונל, – כמה אנשים נשארו בפלוגתכם?

– בריאים, סיר? שמונה-עשר.

– ובכן, תוליכו הלילה קבוצה זו ליריחו.

החשיך היום, ואנו הולכנו אותם, אלף ומאה איש, תורכים וגרמנים, ששה-עשר קילומטרים, על פני ארץ-מלחה ריקה מאדם ושדות-קוצים שרופים, בלווית שמונה-עשר חיילים, כמעט כולם חייטים מוויטשפל עם שני קצינים וה"פאָדֶרה": גם הוא עמד על כך שילך עמנו. הלכתי מאחור באפלה השחורה, הלחה והחמה, וחשבתי על כך, שבעצם יכלו השבויים לחנקנו אחד-אחד בידיהם בלבד; ואולם הם נסרכים מתוך צייתנות, כפי שדרוש, ארבעה בשורה, – הגרמנים משתדלים אפילו לצעוד כחיילים, – וחיילינו, שהבריגו את הכידונים אל הרובים הטעונים, צועדים מימין ומשמאל, ב"שרשרת" שבה חוליה אחת לא רק אינה רואה את השניה אלא גם את קולה לא תשמע.

ה"פאָדֶרה", הרוכב על "כהן איקס", יש שהוא מתקדם ויש שהוא חוזר: הוא משגיח, שלא יעשו עוול לשבויים, ושהם עצמם לא יפגעו איש ברעהו.

כך אנו נסרכים שוב בלי סוף, בצעדי-צב, על-פני אותו העמק, שמאס בו אלהים. הכל שותקים, זולת אלה שראשם מתפוצץ מחמת הקדחת. ואולם כאלה יש לעשרות. הגרמנים אותם העמידו מאחור) נאנחים בלחש, אך התורכים מתייפחים בקול רם, כילדים קטנים או כאותם התנים הבלתי-נראים, שרצים אחרינו מן הצד כשהם מבפים את הארץ המקוללת.

ה"פאָדֶרה" ירד מעל החמור והולך עמי מאחורי מחנה-השבויים. פתאום אנו שומעים, במרחק גדול מלפנינו, צעקה, שריקה, ואחר-כך יריה. אני משאיר את ה"פאָדֶרה" במאסף ורץ אל המקום שהופרע בו הסדר. בקצה-הדרך שתי דמויות (והמחנה ממשיך בדרכו): על הקרקע תורכי נאנח, ועל-ידו עומד חייל, יליד-אלכסנדריה, מן החיילים הגאליפולאים ה"ותיקים" של תרומפלדור, וגוער בו בכעס בתורכית.

– מי ירה? – שאלתי.

הגאליפולאי מסביר: התורכי אינו רוצה ללכת הלאה, כלו כוחותיו מחמת הקדחת, הוא רוצה למות בערבה. הוא כבר איים עליו בבידואים ובזאבים, אבל ללא הועיל; אז ירה באויר ואמר: "כך אירה בך, אם לא תלך" – וגם זה לא הועיל.

– קחו שני תורכים מן החזקים ביותר, – אמרתי, – יסחבוהו הם.

באפלה אני תופס, שהוא מביט עלי בבוז כעל בן-אדם שאינו מבין כלום; והוא מכריז בקצרה ובטון של איש-מעשה:

– הם יזרקו אותו בחושך.

המחנה נסרך, והנה עוברים הגרמנים. אני בוחר בארבעה, שואל לשמותיהם, מעמיד פנים כאילו רשמתי אותם בפנקסי; חייל אחד נותן להם את שמיכתו, ואני מצווה עליהם לסחוב את התורכי עד ליריחו. אבל אם באמת הביאו אותו ליריחו – אין אני יודע.

אני חוזר, ושוב אנו צועדים לאט-לאט ושותקים. עברנו כקילומטר, ושוב יריה, ושוב מלפנינו, אבל הרבה יותר רחוק, אני מושך בכתפי. ה"פאָדֶרה" מרים את רגלו, רוצה לעלות על החמור; אני תופס בגסות ברגלו ואומר:

– אל תתערב. זה שמלפנינו, באָרנס, יסדר-נא הוא את הענין.

ה"פאָדֶרה" לוחש בקול רועד:

– ואם ... אם ימיתו ביריה?

הגרמני ההולך לפנינו מבין כנראה אנגלית: הוא אומר בקול לשכנו:

– יש רק אמצעי אחד: להמית ביריה. הרי אי-אפשר להשאיר אותם כאן לגזע ברעב, והתנים עוד יכרסמו את אזניהם.

ה"פאדרה" משתתק ומעביר את מבטו מימנה ושמהלה. אך כיצד תבחין בחושך, היכן אבן, היכן שיח והיכן משהו אחר.

נסרכים אנו; נסרכים, וכולנו חושבים אותה מחשבה. לפני שבוע היו כאן האנשים הלל הזוועה והפאך של הארץ, והרי רק במקרה אנו מוליכים אותם, ולא להיפך. הרבה חשבתי באותו לילה. ראיתי את ההיכל הגדול של ריימס תחת מטר יריות, ודו-קרב של אוירונים, ו- gueules cassées, ואת ההתקפות האויריות של הגרמנים על לונדון – חיילים מן החזית נשבעו, שזה היה יותר גרוע ממה שהיה באיפר; באיפר, לכל הפחות לא נשמע בתוך הרעש וההמולה קול-הבכי של נשים וילדים. כל זה נורא, ואולם להפוך אנשים לבעלי-מום ולהחרים ערים יודע הטבע. דבר אחד אין הטבע יודע: להשפיל, להעטות חרפה על עם שלם. זהו מר מפל; זהו המינופולין של האדם. גרתי גם בברלין, גם בווינה וגם בקושטה, ראיתי אותם שרידי צלם-אלהים, כיצד עבדו, כיצד צחקו, כיצד טיילו עם בחורותיהם על-פני הפראטר ועישנו נרגילות בסמטאות-גאלאטה. לעתים קרובות, עכשיו, כשמכנים אותי בפומבי בשם מיליטאריסט, נזכר אני באותו לילה ובדרך ההיא ובעמק-הירדן, בצלו של אותו הר-נבו, שעליו מת לפניו משה אדון-הנביאים בנשיקת-אלהים; נזכר אני ואיני משיב: לא כדאי.

דבר איום הוא – חיי-אומה; קשה להיסרך במדבר; אינך יכול? שכב ומות. גם האנושות היא גדוד, ואולם ללא ה"פאדרה" הטוב, ואיש לא ישאך עד יריחו. צעד כל עוד תוכל לצעוד, והתאכזר אל עצמך ואל שכנך; או שכב ולך לאבדון, יחד עם תקוותך.

מדוע היה שקט בארץ-ישראל?

התקופה החשובה ביותר של שרותנו היתה, כמובן, התקופה השלישית – בזמן שביתת-הנשק. כך גם צריך היה להיות, לפי עצם תכליתו של רעיון-הגדוד. כשעלתה על לבנו המחשבה על הגדוד בשנת 1915 הצטיירו, כמובן, בדמיונו לא אחד וחצי ולא שלושה באטאליונים, אלא גייס בן עשרים אלף או שלושים אלף חיילים; ואולם גם אז ברור היה לנו, כי לכיבוש של ארץ-ישראל לא די בגייס זה בלבד, אלא יהא צורך במאה או מאתיים אלף חיילים. פירוש הדבר, שבמקרה הטוב ביותר יכול היה הגדוד העברי להיות רק חלק רביעי או חמישי של צבא **לוהם** אשר יכבוש את ארץ-ישראל. ואולם לאוקופאציה של ארץ-ישראל אחר הכיבוש אין צורך בכוחות מרובים כאלה. אילו היו לנו עשרים אלף או אפילו רק חמשה-עשר אלף חיילים, יכולים היינו להוות את החלק העיקרי של חיל-המצב דוקא באותה תקופה של המשא-ומתן הממושך והמסובך, שבה נחרץ גורלם של כל השטחים הכבושים.

למעשה לבשו הדברים צורה צנועה הרבה יותר; ואף-על-פי-כן, בשנה הראשונה לאוקופאציה (1919) היווה הגדוד העברי חלק ניכר של הכוחות הבריטיים אשר שמרו על הסדר בארץ-ישראל. בהתקפה בשנת 1918 השתתפו רק באטאליון וחצי, בערך 1.300 איש – השאר עדיין התאמנו במצרים; ואולם בתחילת שנת 1919 כבר היינו שלושה באטאליונים, 5.000 חיילים¹². המספר הכללי של יחידות-הצבא פחת, כמובן – חלק נשלח לסוריה ולאנטוליה, חלק היה דרוש במצרים, ולאחר זמן קצר התחילה הדימופילזציה. מספרים מדויקים אין אני זוכר, אבל דומני שלא אטעה אם אערוך חשבון כזה: אם ניקח את המספר הממוצע לשנת 1919, הרי היינו מ-15 עד 20 אחוז של כל חיל-המצב; ואם נביא בחשבון את החיילים ה"לבנים" בלבד, כלומר, בלא הגדודים היהודיים, הרי היינו בודאי שליש. חשבון "צבעוני" זה אני מביא לא כדי לנחם את עצמי או את הקורא, אלא מפני שהוא חשוב מבחינה אובייקטיבית. אותנו, היהודים, עניין לא צבע-עורם של החיילים היהודיים, אלא העובדה, שביניהם היו הרבה מושלמים; במקרה של פעולות ערביות נגד הציונות לא היו החיילים ה"צבעוניים" הללו נוחים ביותר. ואולם גם האנגלים עצמם, – ויספרו את אשר יספרו בספרות המיועדת לחוץ-לארץ, – לא חשבו, כי אפשר לסמוך בהחלט על החיילים היהודיים; משום כך היו בגדודים היהודיים כל הקצינים האמיתיים, עד סגן-לייטננט ועד בכלל – אנגלים; להודים היו נותנים כתפות של קצינים ותארים "ג'מאדאר" ו"סופאדאר", אבל לא שלטון כלשהו. אומרים, כי עכשיו נשתנה הדבר – איני יודע, לא התעניינתי; אני מדבר על שנת 1919.

באותה שנה היה רגע מסוים – ביתר דיוק, חדשים – כשהיחס המספרי נשתנה לטובתנו עוד יותר. במאסר פרצו מהומות רציניות במצרים. מארץ-ישראל הובהל לשם חלק ניכר מן החיילים ה"לבנים". מלבד ה"צבעוניים" נשאר, כמדומני, רק באטאליון אנגלי אחד בירושלים, וחמשת האלפים שלנו.

אלה היו שני חדשים מסוכנים. בעולם הערבי הקטן של ארץ-ישראל היתה התעוררות והתרגשות גדולה. יום-יום נפוצו בכל הארץ שמועות דמיוניות וגם מלהיבות בדבר המאורעות במצרים: האנגלים הופו, מצודת קאהיר נלכדה על-ידי הלאומיים, אלנבי נהרג, וערפי-פחה, גיבור תל-אל-כפיר, אפילו קם לתחיה מן המתים, וכו'. יום-יום היו מופיעים בשווקים ובבתי-הקפה כל מיני אנשים חדשים; עשרות תעמלנים היו חוזרים אל הארץ מן הדרום, לא ידוע על חשבוננו של מי, וכמעט בגלוי (בכפרים בגלוי לגמרי) עוררו את העם להיפטר מן האנגלים והיהודים כאחד. מושלי-המחוזות ופקידים אחרים, שהייתי נפגש עמם לעתים קרובות (זמן מסוים הייתי חבר ה"ועדה הציונית"), לא הסתירו את דאגתם; בחדרי-האוכל של הקצינים דיברו על כך, שהחיילים היהודיים מקבלים מהודו מכתבים, ובהם תלונות על השפלת-הכליפות, על שיעבודה של קושטא, ופניהם אינם כתמול-ששום.

באותם החדשים שמרנו אנו על ארץ-ישראל. חוץ מירושלים בלבד (להלן אספר, כיצד לא נתנו לנו לבוא לירושלים), שמרו על כל המרכזים הראשיים ועל כל העורקים של הארץ החיילים היהודים. ביפו עמדו ה"אמריקנים" שלנו, בחיפה – הארצישראלים; כל המשמרות לאורך מסילות-הברזל, מרומאני במדבר עד רפיח על גבול מצרים-ארץ-ישראל, מרפיח דרך עזה עד יפו, מיפו דרך לוד עד חיפה, ומשם הלאה עד ים-כנרת, היו תפוסות בידי חיילינו.

ושני החדשים המסוכנים עברו בשקט. ובכלל עברה בשקט כל שנת 1919. וכשבארץ שולט שקט אין לו למספר הצבאי מה לספר.

הציונים נוהגים להתווכח על השאלה: כלום נכון הדבר, שמציאותם של חיילים יהודים "מרגיזה" את הערבים? – אני עוסק כאן לא בפובליציסטיקה, ולפיכך אגע רק במה שראיתי בעצמי. על שאלות ממין זה צריך להשיב ביושר; ואולם גם להציג צריך ביושר. כל עוד הערבים אינם רוצים בהתיישבות יהודית, "מרגיז" אותם, כמובן, כל דבר שבו מתגלית השפעתנו: העליה, נציב עליון יהודי, הפתיחה החגיגית של האוניברסיטה, וכדומה; ובכלל זה, בלא ספק, גם חיילים יהודים. אם נציג את השאלה כך, הרי צריכים אנו להסתלק מן הציונות בכלל. אך סבור אני, כי נוסח הוגן של השאלה יהא זה: תערובת של חומר "מרגיז" יש בכל תרופה – ואולם מה מכריע, התועלת או הנזק? על כך נתנו החיים תשובה זו: בשנת 1919 היו בארץ-ישראל 5.000 חיילים יהודים, הערבים ראו אותם בכל צעד ושעל – והשנה עברה בשקט. אפילו למרות הדוגמה המצרית. ולעת האביב של שנת 1920 פוזר כמעט כל הגדוד, מ-5.000 חיילים נשארו בסך-הכל ארבע מאות – ואז הרגו בתל-חי את תרומפלדור ואת שמונת חבריו, ובירושלים נתחולל פסח-הדמים.

הערות אחדות רוצה אני להעיר על נושא הקרוב לויכוח זה, אלא שנושא הפוך הוא: לא על יחסם של הערבים אל חיילינו, אלא על יחסם של חיילינו אל הערבים. ברור, כי יש חשיבות בדבר, שחיל-המצב בארץ כזו יצטיין לא רק בכוח, אלא גם בטאקט. והכוח – אם יגיע הדבר לידי ההכרח המעציב לגלותו – יתגלה בפעולות קיבוציות, והרי זהו דבר קל יותר; ואולם הטאקט הוא תכונה פרטית, שכל חייל בודד צריך לגלותה

בהתנהגותו עם אנשים בודדים. כמובן, דבר זה לא ניתן לכל אחד. כאן דרוש או חוש דיפלומאטי דק ועדין מאד או יכולת להסתלק הצדה, ובכלל, להתרחק עד כמה שאפשר מבני-המקום.

לא היתה כל הפרה גסה של הטאקט מצד חיילינו. זאת אפשר להוכיח רשמית. בקיץ של שנת 1919 נתן הועד הערבי פקודה חשאית – להרבות בתלונות על החיילים היהודים. ואכן, במשך זמן מסוים התחילו להתקבל תלונות בשפע, ושלטונות משטרת-הצבא ערכו חקירות, – מכל מקום, בלא משוא-פנים מיוחד לטובתנו. נתברר, שכמעט כל התלונות מנופחות היו ואחר זמן מועט פסקו. – ואם נשווה את יחסינו אל ה"יליד" עם התנהגותם של שאר החיילים ה"לבנים", הרי היינו צריכים לקבל או את פרס-מונטיאון או את פרס-נובל. האוסטראלים שרפו כפר שלם, סרפנד – אחר שהרשו, אמנם, לצאת משם לנשים, זקנים וילדים – על שיום קודם-לכן הומת שם ביריה אחד מחבריהם. אצלנו לא יכול היה לקרות דבר ממין זה, ובכלל לא היו התנגשויות רציניות. אבל קטטות ותגרות היו; ומענין לדעת, מי מחיילינו השתתף בהן.

קודם-כל, יש להוציא מן החשבון שני סוגים, שעמם לא קרה אף פעם דבר ממין זה. הסוג הראשון – היתה האינטליגנציה של הבאטאליון הארצישראלי: מורים, פועלים, אכרים, בוגרי-הגימנסיה, וכו' – לא פחות משלושה רבעים של כל הגיוס הארצישראלי. יחסם אל הערבים היה אדיב ומסביר-פנים בלא התקרבות יתרה, ולא יכול היה לעורר חיכוכים. הסוג השני – היו ה"לונדונאים" שלנו, אותם ה"חייטים" עצמם מן הבאטאליון ל"ח. הם עמדו בפשטות מן הצד ולא היה שום דבר משותף ביניהם ובין הערבים. את חובתם הצבאית מילאו בשלמות, ובדיקות היו כותבים מכתבים הביתה; בכל שאר הדברים לא התענינו – לא בארץ-ישראל, לא בציונות, וכמובן, פחות מכל ב"ילידים". כשערכי שיכור היה זורק כלפיהם ברחוב איזו מלת-גידוף, לא היו בפשטות שמים לב לא אילו ולא לגידופיו.

לעומת זאת לא היה הדבר חלק כל-כך עם ה"אמריקנים". אלה היו כמעט כולם ציונים. ואפילו ציונים נלהבים, והתענינו בכל דבר הנוגע לציונות. התבוננו גם אל הערבים: ואפילו יותר מתוך אהדה מאשר להיפך, אבל – התבוננו. ולפיכך כל גידוף ערבי נתפרש אצלם כהתנקשות בכבוד הלאומי, ויריה תועה, שלא ידוע מהיכן באה ושלא פגעה בשום דבר, נתפרשה אצלם באופן עוד יותר גרוע.

ואולם אי-ההבנות המרובות ביותר קרו אצל החלק השני של המתנדבים הארצישראליים – אצל אותו חלק שגדל בעצמו באוירה "מזרחית". הצעירים הללו לא היה להם כלום נגד הערבים, להיפך – הם הרגישו את עצמם עמם כמו בביתם, כמו שמרגישים את עצמם ידידים גמורים, ואת הלשון הערבית ידעו על בוריה. ומכאן כל הצרה. הדבר היה מתחיל בזה, שחייל אשר קיבל חופשה פגש במפרץ, ברכו זה את זה, התחבקו, הלכו לבית-קפה, שתו והתבססו קצת, שיחקו קצת, ובהזדמנות זו לגלגו קצת בתחילה זה על זה – אחר-כך התקוטטו, ולבסוף חילקו מכות איש לרעהו.

ומזכיר אני את הדברים הללו מטעם זה: אולי יזדמן לקורא לשמוע שיחות מתוקות, כי לשם השכנת שלום בין היהודים והערבים היה רצוי לסדר "התקרבות", פגישות, ללמוד את הלשון הערבית, וכו'. ושוב, אין אני עוסק כאן בפופליציסטיקה, אלא מספר בפשטות מה שראיתי; וראיתי – את ההיפך מזה. ככל שמרובות נקודות-המגע כך לפעמים מרובות אי-הנעימויות. לידי מסקנות דומות הגיעו מסתכלים במאה השנים האחרונות גם בגרמניה, בפולניה, ברוסיה, וכו'. בקצרה, אני ממליץ על זהירות.

... ואולם על אותה תקופה של שרותנו, שאני חושב אותה לתקופה החשובה ביותר, אין סוף-סוף מה לספר – דוקא משום ששרתו יפה ושמרנו על הסדר בארץ באופן מופתי.

הקצינים שלנו

חייב אני לתאר את חיילינו ואת קצינינו; ואולם את מחציתם לא ראיתי בכלל. כפי שכבר נאמר לעיל, מעשרת אלפים הטירונים שלנו רק חמשת אלפים הגיעו לארץ-ישראל. השאר, אחרי שבילו חדשים אחדים בפלימות בפיקודו של הקולונל מילר (יהודי, ואולם גם אותו לא ראיתי), פוזרו בו בו במקום ונשלחו לבתיהם.

בארץ-ישראל היו לנו שלושה באטאליונים. בתחילה נקראו רשמית: ה-38, ה-39, ה-40. זמן מועט אחר כיבושה של אום-אש-שרט קיבלנו, בהתאם להבטחתו של לורד דארבי, תואר חדש: Judaeen Regiment. צריך אני להוסיף, כי השמות הרשמיים הללו, גם הישן וגם החדש, היו רשומים על גבי הנייר בלבד: האנגלים קראו לנו מן הרגע הראשון Jewish Regiment, יהודי-הגולה – "הלגיון", והיהודים בארץ-ישראל – בפשטות "הגדוד".

בבאטאליון ל"ח היו רוב החיילים מאנגליה, המיעוט היו אמריקנים; בבאטאליון ל"ט – להיפך. הבאטאליון מ' היה מורכב כמעט כולו מארצישראליים. אחר-כך, כשהדימויבליזאציה אכלה את שני הבאטאליונים האחרים, קיבלו הארצישראליים את השם "Judaeans הראשון", כלומר, "הגדוד הראשון ליהודה".

על הגדוד ל"ח פקד פאטרסון, על ל"ט – מרגולין, המפקד של הארצישראליים היה תחילה הקולונל פ. סמיואל, אחר-כך מ. סקוט (נוצרי), ואחר פיזור שני הבאטאליונים הראשונים – אותו מרגולין.

על פאטרסון כבר דיברתי בפרטות; רוצה אני להוסיף רק דבר אחד. בכפיות-טובה משונה התיחסו אליו שני העמים, האנגלי והיהודי. הוא היה בודאי באנגליה הקצין היחידי, שהתחיל וסיים מלחמה זו בדרגה של סגן-קולונל, בלא שקיבל העלאה בדרגה וגם לא אות-כבוד – אף-על-פי שגם גדודו בגאליפולי וגם הבאטאליון שלו בארץ-ישראל זכו לדברי-שבח בפקודות לצבא (mentioned in dispatches). אלנבי הבטיח בכתב למזג את הבאטאליונים שלנו לבריגאדה ולמנות אותו לבריגאדיר, ואחר-כך התחרט. במעון-המטה שנאו אותו על שהגן בעקשנות על חייליו ושלח מחאות נגד הרוח האנטישמית ששררה באותו חלק של הצבא: זוהי בודאי סיבת-הדבר, שאלנבי לא הציע להעניק פרס לפאטרסון, וכן לא הגיש הצעה כזו גם לגבי שאר הקולונלים. להשיב לו תודה יכול היה סיר הרברט סמיואל בשעה שהיה נציג-עליון בארץ-ישראל וחילק משרות של מושלים, – אבל לא רצה.

על הכרת-הטובה של היהודים אין לומר כלום; יותר נכון, הרבה אפשר היה לומר, אבל לא נעים הדבר. לעתים קרובות נדמה לי, כי ראוי בית ישראל לשם – "ישראל חסר-הזכרון".

ואולם פאטרסון נשאר, כבתחילה, ידידו של עם-ישראל וידידה של הציונות. במשך זמן מסוים פעל באמריקה למען קרן-היסוד; בכל מקום שביקר זוכרים ואוהבים אותו הכל. מתראים אנו לעתים רחוקות; ואולם כשאנו נפגשים, בלונדון או בפאריז, ואני מוסר לו, כמו לאח (וכזה הוא לי באמת), את כזבובי ודאגותי, הרי עולה על שפתי אותו החיוך האירי שעלה אז, אחר ההתנגשות עם הגנרל-אדיוטאנט, או בעמק-הירדן אחר יום קשה ביותר: חיוך המבטל ביטול גמור גם את הגנרלים, גם את הקדחת וגם את תותחיו של האויב; חיוך של אדם המאמין רק בכוחם הכביר של עקשנים. הוא מרים כוס ומברך את הברכה האהובה עליי:

איני יודע, כיצד לתרגם trouble. אי-סדר? אי-נעימויות? "היסטוריה"? יותר מכל היתה מתאמת המלה העברית "צרות". פאטרסון שותה לכל דבר המפר את השקט והשלום הדלוחים-האפורים של חיי יום-יום. הוא מאמין, כי trouble הוא תמצית כל החיים, הקפיץ העיקרי של הקידמה.

גם על מרגולין כבר דיברתי. לפי מזגו צריך היה הוא, בעצם, להיות האנגלי במקום פאטרסון. מנת דברנותו – עשר מלים ביממה; מחשבותיו הן מחשבות של אדם, שחיו עברו עליו הרחק מן הערים הגדולות: בארץ-ישראל של ימי החלוצים הראשונים, בשדות-הקוצים של ה"בוש" האוסטרלי – at the back of beyond ("מן העבר ההוא של העבר ההוא"), כפי שאומרים אצלם באוסטרליה: מחשבות איטיות, כבדות-משקל, קצרות ועמוקות, חדורות חוש-מציאות דק וקולע. "אבא" קראו לו החיילים האמריקניים, אף-על-פי שלעתים קרובות כעסו על "קפדנותו", והוא באמת, כ"אבי-המשפחה הטוב" לפי המשפט הרומי, אהב לחדור אל העניינים ולהתעניין בדברים הפעוטים ביותר, שיש להם שייכות לחיי החיילים. המחנה שלו נחשב למחנה מופתי – לשם היו שולחים את האדיטאנטים מן הבאטאליונים האנגליים וההודיים ללמוד סדר ומשמעת. במשמעת האמין אמונה שלמה, ואף-על-פי שלא הביע את דעתו בקול, הרי ברורה היתה למדי אי-שביעות-רצונו ממרדנותו של פאטרסון, שנלחם באנטישמיות של מעון-המטה. אולם לא משום שפחד מפני מעון-המטה. באפריל 1920 כשהוליוו את ההגנה הירושלמית בלוחית משמר "לעבודת-פרך", בא מרגולין ללוד עם כל חייליו, כדי ללחוץ את ידיהם של ה"נידונים לעבודת-פרך", וכעבור שנה, במאי של שנת 1921, כשהברט סמיואל חשב עדיין על מיליציה מעורבת, ומינה את מרגולין למפקד המחצית היהודית, הביא לתל-אביב בלא רשות, בשעה שהפגרום ביופ הגיע לשיא הרתחה, את חייליו עם רוביהם. על עוון זה הוכרח לצאת בדימוס; ועכשיו הוא מתגורר שוב באוסטרליה ומתגעגע על ארץ-ישראל, שבה חרש פעם את האדמה ברחובות, נלחם בעמק-הירדן, משל על אס-סאלט בארץ-גלעד...

הקולונל פרדריק סמיואל מוצא ממשפחה אנגלית-יהודית, שנתאחזה באנגליה זה דורות, מן המשפחות שנתבוללו זה כבר; ואולם בחוג זה הופיעה השפעה אישית אחת שקירבה אל נשמתה הלאומית של היהדות לא רק אותו אלא רבים. זו היתה "נינה דייוויס", אשתו של הקפטן רדקליף סאלאמאן – רופא צבאי, שכבר הזכרתי כלאחר-יד. לצערי, גם נינה דייוויס, כמו הרבה אחרים שבסיפורי – כבר הלכה לעולמה. כמו סאלאמאן וסמיואל (הם קרובים איש לרעהו קרבת-משפחה) נולדה גם נינה דייוויס במשפחה, שנתישבה באנגליה לפני הרבה דורות; ואולם אביה, שהיה בעצמו אדם מצוין, נתן לה חינוך עברי מעמיק. היא חיברה כמה ספרים בלשון האנגלית בשביל ילדי-היהודים, ולפרי-עטה שייכים הרבה תרגומים נהדרים משירי יהודה הלוי, משה ואברהם אבן-עזרא ושלמה אבן-גבירול. ואולם חשוב מכשרון זה היה בה מה שהאנגלים מכנים בשם "מאגניסטימוס אישי". היא היתה בוודאי מאותן הנשים, שמהן יצאו המלכות של הסאלונים הצרפתיים בסוף המאה השמונה-עשרה: אף-על-פי שלא היה לה "סאלון" (הסאלאמאנים גרו באחוזת הרחק מלונדון). הרי היתה זו אותה צורת-השפעה. חוג הציונות האנגלית המורכב מיהודי אנגליה המקוריים קטן מאד; אבל החלק הטוב שבו הם אותם הציונים, שמשכה אל התנועה הלאומית נינה דייוויס. אחד מהם הוא הקולונל סמיואל. הוא שרת בחזית הצרפתית, היה ממונה על באטאליון טוב, חיכה בביטחה להעלאה קרובה לגנרל-בריגאדה. הקפטן סאלאמאן כתב לו, כי דרושים לנו קצינים יהודים בשביל הגדוד: הוא נפרד מגדודו – קרבן לא-קטן ולא-קל בשביל מפקד בשנה הרביעית למלחמה – ועבר אלינו, אף-על-פי שידע יפה, כי העברה זו כרוכה בויתור על תואר גנרל, שהרי המועמד הראשון לתואר בריגאדיר היה, כמובן, פאטרסון.

בארץ-ישראל היה ממונה על הבאטאליון של המתנדבים המקומיים. לא הייתי קרוב אליו, לא לכל פעולותיו הסכמתי אז, אבל גם אז הודיתי בטאקט שלו ובגמישותו הפיקחת. כל הדברים שמילאו את חיי חייליו היו זרים לו לגמרי. על-פי הפסיכולוגיה שלו היה אנגלי, שהורגל לסדר-חיים מוצקים ויציבים, סדרים שבהם (הן בחיים האזרחיים והן בצבא) התואר הוא תואר, המעמד הוא מעמד, ולכל סוג מוקצה מקומו. וכאן נמצא פתאום בין "טוראים" כבן-צבי, בן-גוריון, ברל כצנלסון – טוראים, שבמובן ידוע היו בעצמם מפקדים על המונים אשר עלו בהרבה על באטאליון אחד. במחנה היה נתקל ב"דעת-קהל", שאילמלא היה מתחשב בה הרי היה דומה הדבר כאילו בא לפורר את כל הליכוד המוסרי של גדוד מיוחד זה של "גאריבאלדאים". במשך זמן מסויים חששתי, שלא יעלה בידו למצוא אותה הרמוניה ביחסים, שהיתה יכולה לפשר בין הציבוריות ובין החיילות. ואולם הוא מצא אותה. מבקריו רטנו בבת-צחוק כי הוא הראשון, ולפי שעה היחיד, שהנהיג בצבא האנגלי את המוסד הרוסי של ה"סובייטים". זוהי, כמובן, הפרזה; ובכלל עדיין שאלה היא, אם זהו מוסד רוסי. לפי דעתי, זהו מוסד אנגלי: בצבאותיו של קרומבל היו ועדי-חיילים, והמפקדים היו מתייעצים עמהם בכל ענייני ההווי הצבאי.

אחר סמיואל היה ממונה במשך זמן-מה על הארצישראליים הקולונל מ. פ. סקוט. לו היתה שיטה אחרת: מאחר שידע, שהוא זר בין חייליו, הרי גם לא ניסה להשפיע על חייהם הפנימיים, אלא הטיל על עצמו בפשטות תפקיד צנוע: לשמור אותם מחיכוכים בלתי-בריאים עם האוירה הצבאית שמסביב, שבזמן ההוא כבר היתה אויבת בגלוי. בעד אפיזודה אחת של שמירה זו חייב לו תודה, לדעתי, כל העם היהודי. בסוף-הקיץ של שנת 1919, כשהבאטאליון הארצישראלי עמד ברפיה, קיבל פתאום פקודה – לשלוח 80 איש למצרים, לפקודתה של המפקדה המצרית. זה היה בפירוש "נגד ההסכם" – המתנדבים הארצישראליים התגייסו כדי להילחם למען ארץ-ישראל ולשמור על ארץ-ישראל, ולא לשם הכנעתם של הלאומיים המצריים. הבאטאליון כינס אספה והודיע, שיתנגד להעברת החיילים למצרים. לפי האות הכתובה של התקנון צריך היה הקולונל לקרוא למשטרה הצבאית, לאסור גם את 80 החיילים וגם את אלה ש"חיפו עליהם", ובמקרה של התנגדות (שהיתה ודאית) – לפתוח ביריות. אילו עשה זאת, היתה מתחוללת בארץ-ישראל טראגדיה רצינית מאד. סקוט עשה אחרת: סקוט עשה להעביר את פקודת השילוח למצרים לא רק כבלתי-חוקית, אלא גם כנסיון לחרחר ריב בין היהודים והערבים; כי 80 החיילים, שנעודו להעברה למצרים, אינם אשמים, שהרי השאר (ומספרם יותר מאלף) מאיימים לעצור בכוח; צריך, אפוא, לאסור את כל הבאטאליון, ופירוש-הדבר – למסור לדין את מיטב הנוער של ארץ-ישראל העברית. הוא לא נרתע אפילו מלהוסיף עצה לרופא זה: "בואו בדברים עם לונדון קודם שתאחזו באמצעים חמורים, ומסרו-נא ללונדון גם את דעתי, וצרפו אליה גם את הודעתי זו: בכל שאר העניינים שוררת בבאטאליון משמעת מופתית; הנקיון, הסדר והשרות מצטיינים בתכלית השלמות". ויום-יום, כמעט במשך שני שבועות רצופים, הוסיף לשלוח דינים-וחשבונות: סדר גמור בכל – אך לשלוח את החברים למצרים אינם רוצים. המטה אנוס היה להעביר את כל הדינים-וחשבונות הללו לוורת-המלחמה; משם, כמובן, נתקבלה פקודה – להרפות מן הבאטאליונים העבריים, ובכלל לטשטש את כל הענין האבסורדי הזה.

עכשיו גר הקולונל סקוט בפרוור קטן של לונדון ונוסע משם לעבודתו בבאנק או במשרד אי-שם ב"סיטי". פעמיים נערכו אצלנו בלונדון סעודות-צהרים של הלגיונרים-לשעבר: הוא בא אליהם, יושב בענווה במקום שמושיבים אותו, נאומים אינו נושא, אלא לשכניו הוא אומר בלחש:

– חסד גדול עשה עמי אלהים, שעלה בגורלי לשרת בצבא יחד עם החיילים של עם-ישראל על אדמת-ישראל.

בביתו הקטן בסאות-קרוידון, מתפללים לאלהים בכל ערב, לפי מנהגיהם הנוצריים, הוא אשתו ושני בנים; בין השאר הם מתפללים על כך, שאלהים יקים מחדש את ישראל בארצו, ושזו תהא ראשית כפרת-העוון והפדות לכל האנושות.

פעם בקונגרס ציוני ציטטתי אחד ממשפטי; כדאי לרשום אותו גם כאן: "בחלקה של אנגליה נפל כבוד גדול: קרענו מן התנ"ך דף, שחרתה עליו הנבואה העתיקה ביותר – ואל שטרו של אלהים צרפנו את ערבותו של העם האנגלי. לחתימה כזו אין האומה יכולה להתכחש".

קודם שאעבור אל העיקר – אל החיילים, עוד מלים אחדות על שאר הקצינים. רק בבאטאליון של פאטרסון היו שני שלישים של הקצינים

יהודים; בשאר הבאטאליונים היו רוב הקצינים נוצרים. באותו חוג "מאונגל" מאד, שעליו נמנו על-פי מוצאם וחינוכם הקצינים היהודים מתקופת-המלחמה, פעלה, כנראה, תעמולת המתבוללים את פעולתה בשלמות. כל עוד היה בלונדון ר. סאלאמאן, הביאה לנו השפעתו האישית תוספת מסויימת של נוער יהודי בכתפות-קצינים. אחר יציאתו אל החזית עם הבאטאליון של מרגולין, היו באים אלינו רק אלה ש"נמשכו" מאליהם אלינו, אבל כאלה היו מועטים.

ואולם היו גם כאלה. הארלד רובין עזב למעננו אחד מגדודי-הגווארדיה המזהירים ביותר – Coldstream Guards. אדוין סמיואל (בנו של סיר הרברט), – כינויו היה "פבי", – עבר אל הבאטאליון הארצישראלי מלשכת מטהו של אלנבי. "נבי" נשאר בארץ-ישראל גם אחר המלחמה, כנראה, לתמיד. נשארו גם אחרים: הוראס סמיואל, כיום עורך-דין חשוב בארץ-ישראל; ג'ייקובס, אחד ממזכירי ההנהלה הציונית; ישראל יפה, יליד בלפאסט, שהיה עד לפני זמן קצר סגן-מפקד במטרה העירונית של תל-אביב; ועוד שנים או שלשה. מאלה שחזרו לאנגליה נשארו – או נהיו – אחדים ציונים פעילים (אם לא נפרש פירוש רחב מדי את המלה "פעילות"). ואולם רובם בפשטות באו והלכו: שרתו בגדוד ביורש ובכבוד, אבל לא הושפעו לא מהזרוע של הרעיון הלאומי ולא מיפיו המר של הטבע הארצישראלי.

כאשר התבוננתי בהם, נתאשר אצלי אישור סופי אחד המשפטים הקדומים הנושנים שבלבי. לי נדמה היה זה כבר, שהציונים "גזע" מיוחד הם: נשמתם היא בעלת מבנה מיוחד מלידה, ואלי גם דמם יש לו הרכב מיוחד במינו. אי-אפשר "לגיייר" אדם ולהפכו לציוני; וכל הדיבורים על כך, שהמגע עם ארץ-ישראל עלול כביכול "לעשות" אדם לציוני, אין להם שחר. אם גם יקרה כדבר הזה, הרי יקרה רק עם אלה, שאף קודם-לכן נמצאה בנשמתם טיפה של ארץ ציוני, אלא שעד אז לא נתגלתה. זהו אותו ארס עצמו, שהתערובת שלו יוצרת אצל עמים אחרים, בתנאים אחרים, ספנים נועזים, אנשי-ספר אמיצי-לב, הרפתקנים: בני-אדם, שלפי טבעם ורוחם אינם נוהגים לטפס על שלבים מוכנים, אלא רוצים לבנות בעצמם גם את הסולם. תכונה זו אי-אפשר לא להרכיב ולא ליצור כדמותה. יבוא יום, כשכל העולם היהודי "יודה" בציונות, ואפילו "יתמוך" בה; ואולם גם אז יהיו **הציונים** בקרב העם היהודי מיעוט קטן.

בין הקצינים הנוצריים היו אחדים ידידים של הציונות; מהם היה החביב ביותר על המתנדבים הארצישראליים המאיר הופקין, יליד נלס. ואולם רובם היו בדיוק כרוב היהודים: שרתו ביורש, מתוך הגינות ונייטרליות. אם היו ביניהם הרבה "שונאי-ישראל מסותרים" – באמת איני יודע: כבר הודיתי באיזה מקום באחד מן הפרקים הקודמים, כי רגשותיו של אדם, שלא באו לידי ביטוי, אינם מענינים אותי. אגב, אחד מהם שנא אותו בגילוי-לב גמור; אבל גם עליו לא הייתי אומר בבטחון, שהוא אנטישמי, שמו היה מאיר סמוליי, השני בדרגת-הפיקוד בבאטאליון של מרגולין, והאמריקנים שלנו סבלו הרבה ממנו; ופעם הביאו עקשנותו וחוסר-הטאקט שלו לידי אי-נעימויות רציניות מאד: – כחמשים חיילים נתבעו למשפט צבאי, ואולם על דבר זה אספר אחר כך. אף-על-פי-כן ראיתי את סמוליי זה גם במסיבות אחרות, ושם התנהג בכבוד, ואפילו באכירות, אם-כי שוב היה זה ענין הנוגע ליהודים. אילו היה אותו סמוליי פקיד בוזרת-המלחמה בלונדון, היה אולי עוזר לנו בלב שלם. ואולם הוא אנוס היה להמצא יום-יום בינינו, ודבר כזה אינו משאיר עקבות רק אצל יחיד-סגולה, אצל "בלשני-הרוח", אם יש מלה כזו. סיפרתי כאן על המאיר סמוליי, מפני שחידתו היא החידה הכללית על רוב הפקידים האנגליים בארץ-ישראל. עם קשה אנחנו; לא קל לחיות עם שכנינו, ולא קל גם לשכנינו לחיות עמנו.

החיילים שלנו

את המון החיילים שלנו יש לחלק לשלש קבוצות עיקריות: "אנגלים", ארצישראליים ואמריקנים.

על "האנגלים" לא נותר לנו להוסיף אלא דברים מועטים. כיצד כינוי-הבוז "חייטים" נהפך אצלנו לאט-לאט לתואר כבוד, – על כך כבר סיפרתי. וייטשפל נתנה לנו, בלא ספק, חומר טוב, חומר שלא היה גרוע משום בחינה מחיילים אחרים בצבא הבריטי. לפעמים אפילו נתרשמתי במיוחד מן החומרה הקודרת של הלך-רוחם. בלא התענינות מיוחדת, בלא התלהבות לאיזה דבר שהוא בעולם, זולת "הבית" הפרטי, האשה והילדים, אידישים לציונות ולארץ-ישראל, מרגזים על כולם ועל הכל, על שהעניזו להפריע את מנוחתם ושלחו אותם לקצה-העולם לכבוש ארץ, שאין להם כל ענין בה, – ועם כל זה מילאו בשלמות ובדייקנות כל מה שדרש מהם שרותם, מילאו מאלף ועד תיו, משפשוף-הכפתורים ועד מעשי-גבורה אמיתיים. בבאטאליונים שלנו היו זמנים קשים, התקפות של קוצר-רוח המוני, שלפעמים איימו להביא כליה על כל הענין שלנו, – אבל אף פעם לא השתתפו בכך ה"חייטים". בשבילם הכל – הסכנה, החום, הגסות, השעמום לאין גבול של שביתת-הנשק, השינה על אבנים, משמרות-הלילה בהרים, הקדחת, הפצעים, המימיה הריקה, שלא נותרה בה אף טיפה של מים, – כל אלה היו בשבילם היסודות שמהם הורכבה ה"קבלנות", אשר מרצון או שלא מרצון אנוסים היו לקבל על עצמם; ולפיכך, אם כבר קבלת על עצמך את הדבר, הרי צריך אתה למלא את התחייבותך כראוי וכדרוש.

חיים קיבוציים לא ראיתי אצלם: לא אינטרסים רעיוניים כלליים, לא אספות, ואפילו לא התרקמות של חוגים חוגים. הם חיו בקבוצות קטנות, כפי שזימן אותם המקרה – עם אותם החיילים, שהקורפוראל הושיב אותם באוהל אחד, ואם כבר נהיו שכנים, הרי צריכים היו לעזור איש לרעהו, לשחק קלפים ביחד, לרטון ביחד על הסדרים בגדוד וביחד להזכיר את הבית, ועם זה לא להתגעגע על השכנים מאתמול. להתגעגע מותר על ה"בית" בלבד.

את המלחמה שנאו כשגעון פראי של עולם ערל ושפור, שגעון, שאין לו ולא תוכל להיות לו הצדקה מוסרית כל-שהיא. המתנדבים, וביחוד המתנדבים הארצישראליים, נראו בעיניהם באמת ובתמים כהדיוטים. ומצד שני – עובדה כזו: אחר השלום בבריסק-דליטא המציא משהו במטהו של אלנבי תחבולה פשוטה כיצד להיפטר מן הגדוד שלנו: הרי שהחיילים הללו – "רוסים" הם. ופתאום קיבל פאטרסון פקודה לכנס את הבאטאליון ולהכריז, שכל הרוצה בכך יכול לעבור אל הפלוגות הבלתי-לוחמות. נענו בסך-הכל שני אנשים. למה רק שנים? – איני יודע. כשם שאיני יודע, למה הם היו המתאגרפים הראשונים בכל הצבא הבריטי בארץ-ישראל, שהיכו זה אחר זה את גדולי המתאגרפים של כל שאר הגדודים, כך שבתחרות-הסיום בקאהיר בין "אנגליה" ל"אוסטראליה" יצג את אנגליה הטוראי שלנו בוראק.

ארץ-ישראל לא ענינה אותם. פעם, בזמן שביתת-הנשק, הוכרז בגדוד, שאפשר להרשם לסיר בקבוצות על פני הארץ. איש מהם לא נרשם, ולמחרת-היום קיבל הקולונל מכתב בלא חתימה: "אין לנו צורך בכך, לא באנו הנה להסתכל בנוף – באנו לשרת בצבא. שרתנו כהוגן ואותך, סיר, לא ביישנו אף פעם; ועכשיו הגיע תורך: השתדל-נא, שימהרו לשלוח אותנו הביתה".

ואולם, אף שחלמו על "הבית", עשו את המוטל עליהם ולא כעסו ולא רגזו, ומשום-כך בודאי שוחררו הרבה יותר מאוחר מן האמריקנים. הסיכום: הם באו ראשונים ויצאו אחרונים; באו זרים ויצאו זרים; ובין הראשית והסוף היה עמק-הירדן. פסיכולוגיה מוזרה, שאינה אהודה עלי ביותר; אבל איני יכול שלא להודות בשלמותה.

אמרתי: "יצאו אחרונים" – כמוכן, האחרונים מאלה שבאו. השריד האחרון של הגדוד העברי, שעמד על משמרתו עד הקיץ של שנת 1921, היה מורכב מארצישראליים.

על המתנדבים הללו אמר פעם וייצמן לאלנבי: "חיילים טובים יותר לא היו גם לגאריפאלדי" – ונכונים דבריו. לכל הפחות שלשה רבעים מאנשי ה"התנדבות" היו חומר אנושי מובחר, שקשה למצוא דוגמתו. אומץ-לבם היה דומה למה שראינו בתל-חי; שם עמדו חמשים איש מול אף: לא העדר-פחד סתם, אלא גם כמיהה ישירה לקרבן. מלבד זאת היה נוער זה בחלקו הגדול בעל תרבות ממדרגה גבוהה הן מבחינה רוחנית והן מבחינת ההתנהגות החיצונית – נוער אדיב, בעל מושגים אביריים על כבוד, חברות, חובה. הרבה מהם ידעו את הארץ כאת עשר אצבעות-ידיהם; רבים דיברו ערבית כערבים; אחדים ידעו יפה תורכית; לכל הפחות מחציתם ידעו כיצד לנהוג בסוס ולהשתמש ברובה. כל מצביא אחר היה נאחז בשתי ידיו באנשים כאלה. אלנבי – או משהו – דחה לחצי-שנה את קבלתם לשורות, ואחר-כך השתדל להרחיקם ככל האפשר.

אימנו אותם במצרים, במקום הנקרא תל-אל-כפיר; אפילו על העברתם חזרה לארץ-ישראל היה צורך להשתדל באופן מיוחד. עשתה זאת הגב' גראובסקי (בנה עמיהוד היה אחד מראשי תנועת-ההתנדבות): היא אספה משלחת של גברות, שבניהן שרתו בגדוד, והשיגה ראיון אצל אלנבי. הן אמרו לו: "בארץ מתהלכות שמיעות מדאיגות, והנוער שלנו אינו כאן; אנו חוששות". כעבור שבועיים הביאו את "הבאטאליון מ' " לסרפנד לא רחוק מלוד.

חייהם הפנימיים היו עשירים מאד: באטאליון אינטליגנטי כזה היה בודאי רק אחד ולא היה שני לו בכל הצבא. היתה להם ספריה, כחמשת אלפים כרכים – דבר שאין דוגמתו, כמדומני, בשום מחנה שהוא, מחנה שהוקם זה עכשיו ועם זה הוא גם זמני. מן המחנה שלהם ניהלו את תנועת-הפועלים בארץ, ניצחו על מצב-רוחה של האינטליגנציה, שלחו צירים אל הוועדות של הוועד הזמני (כך נקרא קודמו של ה"מורשון" הנוכחי – הוועד הלאומי). קורפוראל ממחלקת-הדואר אמר לי פעם: "יש ימים, שעשרה טוראים מן הבאטאליון מ' מקבלים יותר מכתבים מכל מעון-המטה כולו!". כשב"וועדה הציונית" היתה מתעוררת איזו שאלה רצינית – תכנית של התיישבות גדולה בנגב, שבמשך זמן מסוים הרבו להתעניין בה, או עיבוד של הצעת חוקה ארצישראלית לשם הגשתה לחבר-הלאומים – היו נקראים אל המועצה צירי-ה"גדוד". ועם זה היו מוצאים דרכים, כפי שכבר סיפרתי, לקיים גם את שירותם הצבאי בסדר ובדייקנות, אפילו במסיבות המשוונות ביותר.

בעיני, באופן פרטי, מצאה חן ביותר הקבוצה של בוגרי הגימנסיה של יפו, מן המחזור הראשון והשני. את הגימנסיה הזאת גינו הרבה אצלנו: גם על היחס ה"בקרתי", כביכול, אל התנ"ך, גם על החינוך המשותף של נערים ונערות, וגם מבחינה פדגוגית סתם. בכל אלה אינני יכול להביע דעה משלי; יודע אני רק דבר אחד: שעל רובם של חניכיה מאותה תקופה היה טבוע חותם מוסרי כללי וטוב, עם קנה-מידה גבוה של דרישות כלפי עצמם מבחינת מילוי החובה, החברות, האבירות, אומץ-הלב, ואפילו הנימוסים, ועם נכונות גדולה לקרבן בעד הארץ והרעיון.

אותם גם הכרתי יותר; על שאר הקבוצות הוצאתי את משפטי יותר מרחוק. היו הרבה ספרדים; הקו הטוב ביותר שבהם – זוהי אי-האמצעות הבריאה שלהם ביחס לכל דבר, שהיהודי האשכנזי מגיע אליו רק אחרי "עיון" מרובה. ארץ-ישראל, צבא עברי, מדינה עברית – כל אלה אינם בעיניהם בעיות, אלא דברים של ממש הנעלים מכל ספק, כמו חוטם או יד. הם, לדעתי, השבט היחידי בקרב היהודים, ששמר על השכל השרשי, הבראי של האכיר; יש להם אותו "חוש-הסוס", כפי שאומרים האנגלים, אותו חוש, שבעזרתו יכול הסוס למצוא בלילה את הדרך בהרים, אם רק הרוכב יחול למשוך ברוס. – היו כמאה יהודים, שהיו שבויים תורכיים, ילידי הבאקלאן ואנאטוליה. בעיני וייטשפל היו אלה מובנים עוד פחות מן המתנדבים הארצישראליים. חייהם היו נחת ושובע מאחורי גדר-התיל בסידי-בישר על-יד אלכסנדריה; האנגלים סרבו במשך זמן רב לקבל לצבא אנשים, שנשקפה להם סכנת תליה אם יפלו בשבי לידי התורכים; ואולם הם שלחו בקשה אחר בקשה והשיגו את שלהם. – היו תימנים: יתכן כי זהו אותו ענף של הגזע העברי, אשר חונן ביותר על-ידי הטבע, ונראים בו סימנים של כשרון קיבוצי גדול למוסיקה, למחשבה ולעסקים; מבחינה פיסית הם כמעט גזע מיוחד, שמוצאו נשאר כחידה של התקופה הקדומה ביותר, גזע ששמר על נאמנותו על אף כל הרדיפות, שלא נסתיימו עד היום הזה בערב המאושרת. אבותיהם באו לארץ-ישראל קרועים ובלויים, כל אחד עם שני ארגזים של עשרו – באחד מהם כלי-בית ובאחד – כתבי הקודש. הבנים – רבים מהם – לא אכלו בשר בזמן שירותם בצבא, כי על מטבח כשר, כפי שסידר פאטרסון בפלימות, אי-אפשר היה אפילו לחשוב בחזית.

כנושאי רעיון-הגדוד עזבו המתנדבים הארצישראליים לאחרונה את הספינה הטובעת. הגרעין שלהם, כ-400 איש, נלחם בשניים ובצפרנים בדימוביליזציה, שהמטה דרש בכל תוקף. היאבקות זו לא היתה קלה להם גם מבחינה מוסרית. זה כבר דיברו מסביב על עבודת-בנין חדשה. המלה "קבוצה" היתה לסיסמת כל הנוער – הם, הטובים שבנוער זה, צריכים היו לשמור על תחנת-הרכבת בחיפה או על מחסנים צבאיים ריקים על גבול מדבר-סיני. ברוב עמל הצליחו פעם או פעמיים להאריך את זמן-שירותם עוד ועוד לשלשה חדשים נוספים; אחר-כך נרשמו למחלקה העברית של ה"מיליציה המעורבת", שרצה להקים הרברט סמואל. הפוגרום ביפו שם קץ גם ל"מיליציה" וגם לשירותם בצבא.

בעיה מסובכת היו האמריקנים שלנו. לפי מספרם היו הם הקבוצה הגדולה ביותר בגדוד¹³. לפי האינטליגנטיות שלהם, לפי ההשכלה, לפי עוז-הרוח האישי אשר גילו בעמק-הירדן, עמדו גם הם על רמה גבוהה למדי; מבחינה גופנית, מבחינת בריאותם ושריריהם, היו אולי הראשונים אצלנו. ואולם מבחינה פסיכולוגית – קשה היה מאד "למצוא להם מקום" בסדרי-החיים שלנו. אשמות בכך היו לא תכונותיהם היהודיות אלא תכונותיהם האמריקניות.

רחוקים מאד זה מזה עולמו הרוחני של האנגלי ועולמו הרוחני של היהודי; ואולם הבדל זה אינו ולא כלום לעומת התהום הפעורה בין האנגלי לבין האמריקני. גרתי בין רוסים, איטלקים, גרמנים, וינאים, צרפתים ותורכים: מימי לא ראיתי שני עמים, הנבדלים זה מזה במידה כזו כשני ענפים אלה של הגזע האנגלו-סאפסי. הם בעצמם יודעים זאת; פובליציסט בריטי, דוקא אותו פובליציסט העמל יותר מכולם למען התקרבותם של שני העמים, העיר פעם: תודה לאל, שאין אנו שכניהם הקרובים, כי אילו היה כך, היה העולם רואה בפעם הראשונה, מהי שגאה לאומית אמיתית! – ואנו העומדים מן הצד, אין אנו מעלים את הדבר על דעתנו: שומעים אנו אותה לשון, אותם שמות-המשפחה, ומדמים בנפשנו, שאלה הם אחים ברוח. אחים ברוח? אפילו אצלנו, ב"תיאטרון המיניאטורות" הזעיר של הבאטאליון ל"ח, קל היה להתחקות על שרשיה של "אחוה" זו. ה-"Transatlantiques" שלנו היו, כמובן, רק אמריקנים-למחצה; ואולם גם שכבה דקה של אמריקניסמוס דיה היתה כדי שהאווירה האנגלית שמסביבנו תהיה להם כבדה מנשוא. ליצאי-רוסיה, לספרדים, לתימנים עלתה ההסתגלות לסדרים האנגליים בקלות הרבה יותר גדולה משעלתה לנוער זה, שרק לפני עשר או חמש-עשרה שנה התחיל לנשום את אוירה של אמריקה.

במה כאן ההבדל – על כך צריך היה לכתוב ספר שלם, ולא אנוכי אכתוב אותו: לא עניני הוא זה. למטרת די אם אציין ניגוד אחד: ב"קצב" האמריקני חושב במהירות ובבהירות. אמר כן או לא, ואם "כן" – הרי הוא פועל כך, שיצא "כן". האנגלי מוכשר לכך רק ברגעים של סכנה גדולה. בזמן רגיל, בזמן נורמאלי פחות או יותר, הוא קרוב הרבה יותר לספרדי עם המלה האהובה עליו "מאניאנה" או לערבי עם ה"בוקרה" שלו – שתי המלים פירושו: "מחר!" אל תידחקו, אל תתרוצצו, לאן אתם ממהרים? נדחה את הענין לשבוע, לחודש, לשנה – יותר קרוב לימות-המשיח. – מלבד זאת, האמריקני הוא איש-המטרה: אם הוא מתחיל באיזו פעולה, הריהו יודע קודם-כל מהו הסך-הכל האחרון הדרוש לו, וכל צעד, שהוא עושה היום, הוא מסגל למטרה סופית זו. ואולם אצל האנגלי המושג עצמו של "המטרה הסופית" אינו לפי רוחו, והוא מתגאה בגלוי ביחס-הזלזול שלו כלפי העתיד. יותר קל להשלים בין מים ואש מלהשלים בין פסיכולוגיה זו של חניכי איטון ווסטמינסטר לבין נשמתו של ה"מצליף" בשיקאגו. איני בא לדון כאן, מה טוב יותר: גם זה אינו עסקי. ואולם זיווג של שנים אלה לא יעלה יפה.

על הבמה של "תיאטרון-המיניאטורות" שלנו השתקף ניגוד זה מיד, בבהירות ובחריפות. הלגינורים האמריקניים, לאחר שעלו על החוף באלכסנדריה, מיד הציגו את השאלה: היכן כאן החזית? – האנגלי השיב: המתין קצת, התאמנו קצת. טענו האמריקנים: הרי אתם עצמכם

חושבים כי מספיקים שלשה-ארבעה חדשים של לימוד והתאמנות! עונה האנגלי: נחיה – נראה... וכך יצא, שרובם לא השתתפו בהתקפה, כלומר, לא השיגו את המטרה שלשמה באו לשם.

אז הופיעה "מטרה" חדשה: נסתיימה המלחמה, הרי פירוש הדבר, שצריך "לבנות את ארץ-ישראל". רוב האמריקנים היו ציונים טובים. תנו לנו מעדר! ואולם הקאבאליירו במדים בריטיים משיב: "מאניאנה".

אני רחוק, כמובן, מלהאשים צד אחד בלבד. מן הראוי היה שחברי האמריקניים והקאנאדיים היו מהדקים את שניהם, ולמרות השעמום והאכזבה היו נשארים על משמרתם. לא רבים מהם עשו כך. מכיון שראו, שהרירות נגמר, ומעדר-הבנין עדיין מהם והלאה, הרי החליטו רבים מהם: אם-כן, אין טעם לנקות את הרובים, שאין בהם תועלת, – והתחילו דורשים בקול רם, ולפעמים בקול רם מאד, את שחרורם מן הצבא.

בקיץ 1919 נערכה בפתח-תקוה ועידה של נציגי הלגיונרים הארצישראלים והאמריקניים, יחד עם צירים מקרב הפועלים (אם איני טועה, הרי זוהי אותה ועידה, שבה נוסדה "אחדות-העבודה", כיום מפלגת-הפועלים הראשית בארץ-ישראל). השתתפתי באותה ועידה; הזרתי אותם בדברים ברורים, כי דוקא עכשיו מתחיל תפקידו החשוב ביותר של הגדוד: בכל הארץ מתנהלת תעמולת פוגרומים שאין דוגמתה, וסכנתה גדולה כל-כך משום שהיא יונקת בעקיפין מהלך-רוחות מסוים הן בשכבות העליונות והן בשכבות הנמוכות של מנגנון הכיבוש. בצדק או שלא בצדק – מתנגדינו בטוחים, שהצבא הבריטי והצבא היהודי לא ינקפו אצבע להגנתו של הישוב העברי: סיסמתם: "אד-דאולה-מענא", הממשלה עמנו! ולא חשוב, אם אמת הדבר או שקר: הם מאמינים בכך; והכוח היחיד, שמפניו הם מפחדים, הם הבאטאליונים העבריים. כיצד אפשר איפוא לדבר על דימביליזאציה?

דברי לא הועילו. ושוב, אף כאן אי-אפשר להאשים צד אחד בלבד. אילו היו הלגיונרים מאמינים בסכנה זו, לא היו דורשים את שחרורם, בכך אני בטוח. ואולם בין המנהיגים הקשישים של הציבור הארצישראלי נמצאו מרגיעים: הם אמרו לחיילים, שאני בודה את הדברים מן הלב או מגזים, שאני בעצמי טירון בארץ, והם, המרגיעים, מכירים את הערבים, ושום פוגרום אי-אפשר להעלות על הדעת... כיצד אפשר היה, שדברים כאלה לא ישכנעו את האמריקנים: כמובן, אנשי-המקום בקיאים יותר במצב בארץ.

בקיצור, הרבה סיבוכים היו לנו עם האמריקנים. לספר על כך בפרטות אין טעם; ואולם התוצאה הסופית היא, שרבים מאלה אשר באו אחרונים יצאו ראשונים. חדשים אחר הועידה בפתח-תקוה נשארו משלושת הבאטאליונים שנים, ואחר-כך נשאר בסך-הכל באטאליון אחד: – הארצישראליים, שהחזיקו מעמד עד הסוף והגישו בקשה אחר בקשה שלא יפורסו, נשארו בשרות. ואולם גם הם נמוגו במהירות. באביב של שנת 1919 נשארו רק כארבע מאות – ואז נתחולל פסח-הדמים בירושלים...

הפת של המטה הראשי

הפוגרום בירושלים היה במידה רבה תוצאה בלתי-נמנעת של כל הפוליטיקה אשר התנהלה על-ידי המטה הראשי. עד הפוגרום נתבטאה פוליטיקה זו בבהירות יתרה ביחסם של השלטונות אל הגדוד העברי; ואולם זהו פרט. הנה היה בפשטות בקרבת-מקום אובייקט, שיותר קל היה להציק לו ולהתגרות בו מאשר באוכלוסיה האזרחית. ואולם הבעיטות, שניתנו בלי הרף לגדוד, היו מיועדות לא לו אלא לכל ארץ-ישראל העברית, ויתר על כן – לציונות.

כיצד ולמה הגיע מטהו של הגנרל אלנבי למעשים כאלה – זהו נושא מיוחד. אני אטפל בו בפרטות, אם באמת אתכוונן פעם לכתוב את המשכו של ספר זה, את הסיפור על ההגנה העצמית של שנת 1920. ואולם אף כאן איני יכול לדלג עליו.

כבר אמרתי, שלא את אלנבי ואפילו לא את בולס (בימי-שלטונו אירע הפוגרום) לא הייתי מכנה בשם אנטישמיים. חושב אני בכלל, שאנטישמי ממש במפקדה זו היה רק אדם אחד, הקולונל וויאן גבריאלי; ואולם אותו סילקו (כמדומני, לפי דרישתו הנמרצת של בראנדייס) עוד קודם הפסח של שנת 1920. שאר המשפיעים מרוחקים על המטה – לא היו אויביו כלל: לא לורנס המפורסם, לא ריצ'מונד ואפילו לא סטורס. אחדים מהם אפילו חיבבו את הציונות במשך זמן מסוים – מרחוק. מה עשה איפוא אותם ואת הדומים להם לרוח החיה של התעמולה לשנאת-ישראל, ואת אחד מהם – את הגנרל לואי בולס – אפילו לגרוע מזה, לפלווה בזעיר-אנפין?

כדי להבין דבר זה, מן הראוי, כמדומני, לחזור שוב אל אותה התכונה בפסיכולוגיה האנגלית, שעליה דיברתי כלאחר-יד בפרק האחרון. האנגלי הבינוני מן הפת השלטת אינו אוהב תכונות רחבות יותר מדי, ביחוד כאלו, שנוף מהן ריח של סנטימנטליות ורומנטיקה. לא כל אנגליה היא כזו, ואפילו לא רובה של אנגליה: מדבר אני על הכת השלטת. ואף כאן יש יוצאים מן הכלל: חולמים קרי-מזג, כגון באלפור, אמרי, גרהם, אורמסבי-גור, סטיד; וחולמים נלהבים, כגון נדג'בוד, קנוורתי – הייתי יכול למלא עמוד שלם ברשימה כזו, וגם אז לא תהא שלמה. ואולם ה"פת" בשלמותה, אותן מאה אלף הנפשות, הקשורות זו בזו קשר מורכב כל כך ע"י קרבת-דם, ותהי אפילו רחוקה, הלורדים והסררים לאין-מספר, ושאר-בשרם וגיסיהם; המתחנכים ב"public schools" מימי-הביניים של איטון, הארצ'א, וינצ'סטר, ואחר-כך לא פשוט באופספורד או בקמברידג', אלא דוקא באחד הקולג'ים העתיקים ביותר שבאותן הערים, כגון "באליול" או "קורפוס פריסטי", אשר נוסדו לפני שמונה מאות או תשע מאות שנה; המדברים אפילו אנגלית במבטא מיוחד (או מדמים בנפשם, שעדיין הם מדברים כך), – כת זו או, יותר נכון – אומה-בתוך-אומה מיוחדת זו, מתגאה באמת ובתמים בקרתנות הרוחנית הסגורה והמסוגרת. אם אפשר להשוות מה שאינו ניתן להשוואה, הרי דומים הם לגיטאות של זקנינו: המנהיגים שונים, אך אותו טירוף-דעת של "אתה בחרתנו", אותה אי-השלמה עם שאר העולם, אותו בוז לכל רשרוש חדש. לאֶשְׁרֵנו, זה כבר עבר הזמן, בו שלטה במדינה כת "שלטת" זו לבדה: מעמדות אחרים כבר דחקו את רגליה כהוגן, ביחוד בזירה הפאראלמנטרית. ואולם היא עדיין שלטת על הרוחות, קובעת את האפנה המוסרית של כל הארץ, ועדיין חזקה היא מאד בפקידות הגבוהה. חזקה ביותר היא, כמובן, בצבא, ביחוד בדרגאות הגבוהות, קיטשנר, עם רגש-הבחינה שלו כלפי כל דבר שממנו נדף ריח של "דמיון" – "fancy" – היה טיפוס מאד בשבילים, ואולם, כמובן, גדוד פאנטאסטי עדיין אינו ולא כלום לעומת אותה מפלצת הדמיון – הקמתה-מחדש של המדינה העברית.

אחר כל זה לא יקשה עלינו לצייר לעצמנו את התמרמרותו של חוג צבאי זה – כת הכתות –, כשבעצם להט הקרבות הודיעו לו פתאום: בבקשה לשתול ציונות; אנו שולחים לכם באטאליונים יהודים; שולחים ועדה ציונית. המטה התקומם. כיצד אפשר לעשות צעד כזה בלי לשאול אותו? וכיצד אפשר להכביד על תפקידו הצבאי על-ידי "פוליטיקה", ועוד פוליטיקה כזו, שאינה כלל לפי טעמם של הערבים? כלום לא אתם צויותם אותנו לנקות את לב הערבים? למה לא חכיתם עד סוף-המלחמה? – כל אלה הן שאלות, שקשה לשלול מהן מידה מסוימת של שכל-ישר.

ואולם כל זה היה רק חצי-צרה. החצי השני היה אולי חשוב לא פחות ממנו. נקבתי בשמות אחדים: לורנס, פיליפ, ריצ'מונד; אפשר היה לנקוב עוד בשמות אחרים – כי גם ל"כת" יש בעלי-דמיון משלה. ואולם הם בחרו ב"חלום" המזדווג בקלות ובנוחיות עם המסורת הבריטית הנושנה ביותר. לא "fancy", לא חידוש פראי, אלא צאצא חוקי גמור של יום-אתמול: "פאן-ערב". הנה זה 40 שנה שלטת אנגליה במצרים, יש לה אינטרסים בארם-נהרים, היא מושלת בנקודות אחדות על כל החופים של חצי-האי הערבי; נרכש נסיון עצום, כיצד לשלוט על ערבים. ואידך זיל גמור: צריך לשחרר אותם, אחר-כך לאֶחָד, אחר-כך לתת להם מלכים – מיני שייכים ציוריים בצנפים ירוקים ולבנים, היושבים אל השולחן

עד המלחמה נמנתה כל הפקידות הגבוהה במצרים, במישורין או בעקיפין, על אסכולה זו. בזמן המלחמה לבשו פקידים אלה חאקי, הקיפו את מעון-המטה וקבעו את האידאולוגיה שלו. כמובן, ערב רבתי; ואולם עם זה "ציורית" דוקא, עם גמלים, שיירות, גלימות לבנות, צניפים ירוקים, ועם נשים בצעפים הכלואות מאחורי השבכה. על כל התפאורה של ה"מזרח" צריך לשמור מכל משמר; שהרי נורא הדבר, אילו יופי זה היה מופר על-ידי הנשימה הפרוזאית של הציויליזציה... אפשר, שבפולחן זה של גרוטאות ישנות היתה מתחת לסף-ההכרה תערוכת של אנוכיות – המחשבה על כך, שכל עוד המלך מסב אל השולחן של סעודת-הצהרים כשרגליו מצולבות תחתיו, דרושים לו יועצים אנגליים לא רק ליד השולחן של סעודת-הצהרים, אלא גם ליד שולחן-הכתיבה. ואפשר לא: מוכן אני בהחלט גם להניח, שלא היתה פניה עצמית באהבה זו אל מה שקדם למבול. אחד מבאי-כוחה של אסכולה זו, סטיון גרהם, כתב פעם באותה רוח על רוסיה, והוא, כמובן, לא חלם לשלוט עליה על-ידי יועצים אנגליים, אלא סתם כך, מתוך התפעלות טהורה משלטון-היחיד ומן הגירושים לסיביר. אחר המהפכה הראשונה של שנת 1917 הכריז בגלוי: "אין תנחומים ללבי: קווייתי כל-כך, שרוסיה תשאר עוד זמן רב המזויאון של ימי-הבינים"...

בשביל אסכולה זו היתה הצהרת-בלפור תקיעת-סכין ישר בלב – או בגב. את היהודים הכירו יפה: את העשירים – על-פי הטרקלין של הליידי פלונית, את העניים על-פי וייטשפל; אלה ואלה אינם "ציוריים". אילו המדובר היה בהתיישבותם של חסידים בעלי פאות ארוכות בארץ-ישראל, הרי היה לזרנס וריצ'מונד משלימים עם הדבר ביתר קלות – הרי לא שונאי-ישראל הם. ואולם ברור היה, שהמדובר דוקא ביהודים מודרניים, שעל רגליהם מכנסיים, על ראשם – מגבעת או כובע, ומתחת לכובע – מחשבות על חידושים. נעלמה כל התפאורה; בירושלים תהיה חשמלית (אגב, טורס נשבע, שהחשמלית תעבור על-פני גופו המת); במקום גמל תחת הדקל יהיה גג-רעפים אדום, ועל המדרכות המרוצפות של המושבות יטיילו בחורות עם בחורים – ישמרנו אלהים!

אין אני מתלוצץ: זוהי אמת, ואמת רצינית מאד. היא גרמה לנו צרות לא-מעט, ועדיין לא הגענו לסוף.

היו גם גורמים אחרים, בעלי אופי פחות (הרבה פחות) אידאולוגי. ואולם על כך נעמוד אולי בפעם אחרת ובקשר לענין אחר. אז יהא גם צורך לספר בפרטות, כיצד האנטישמיות המשתוללת, שתקפה מאביב שנת 1919 את הצמרת של צבא-הכיבוש, חילקה מהלומה כבדה דרך אגב, ואפילו בעיקר – ללגיונרים. ואולם כאן, בסיפורו של חייל-לשעבר על ענינים חייליים, דוקא על צד חיילי זה של המעשה המגונה אין לי חשק לדבר. אולי זו סנטימנטאליות שאיננה במקומה – ואולם אני נשאתי שלשים חודש מדים אנגליים, ואני מתגאה בהם, ואין ברצוני להוציא החוצה את מעט האשפה מפינה קטנה אחת של הבית הגדול והיפה. יכול אני למתוח בקורת, יכול אני אפילו ללגלג על אלנבי המדינאי, ואולם אלנבי החייל הוא בשבילי אדם אחר, מצביא גדול, "לורד של מגידו בעמק-יזרעאל", כובש ירושלים ועזה, הגליל ועבר-הירדן. יסלחו לי האלים ובני-האדם על אותם היועצים שבהם הקיף את עצמו, ועל אותו הרעל, שבו הם הרעילו חלק אחד של המשפחה הטובה האצילה. של הצבא הבריטי. כך או אחרת, הרי זו היתה גם משפחת; מוטב לעבור בשתיקה על הפרטים.

הסיכום הוא: ביולי הגשתי לפאטרסון דין-וחשבון, ובו ציינתי, שדרכי-פעולתו של השלטון הצבאי גורמות להתמרמרות עמוקה בין החיילים, וכל זה עלול להגמר בהסתבכויות בלתי-נעימות. באותו זמן כתבתי מכתב פרטי גם לאלנבי, בקירוב בעל אותו תוכן, וביקשתי ממנו ראיון.

לאחר שבועיים נתחוללו שתי "מרדיות" אצל האמריקנים שלנו: אחת ברפיח, על גבול-מצרים, שבה עמדה אז פלוגה של הבאטאליון ל"ח; השניה בסרפנד, בבאטאליון של מרגולין (מרגולין עצמו היה אז בחופשה, מילא את מקומו המאיוור סמוליי, שעליו דיברתי בפרק הקודם). ברפיח הכריזו כ-50 איש שביה, מתוך דרישה של דימוביליזציה; בסרפנד – כ-40 חיילים ממונים על המטען ועל העגלות, שנעלבו על שחברם הושם במאסר בגלל איזה דבר פשוט, הופיעו אל "מסדר"-הבוקר לאות-מחאה בלא רסנים, וכאשר הקורפוראל נתן פקודה "ימינה" ("או "שמאלה", איני זוכר), לא מילאו את הפקודה: לפי אות-החוק, גם זהו "מרד". היה זה בכלל זמן עצבני: בבאטאליונים האנגליים והאוסטרליים היו מתחוללים בכל חודש בבלולים הרבה יותר רציניים – כך המצב, כנראה, תמיד בזמן הדימוביליזציה אחרי מלחמה ארוכה וקשה; והרי אצל החיילים שלנו היו עוד סיבות מיוחדות לעצבנות. ואף-על-פי כן לא הצדקתי אותם אז, ואיני מצדיק אותם גם עכשיו; ואולם להגן עליהם בבית-הדין צריך הייתי אני, ורק אני. חודש ימים נמשכו שני המשפטים. הפרוצידורה של המשפט הצבאי האנגלי היה מופת ליושר משפטי: השופטים מחוייבים להקפיד על הרבה הגבלות המוטלות עליהם והקשורות במנהגים שונים, שגם עורך-דין לא יזכור את כולן, – וקצינים עורכי-דין לא נמצאו, כנראה, בארץ-ישראל, או שהיו עסוקים בענינים אחרים. "לתפוס" קולונלים ומאיוורים בלתי-מנוסים בהפרות טכניות של הפרוצידורה היה קל מאד. אני עשיתי כל מה שיכולתי: ביום השלישי של המשפט על חיילי-רפיח (זה היה בקאנטארה, על חוף תעלת-סואץ) הישגתי את פיזורו של כל הרכב בית-הדין; ביום השני של המשפט השני, בסרפנד, הישגתי אותו דבר. ואולם אחר-כך נתמנו שופטים חדשים, ומקאהיר נשלח לעזרתם עורך-דין צבאי, הקפטן פרמסטון, אדם צעיר מן "הכת", אשר דיבר באקצנט אופספורדי וידע באמת את כל סודות הספר האדום העבה של החוקים הצבאיים. במהדורתו השניה נמשך המשפט בקאנטארה שבוע ימים והמשפט בסרפנד – ארבעה ימים. כשליש זופו והשאר יצאו חייבים. כל אלה היו, בעצם, בחורים טובים וישרים. אחד מהם, הקורפורל לווינסקי מקאנטארה, הקריב את עצמו והציל ששה חברים: הוא הודיע, שהוא בעצמו, כממונה על החיילים, פקד עליהם "לשבות"; אותם זיכו, ואותו דנו למאסר שבע שנים, את השאר דנו למאסר משלש עד שש שנים.

נותרה רק דרך אחת: לשלוח על שם המלך בקשה בדבר חנינה ולפרש בה כל מה שנצטבר בלב – כל מה שלא סופר בסיפור זה. בקשות כאלה מוגשות באמצעות המצביא: שלחתי את בקשתי אל מעון-המטה, והעתקות ממנו שלחתי אל אמרי, גרהם, סטיד, סמאטס... לאחר חצי-שנה שיחררו את החיילים; היו משחררים אותם, כמובן, גם בלא בקשתי, כפי שנהוג בסוף-המלחמה; ואולם במקום אחד עשתה קובלנתי לפני המלך רושם מיוחד – במטה. שם נעלבו מאד גם בגלל "פיזור" שני ההרכבים של בית-הדין הצבאי; ותעודה זו חיזקה, כנראה, את ה"אהדה" חיזוק סופי... באפריל של שנת 1920 נסעו ממצרים לארץ-ישראל עשרה אנשים, שהייתי סניגורם ושזה עכשיו נשתחררו מבית-הסוהר הצבאי; בקאנטארה הם ניגשו בראשים מורכנים אל גדר-התיל של מחנה-האסירים, אותו מחנה שזה לא כבר ישבו בו הם בזמן משפטם הצבאי, ועתה ישבו שם חברי ההגנה של ירושלים. זוכר אני עדיין את קולותיהם הרועדים: "סיר, מוטב היה לנו להסתמא מאשר לראות אתכם כאן"...

לא הייתי רוצה שיווצר הרושם, כאילו כל החוגים במטה היו מורכבים מאנשים שלא דרשו טובתנו. להיפך: אותו אדם, למשל, שנתן לאחרונה את המכה הקשה ביותר ל"כת", ואפשר, יותר מכולם סייע לחיסול שלטונה בארץ-ישראל, היה בעצמו אחד הקצינים הגבוהים של שלטון הכיבוש – הוא הקולונל מיינרצהאגן, המזכיר המדיני של הגנרל בולס. אחר הפוגרום בירושלים אמר ישר בפניהם של בולס ואלנבי, כי האשמה חלה על הפקידות הצבאית; ברוח זו טילגרף גם לוזיר, ואומרים, שהטלגרמה הזאת היא אשר חרצה את גורלו של המשטר הצבאי.

מצד שני, אין זה מן הצדק לחשוב, כי כל מתנגדינו היו נוצרים וערבים בלבד. בלא יהודי המוכן לשרת אין מעשים כאלה נעשים. עד היום מתרוצץ בטרקליני לונדון היהודית אחד מנציגי הסוג הזה של שבטנו המגוון; בימים ההם לבש מדים של קפטן ומילא איזה תפקיד במטה. "מה הוא עושה שם?" – שאלתי פעם קצין אנגלי ממעון-המטה; הלה הסביר:

– מספר בדיחות לגנרל אלנבי.

אחת ה"בדיחות" הללו נזדמן לי לראות אחר-כך שחור על-גבי לבן, והנושא הייתי אני בעצמי.

הדבר היה כך: שבוע אחר ששלחתי את מכתבי לאלנבי עם בקשה של ראיון, מצא אותי קפטן זה בתל-אביב, בדירתו של י. ווייצמן (אחיו של ח. ווייצמן), ואמר:

– הגנרל אלנבי קיבל את מכתבך. אין הוא מתנגד להתראות עמך; ואולם הוא מילא את ידי לברר תחילה, מה כאן העניין. יכול אתה לדבר עמי בגילוי-לב גמור, כאח עם אחיו.

גם אז לא היתה דעתי טובה עליו ביותר. ביחוד אחר חוות-דעתו של אותו קצין אנגלי; ואולם הרי אלנבי מצא לנחוץ לבחור דוקא בו בתור איש-סודו! מסרתי לו איפוא את רשמי מן האוירה שהשתררה בארץ-ישראל.

אחר-כך, כעבור זמן רב, הראו לי את הדין-וחשבון שלו על אותה שיחה. על "רשמי" לא היתה בדין-וחשבון אף מלה אחת. לעומת זאת דובר שם הרבה על אישיותי, בגווניו שחורים עסיסיים. פרט אחד מעניין: נהייתי אצלו ל"בולשביק" – אכן, אפשר לומר: כבוד בלתי-צפוי.

זמן קצר אחר המשפטים באה פקודה על שחזורי מן הצבא. נסעתי לקאנטארה, קיבלתי פיטורים "עם השארת התואר" וחזרתי לתל-אביב בתור אדם ציווילי. בזה מסתיימים זכרונותי על הגדוד; על גורלם של הבאטאליונים שלנו מכאן ואילך כבר סיפרתי; נשאר עוד פרק אחרון אחד, משהו מעין הספד של אב על קבר-בנו – הספד של אב, שאינו מאמין בקבר ובטוח בלב שלם, כי לא לנצח נקבר הבן.

סוף-דבר

זוהי, כמובן, לא ה"היסטוריה" של הגדוד. בשביל היסטוריה אין לי חומר. תנועה זו הופיעה בארצות אחרות, בכל אחת לפי דרכה: בארץ-ישראל, באמריקה, בקאנאדה, בארגנטינה, במצרים; ברוסיה הצליח תרומפלדור כמעט להקים צבא עברי אמיתי. וגם הגדוד שלנו עצמו חי חיים מורכבים מאד, שמהם היתה ידועה לי פינה קטנה בלבד. לא הייתי בגאליפולי עם תרומפלדור, לא בפלימות עם פאטרסון ולא באס-סאטל עם מרגולין. משלושת הבאטאליונים שלנו הכרתי יפה את הבאטאליון הארצישראלי, היה בהם הרבה יותר ענין בשביל המסתכל.

כאן מסרתי רק זכרונות אישיים; בלא ספק, על כל החסרונות של ספרות מסוג זה – הערכות סובייקטיביות, אי-דיוקים, וחזרה לעתים קרובות מדי על המלה "אני". על כל זה אני מבקש סליחה, בלא שאנסה להצטדק כלל.

בדבר אחד בלבד אדרוש בתוקף ללמד זכות על עצמי. כלום כתבתי את האמת? כן. את כל האמת? לא, ובכוונה לא. לא כל "עובדה" "אמת" היא במובנה היסודי של המלה. כל תופעה חשובה יש לה "פרצוף" משלה: מה שהולם את אפיו הכללי של פרצוף זה – זוהי אמת; מה שאינו הולם – זוהי מקריות, שרטת, אבעבועה. יתכן, שבחיבורים של מלומדים מן הראוי לרשום גם דברים כאלה; שם צריך אולי לציין, כי בזמן ההסתערות על הבאטאליה תפסו על הפקר גנב, שסחב ארנקים בו במקום. זוהי, אומרים, עובדה, – ואולם כלום זוהי ה"אמת" על ה-14 ביולי?

אני מודה: כשקראתי מחדש את כתב-היד שלי צחקתי פעם-פעמיים על עצמי: יותר מדי חלק ומתוק יצא כל זה אצלך, חוץ מ"מעון-המטה" האומלל, הרי כמעט כולם אנשים חביבים הם, נחמדים, אמיצי-לב, עוזרים ברצון, עומדים בדיבורם... כלום שכחת את כל האבנים, את המכשולים שהיו על דרכך, את הכוזבים והמרמה? – לא שכחתי אותם: הזכרון הוא מכונה אבטונומית, ועם זה קטנונית וצרת-עין. אם תעצום את עיניך, יעלו על זכרוןך דמויות מגוחכות וגם לא-טובות, הן בבגדים ציויליים והן במדים צבאיים. ואולם לחפש את ה"אמת" צריך לא בעינים עצומות, אלא בעינים פקוחות; ואז רואה אתה את העיקר, והעיקר – זה "הכל".

לא אני כתבתי את כל האמת. עם-ישראל רשאי להתגאות גם בחמש מאות "נהגי-הפרדות" וגם בחמשת האלפים "קלעי-המלך" – הוא רשאי להתגאות בכולם: גם באלה שבאו מוייטשפל וגם באלה שבאו מתל-אביב, מניו-יורק, ממונטריאל, מבואנוס-אייזס, מאלכסנדריה. הם באו מארבעת חלקי העולם, ואחד מהם – מרגולין – מן החלק החמישי; והם סיימו בכבוד וביושר את שרותם בעד הענין היהודי.

וכן יכול העם היהודי להתגאות באותם הידידים, שבאו אלינו מקרב העם הזר. יש ביניהם אנשי-שם ויש הידועים רק מעט; ואולם כולם הם נשמות יפות, לבבות רחבים. כל אחד מן השמות הללו, המפורסמים או הצנועים, הוא סימן טוב בשביל העתיד: יש בכל אחד מהם הד לאותה אמונה עתיקה, כי לא אלמן ישראל, הד ל"אמת" ההרצלית, כי *Die Welt ist eine Riechterwelt* – *Räuberwelt*.

על ערכם של הליגיוניסמוס והלגיון, על התפקיד, ששניהם מילאו בדברי-ימי עמנו בשנות-המלחמה, כבר דיברתי על כמה עמודים של ספר זה; אנסה לסכם. כמובן, אין אני טוען כלל וכלל שהערכתי היא אובייקטיבית. הויכוח על ה"לגיון" לא נסתיים עדיין – לדעתי, שיא הויכוח עוד לפנינו; האויר מלא עדיין רוגזה, הן מפלגתית והן אישית. מתנגדי הלגיון החדש נוטים מטבע-הדברים שלא להעריך כראוי את הלגיון הראשון, וכן להיפך. ייתכן גם ייתכן, שאני – "להיפך". ואולם גם את גישתי לשאלה זו לא צריך להבין בפשטות יתרה מדי ברוח של "דייסת-הפוסומת" הקלאסית. אם אדם דן על איזה ענין באופן סובייקטיבי בלבד, הרי קודם-כל יאמר: ניצחתי! אני אני אומר זאת. רחוק הייתי מנצחון, ולא פעם חשבתי על כך בעמק-הירדן. לא על חמשת אלפים חלמתי באותו יום-סגריר, כשעמדתי לפני המודעה בפורדו. אני את שלי לא השגתי. ואולם אותם חמשת האלפים – הם השיגו: הגדוד העברי, כמות שהיה, מילא תפקיד היסטורי שעיצב את גורל הציונות. וכשם שאני בטוח בטחון גמור ומוחלט, כי מחר תזרח השמש ויהי בוקר, צהרים וערב, כך בטוח אני, שהערכתה של ההיסטוריה תזדהה עם הערכתה.

ערכו הצבאי הטהור של הגדוד היה לא יותר ולא פחות מן הערך שיכול להיות לשלושה באטאליונים במלחמה גדולה. הצבא הבריטי יכול היה לשחרר את ארץ-ישראל גם בלעדינו. ואולם הוא שיחרר את ארץ-ישראל ביחד עמנו; וברגע אחראי מסר לנו תפקיד אחראי בעמדה מסוכנת ביותר. זה לא הרבה ולא מעט; זהו היש. באחד מהיכלי-לונדון נשמר הדגל המשותף של הגייס הוותיק של "קלעי-המלך", שאת טוטפתו נשאנו בשעת ההתקפה; על דגל זה רקומה שורה של שמות מפוארים – קרים, הודו, סודאן, אפריקה הדרומית. הודות לגדודנו נתווסף לשורה זו השם ארץ-ישראל. את השם הזה רקמו על גבי הדגל בטקס חגיגי ונהדר. והגדוד המפואר, אחד מאלה שבהם מתגאה הצבא הבריטי כולו, מתגאה בשרותנו. החייל פאטרסון גם הוא, החייל מרגולין גם הוא. וגם אני.

על התפקיד, שמילא גדודנו בשמירה על ארץ-ישראל בחדשים הקשים של הזעזועים אחרי המלחמה, כבר כתבתי; ואמת זו ישנן-נא היטב בעל-פה הנוער העברי במולדת ובגולה. כל זמן שעמדו בארץ-ישראל חמשת אלפים חיילים יהודים – ואפילו כאשר ברגע המסוכן ביותר נשארו הם כמעט היחידים בכל הארץ – היה שקט בארץ-ישראל. כשיצא – נשפך דם יהודי בארץ-ישראל שלש פעמים.

ערכו המוסרי של הגדוד ברור לכל אדם, המסוגל לחשוב בכנות וביושר. דבר רע היא המלחמה; ואולם את ההכרה בזכותנו על ארץ-ישראל קיבלנו במחיר המלחמה – פירוש הדבר, במחיר קרבנות-אדם. כיום לא יוכל לבוא אלינו אף אדם בטענה: היכן הייתם? למה לא באתם אז בדרישה: תנו לנו, בתור יהודים, למסור גם את נפשנו על ארץ-ישראל? – עכשיו יש לנו תשובה: "חמשת אלפים; ויכלו להיות הרבה יותר, אלמלא עיפכו שליטיכם את ענייננו במשך שתי שנים ומחצה". לצד מוסרי זה אין ערוך; וזהו גם מה שרצה להביע ראש-הממשלה של אפריקה הדרומית, גיבורם של שני עמים, אחד האפריים האחרונים בעולם, ובעצמו רודף-שלום גדול, כשאמר: לתת ליהודים להלחם בעד אדמת-ישראל

ואולם את תפקידם העיקרי מילאו חמשת האלפים הללו ואותה תנועה, שילדה אותם, בשטח המדיני: תפקיד היסטורי ומכריע. מיום ליום, במשך שנתיים ויותר, עקבתי אחר עבודתם של אותם העמלים המועטים, ששמותיהם קשורים לנצח בהכרזת-בלפור: הם עצמם יודעים, שאני מעריך הערכה גבוהה מאד את הישגם ואת זכותם. יתר על כן: יודע אני, כי הסך-הכל של כל המאמצים למען ארץ-ישראל, שנעשו על-ידיהם ועל-ידינו ועל-ידי אחרים במשך ארבע שנות-המלחמה, אינו אלא חלק קטן מאותו מפעל-הגבורה ההמוני והממושך, שצברה העבודה העקשנית של שלשת דורות הציונות. על הכרזת-בלפור חייבים אנו תודה גם להרצל, גם לרותשילד וגם לפינסקר; ובודאי במידה גדולה עוד יותר לחלוצים הראשונים – לאנשי ביל"ו ולכל יורשיהם ולכל ההולכים בעקבותיהם, לאפריים, לפועלים, למורים, ממטולה בצפון עד רוחמה בדרום. ומה שחשוב עוד יותר: אותו ספר, הקדוש בעיני כל העולם ואשר לימד את כל העולם לקשר את העם היהודי עם ירושלים. תשעים ותשעה צעדים בדרך אל המטרה נעשו הרבה זמן קודם היריה בסאראייבו: רק הצעד המאה, האחרון, נעשה בשנות-המלחמה. ואולם צעד אחרון זה היה צעד גדול; ולא מן הצדק הוא לשכוח, שזה היה צעד קיבוצי; ובשעה שאנו מזכירים את זכותם של יחידים בודדים, שאיננה מוטלת בספק, לא מן הצדק הוא להעמיד בצל את זכותם של חמשת האלפים. חושב אני, כי שתי הזכויות שוות. העולם אינו בית-דין, הכרזת-בלפור אינה פרס; אפילו על גבי הנייר אין נותנים מולדת לראובן, שמעון או לוי. להבטיח מולדת אפשר רק בתשובה על הקול הקיבוצי של ההמון – בתשובה על **תנועה**. במה, היכן, אימתי יכול היה באותן השנים הפראיות והתגלות החלום הציוני כ"תנועה", כהפגנה של רצון ההמונים? – ההסתדרות היתה שבורה, משותקת, היא נדחקה לקרן-זווית או ממש אל המחתרת; ואולם גם בלאו הכי, לפי עצם טבעה, התרבות וההתיישבות, נמצאה הציונות מוצאת לחלוטין אל מחוץ לתחום-ראייתם הצר והמוגבל של העמים הלוחמים ושל מושליהם. רק צורה אחת של הציונות היה בכוחה לחדור לשדה-ראייה צר זה, להתפרץ אל התור, להכריח וזירים, צירי-מדינות ועתונאים, שירשמו את חלומנו על ארץ-מולדת ברשימת דאגותיו של היום החולף – של היום השותף.

העם היהודי לא השיב תודה לחייליו בשום דבר; הם לא מילאו גם את ידי להשתדל על קבלת-תודה ממנו – יתקיימו גם בלא זה. ואולם בנשמתם חיה אותה ההכרה השקטה, שהבעתי כאן; ויבוא יום, שילדיכם ישננו את שמותיהם של הקולונלים שלהם יחד עם האלף-בית. ולטוראים, לכל אחד מחמש-המאות ולכל אחד מחמשת האלפים, רוצה אני לומר בתור ברפת-פרידה מה שאמרתי פעם לחברי ה"חייטים" כשיצאתי לתמיד מן המחנה האחרון שלנו על-יד ראשון-לציון:

– אתה תחזור אל בני-משפחתך, רחוק אל מעבר לים; ושם, כשתעניין פעם בעתון, תקרא בו בשורות טובות על חיי-חירות של יהודים בארץ יהודית חפשית – על בתי-מלאכה וקתדראות, על שדות-חריש ותיאטראות, ואולי גם על צירים וזירים. ושקוע תשקע בהרהורים, והעתון יישמט מן היד; ותזכור את עמק-הירדן, ואת המדבר מאחורי רפיח, ואת הרי אפרים מעל לאַבְנָאִין. התעורר אז וקום, גש אל המרָאָה והסתכל בגאון בפניך, הזדקף והתמתח והצדע: זוהי – מלאכתך שלך.

1. "ידעה" – כך נכתב במקור, "צ"ל – ידע [הערת פרויקט בן-יהודה].
2. מהיכן באו האותיות "O.K." "אין איש באנגליה יודע בבירור. אומרים, שמחברן היה גנרל בלתי-משכיל: הוא חשב, שכך כותבים: all correct".
3. מלה מחוקה במקור המדפס – "צ"ל, כנראה, "של" [הערת פרויקט בן-יהודה].
4. מלה לא קריאה במקור המדפס [הערת פרויקט בן-יהודה].
5. במקור הרוסי נאמר: От Рушук до Старой, От трапеунда до Тульчи, Скликая псов на праздник жирный, Толшой ходили палачи.
6. אַבְנָאִין (אחת מעמדות הגדוד העברי בשומרון) [הערת פרויקט בן-יהודה].
7. במקור הרוסי כתוב: זוהי, כנראה, גלגל-הגוויים, שנזכר באיזה מקום בספר "שופטים". באמת הכוונה היא לגלגל, בירתו של "מלך-גוויים", שנזכרה בספר יהושע ("ב, כ"ג).
8. מלה לא קריאה במקור המדפס [הערת פרויקט בן-יהודה].
9. מלה לא קריאה במקור המדפס [הערת פרויקט בן-יהודה].
10. – הוא טיפס.
11. – הוא היה תמיד כזה – מן ההתחלה.
12. לפי המסמכים של זרת-המלחמה, נתקבלו בסך-הכל לגדוד העברי כ-10 אלפים איש; ואולם מחציתם לא הגיעו לארץ-ישראל, כי המלחמה נסתיימה.
13. 5.000 שלנו נתחלקו בערך כך: מארצות הברית – 34 למאה, מארץ-ישראל – 30, מאנגליה – 28, מקאנאדה – 6, מן השבויים התורכיים – 1, מארגנטיה – 1.